

TRASH TENSIONS.

**AFVALVERWERKING ALS FRONTIER IN HET STEDELIJK
METABOLISME VAN DE GENTSE AGGLOMERATIE IN DE PERIODE
1960 – 1980.**

Aantal woorden: 27.948

Kobe Tilley

Studentennummer: 01607982

Promotor: Prof. dr. Christophe Verbruggen

Copromotor: dr. Robrecht Declercq

Leescommissaris: Esther Beeckaert

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Geschiedenis

Academiejaar: 2019 – 2020

Verklaring i.v.m. consulteerbaarheid

De auteur en de promotor(en) geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar te stellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

“Afval zijn grondstoffen die in de anonimiteit terecht gekomen zijn.”¹

Figuur 1 – Het talud van de voormalige stortplaats in de Poekstraat, Dronen. Het afval is er letterlijk in de anonimiteit terecht gekomen. Zonder de voorgeschiedenis van deze site te kennen, valt alleen de plotse verhoging in het terrein op. Geen spoor verwijst nog naar het verleden van deze percelen als stortplaats. (Dronen: Kobe Tilley, 2020).

¹ Thomas Rau en Sabine Oberhuber, *Material matters. Het alternatief voor onze rooibouwmaatschappij* (Haarlem: Bertram + de Leeuw Uitgevers, 2016), 111.

Woord vooraf

Het cliché zegt dat een thesis nooit alleen wordt geschreven. Het is echter pas aan het einde van het proces dat dit besef eens te meer doordringt. Dat ik echt door had hoeveel personen (in)direct verbonden zijn geweest met mijn onderzoek.

Eerst en vooral wil ik mijn promotoren prof. dr. Christophe Verbruggen en dr. Robrecht Declercq bedanken. Voor de hulp bij het proces dat dit onderzoek is geweest, voor feedback, maar ook voor de interessante opleidingsonderdelen die ik bij hen heb gevolgd tijdens de afgelopen 2 jaar. Opleidingsonderdelen die rechtstreeks hebben bijgedragen aan de vorming van dit masterproefonderzoek.

Daarnaast wil ik ook specifiek Jan Verheyen en Eddy Wille van de OVAM bedanken. Jan Verheyen heeft me tijdens een gesprek aan het begin van mijn thesisproces zeer interessante ideeën gegeven om rond te werken. Bij Eddy Wille kon ik terecht voor de bevraging van de OVAM-databank. Deze bevraging vormde een belangrijk beginpunt voor dit onderzoek.

Ook de medewerkers van de verschillende archieven die ik heb bezocht wil ik bedanken voor hun belangrijke hulp. Hulp bij het vinden van bronnen, bij het bevragen van de inventarissen. Een hulp die uitermate belangrijk is gebleken.

Tenslotte wil ik ook nog mijn familie en in het bijzonder mijn ouders bedanken. Eerst en vooral voor de altijd aanwezige steun en de mogelijkheid om de afgelopen 4 jaar deze opleiding te hebben kunnen volmaken. Daarnaast ook voor directe steun bij dit thesisproject door het nalezen en controleren van deze ruim 80-pagina's tellende thesis. Gezien dit laatste semester van mijn geschiedenis-opleiding alles behalve normaal is geweest wil ik hen daarvoor nogmaals bedanken voor de steun tijdens dit maandenlange thuisblijven.

Oppuurs, 21 juli 2020

Preambule: SARS-CoV-2 en mijn scriptie

Tijdens de week van 9 maart traden de eerste maatregelen om de Covid-19 pandemie in te dijken in voege aan de UGent en in de rest van het land. Dat iedereen deze gevolgen zou voelen was vanzelfsprekend. Ook voor thesis-onderzoeken hadden ze hun impact, met archieven en bibliotheken die de deuren sloten.

Ondanks grote sociale en maatschappelijke veranderingen is mijn thesis-onderzoek min of meer gespaard gebleven van ingrijpende gevolgen. Ik had reeds een belangrijk deel van mijn primaire bronnen geraadpleegd en gefotografeerd, waardoor ik deze van thuis uit heb kunnen verwerken. Ook het overgrote deel van mijn gebruikte literatuur heb ik via digitale weg verkregen. Hierdoor had ook de sluiting van bibliotheken geen grote impact, op het wegvallen van een werkplek na.

Desondanks heb ik wel gevolgen ondervonden, zij het dus beperkt. Ik vermeldde reeds dat ik een belangrijk deel van mijn bronnenonderzoek had kunnen voeren of dit thuis kon verder zetten. Toch zijn er nog een heel aantal archiefmappen in het Stadsarchief van Gent die ik graag had willen inkijken. In totaal zijn dit een 14-tal mappen die ik had geselecteerd om in maart nog te raadplegen, maar dit omwille van de maatregelen niet heb kunnen doen.

Bij het Amsab Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsab-ISG) had ik enkele dossiers aangevraagd, die door het Actiecomité Milieubescherming Merelbeke aan het Amsab-ISG geschonken zijn. Hiervoor moest ik echter nog goedkeuring krijgen om ze te kunnen raadplegen. Na het doorsturen van mijn motivering en onderzoeksvraag heb ik er echter niets meer van vernomen, ook niet na later navragen. Wanneer het land later in gedeeltelijke *lockdown* ging, heb ik de mogelijkheid niet meer gehad om deze dossiers in te kijken. Of ze dus nog relevante informatie met betrekking tot mijn onderzoeksvraag bevatten, heb ik dus niet kunnen achterhalen.

In het Rijksarchief te Gent heb ik reeds een heel aantal interessante dossiers kunnen bekijken. Er zit echter nog meer relevant bronnenmateriaal dat potentieel ook interessant kan zijn. Meer bepaald de archieven van diverse intercommunales die zich de afvalverwerking rondom Gent aantrokken. Door de gedeeltelijke lockdown heb ik dus geen archiefonderzoek meer kunnen verrichten naar deze intercommunales.

Het idee bestond aanvankelijk ook om de industriële verwerking van afval (o.m. compostering en verbranding) een centralere rol te geven in dit onderzoek. Door onder meer de verschillende archieven die de deuren sloten, is die rol enigszins beperkt gebleven door een gebrek aan gevonden bronnen hiervoor. Binnen het Rijksarchief is wel beperkt primair bronnenmateriaal gevonden, maar dit was zeer technisch van aard. De beperkte bijdrage die is geleverd over de industriële afvalverwerkingsinstallaties is vooral geschreven op basis van documenten uit het (beperkte) IVAGO-archief dat in het Stadsarchief is geraadpleegd. Daarnaast werd dat bronnenmateriaal ook aangevuld met het scriptieonderzoek van ir. G. Mortier, die bij de oprichting van het compostbedrijf betrokken was. Bij gebrek aan andere primaire bronnen omwille van Covid-19, is die reflectieve scriptie een interessante bron gebleken met betrekking tot de afvalverwerking in het algemeen en specifiek de composteringsinstallatie.

Ook over stortplaatsen voor industrieel afval had ik in de periode voor Covid-19 weinig primair bronnenmateriaal gevonden. De rol van dit type stortplaatsen is dan ook beperkt gebleven tot de lokalisering

ervan. Het dient dan ook vermeld te worden dat er in dit onderzoek specifiek naar huishoudelijk afval wordt gekeken. Voor veel gemeenten vormde dit de voornaamste ruimtelijke speler, als het over afval in deze onderzoeksperiode gaat. Dat ook industrieel afval en de industriële verwerking van afval belangrijke en interessante onderzoeksonderwerpen zijn, valt niet te ontkennen. Maar gezien de beperkingen door onder meer de Covid-maatregelen is op zowel industrieel afval als op industriële verwerkingsmethoden minder diep in gegaan.

Voor zowel de industriële stortplaatsen (en industrieel afval in het algemeen) als de industriële verwerkingsinstallaties zou het echter interessant zijn om deze in een vervolgonderzoek te koppelen aan het metabolisme van een stad of haven- en industriezone (lineair vs. circulair) in het verleden en deze linken met het hedendaagse streven naar een circulaire economie.

Zonder de *'lockdown-light'* had ik mijn scriptie-onderzoek dus met meer bronnen kunnen voeden. Desondanks had ik reeds een interessante hoeveelheid primair bronnenmateriaal waarmee ik een antwoord heb trachten te bieden op de onderzoeksvraag zoals ik die in grote lijnen voor de maatregelen had geformuleerd. De hoeveelheid aan bronnen die ik niet heb kunnen raadplegen, tonen echter wel aan dat het verhaal over afval in en rond Gent nog lang niet volledig geschreven is.

Deze preambule werd in overleg tussen mijzelf en mijn promotoren opgesteld en door allen goedgekeurd.

Inhoudsopgave

<i>Woord vooraf</i>	- 4 -
<i>Preambule: SARS-CoV-2 en mijn scriptie</i>	- 5 -
<i>Inhoudsopgave</i>	- 7 -
<i>Afkortingen</i>	- 10 -
<i>Overzicht figuren</i>	- 11 -
1. INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	- 12 -
1.1 Inleiding	- 12 -
1.2 Probleemstelling en opbouw	- 14 -
1.2.1 <i>Onderzoeksvragen</i>	- 14 -
1.2.2 <i>Afval en ruimte, een nieuw perspectief?</i>	- 15 -
1.2.3 <i>Opbouw van het onderzoek</i>	- 17 -
2. AFBAKENING VAN HET ONDERZOEK	- 18 -
2.1 Temporele afbakening	- 18 -
2.2 Geografische afbakening	- 19 -
2.3 Ecologische geschiedenis	- 20 -
2.4 De 'spatial turn' in de historiografie	- 21 -
3. THEORETISCH KADER	- 23 -
3.1 Stedelijk metabolisme	- 23 -
3.1.1 <i>Fase 1: Humaan-urbaan metabolisme</i>	- 24 -
3.1.2 <i>Fase 2: Industriële ecologie</i>	- 25 -
3.1.3 <i>Fase 3: Socio-ecologisch stedelijk systeem</i>	- 26 -
3.1.4 <i>Benadering in dit onderzoek</i>	- 27 -
3.2 Stedelijke frontiers	- 28 -
3.2.1 <i>Zones van expansie en spanningen</i>	- 29 -
3.2.2 <i>Een stedelijke frontiers</i>	- 30 -
3.2.3 <i>Benadering in dit onderzoek: afval als frontiers</i>	- 31 -
4. METHODOLOGIE	- 33 -
4.1 Zoekstrategie, bronnen en archieven	- 33 -
4.1.1 <i>Stadsarchief Gent</i>	- 33 -
4.1.2 <i>Rijksarchief te Gent</i>	- 34 -
4.1.3 <i>Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen</i>	- 34 -
4.1.4 <i>Amsab Instituut voor Sociale Geschiedenis</i>	- 34 -

4.2	Cartografisch materiaal	- 35 -
4.2.1	<i>Basiskaart</i>	- 35 -
4.2.2	<i>Data voor de locaties</i>	- 36 -
4.2.3	<i>De locaties: tracering en onderverdeling</i>	- 36 -
4.3	Keuze van de casussen	- 37 -
5.	RUIMTE VOOR AFVAL ROND GENT	- 39 -
5.1	Afval rond Gent	- 39 -
5.2	Niemandland	- 42 -
6.	EEN VERANDEREND MILIEUBEWUSTZIJN	- 45 -
6.1	Een kantelperiode voor afvalverwerking	- 45 -
6.2	beheer van stortplaatsen	- 48 -
6.3	'Not In My Backyard' en verzet tegen stortplaatsen in Gent	- 50 -
6.3.1	<i>NIMBY</i>	- 50 -
6.3.2	<i>Verzet in Gent</i>	- 52 -
6.3.3	<i>Een brand wekt argwaan</i>	- 56 -
6.4	De geleidelijke transitie in Gent?	- 58 -
6.5	Een periode van evoluties	- 60 -
7.	BURUS	- 62 -
7.1	Een bevochten ruimtelijke oplossing	- 63 -
7.1.1	<i>De njet in Kalken</i>	- 63 -
7.1.2	<i>Naar het westen</i>	- 64 -
7.1.3	<i>Een ruimtelijke oplossing onder spanning</i>	- 66 -
7.2	De afvalcrisis komt bovendrijven	- 67 -
7.2.1	<i>Een schijnbaar tegenstrijdig vergunningsbeleid</i>	- 68 -
7.2.2	<i>Een besluit brengt de stortplaats in gevaar</i>	- 69 -
7.2.3	<i>Uitbreiding legt chaos bloot</i>	- 71 -
7.3	Een provinciale weg doorheen de afvalcrisis	- 72 -
7.4	Burus: een frontier die op haar grenzen botst	- 75 -
8.	CONCLUSIES	- 77 -
8.1	Ruimte voor afval	- 77 -
8.2	Ruimte voor onderzoek	- 78 -

BIBLIOGRAFIE	- 80 -
Onuitgegeven bronnen	- 80 -
Uitgegeven bronnen	- 88 -
Gedrukte en online bronnen	- 89 -
Literatuur	- 90 -
BIJLAGEN	- 93 -
Overzicht geïnventariseerde locaties	- 93 -

Afkortingen

ALLM	Aktiekomitee Leefmilieu Landegem – Merendree
Amsab-ISG	Amsab Instituut voor Sociale Geschiedenis
BD O.-VI.	Bestendige Deputatie Oost-Vlaanderen
C.S.C.V.	N.V. Centraal Slib-Compost Verkoopkantoor
FMGG	Federatie voor Milieubescherming van het Gewest Gent
GNKD	Groen- en Natuurbeschermingskomitee Destelbergen
KVNS O.-VI.	Koninklijke Vereniging Natuur & Stedenschoon (afdeling Oost-Vlaanderen)
LCA	Life Cycle Assesment
MFA	Material Flow Analysis
NIMBY	Not In My Backyard
OVAM	Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
UPE	Urban Political Ecology

Overzicht figuren

Figuur 1 – Het talud van de voormalige stortplaats in de Poekstraat, Drogen. Het afval is er letterlijk in de anonimiteit terecht gekomen. Zonder de voorgeschiedenis van deze site te kennen, valt alleen de plotse verhoging in het terrein op. Geen spoor verwijst nog naar het verleden van deze percelen als stortplaats. (Drogen: Kobe Tilley, 2020).	- 3 -
Figuur 2 – De brede geografische afbakening: een overzichtskaart met locaties van afvalverwerking rond Gent. Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, https://xyz.michelstuyts.be/ . (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).	- 19 -
Figuur 3 - Locaties afvalverwerking 1960-1985 van de Gentse agglomeratie (zoals deze eruit zag na de fusie van 1977). Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, https://xyz.michelstuyts.be/ . (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).	- 38 -
Figuur 4 - Locaties van afvalverwerking rond Gent, met bufferzones van 2 km en 5 km. Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, https://xyz.michelstuyts.be/ . (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).	- 40 -
Figuur 5 - Gemeentelijke stortplaatsen rond Gent, met buffers van 2 km en 5 km. Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, https://xyz.michelstuyts.be/ . (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).	- 41 -
Figuur 6 - De vermelde stortplaatsen uit deel 6.3. Stortplaatsen waartegen allen verzet is gekomen. Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, https://xyz.michelstuyts.be/ . (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).	- 53 -
Figuur 7 - De voormalige stortplaats in de Poekstraat, Drogen. (Drogen: Kobe Tilley, 2020).	- 63 -
Figuur 8 - De sectoren na de bijsturing in 1976. (Huisvuilproblematiek - Overzicht stortplaatsen en verwerkingsinstallaties in Oost-Vlaanderen, 8/35-3818, Provinciaal Archief).	- 74 -

1. Inleiding en probleemstelling

1.1 Inleiding

Op 20 maart 2017 deed Gwenny De Vroe (Open Vld) in het parlement schriftelijk navraag naar het aantal historische stortplaatsen in Vlaanderen. Haar navraag was gelinkt aan de actuele focus op het uitbouwen van een circulaire economie. Haar navraag was tevens gelinkt aan een toekomstige noodzaak om de stortcapaciteit in Vlaanderen (voornamelijk voor asbest) uit te breiden, wat het spanningsveld tussen ruimte voor afval en ruimte voor natuur of ander andere functies aantoont.² Het is nog maar recent dat alle historische stortingen door de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) zijn geïnventariseerd. Niet minder dan 2226 historische stortplaatsen voor alle types afval zijn in kaart gebracht. Omgerekend bedraagt de totale oppervlakte hiervan 87 km², ongeveer even groot als de totale oppervlakte van een stad als Sint-Niklaas of iets meer dan de helft van de oppervlakte van de stad Gent.³

Wat deze cijfers vooral aantonen is dat deze sites, zij het verspreid over heel Vlaanderen, wel degelijk een belangrijke ruimtelijke factor vorm(d)en in het landschap van dorpen, gemeenten en steden. Zoals ook uit de schriftelijke vraag ernaar blijkt, zorgen deze stortplaatsen voor mogelijke spanningen op ruimtelijk niveau. Tegenwoordig is er een steeds groter besef voor het belang van ruimtelijke ordening en een goed beheer van de ruimte. Zo wordt er bijvoorbeeld, onder druk van de nog steeds sterke ruimte-inname, gekeken naar oude verontreinigde terreinen om deze na sanering te herbestemmen. Zo ook de herbestemming van oude stortplaatsen.⁴

Het merendeel van deze historische stortingen zijn ondertussen in ongebruik geraakt, vaak ook reeds gesaneerd of hebben een nieuwe bestemming gekregen. Hierdoor vormen deze oude belten vaak eerder onzichtbare littekens. Onzichtbaar voor ons maar sporen achterlatend in de bodem, mogelijk ooit zichtbaar in geologische structuren. Het saneren, in casu vaak het afdekken van afvalstorten, is letterlijk afval – een menselijk product – onder de grond steken. Het is hiermee dan ook een zeer rechtstreekse, ‘antropogene’ ingreep in de natuur en de ondergrond. Het is een zeer directe manier waarop het zogenaamde ‘antropoceen’ – het tijdperk van de mens – duidelijk wordt. In figuur 1 is dit ook duidelijk te zien. Van deze voormalige stortplaats in de Poekstraat in Drongen is alleen een verhoging in het landschap zichtbaar. Het afval is er letterlijk in de anonimiteit gekomen, om het met de woorden van Thomas Rau te zeggen.⁵

Vanaf de jaren 1970 – 1980 wordt er een steeds grotere nadruk gelegd op duurzaamheid en een duurzaam leven op zowel economisch, sociaal als ecologisch vlak.⁶ Duurzaamheid is echter een zeer breed begrip en onder de noemer van ‘duurzame ontwikkeling’ tegenwoordig even vaak bejubeld als bekritiseerd.

² Gwenny De Vroe, "Schriftelijke vraag aan Joke Schauvliege, Vlaams minister van omgeving, natuur en landbouw. Stortplaatsen - stand van zaken," Pub. L. No. 491, 2017 (2017).

³ Belga, "Vlaanderen telt meer dan 2.000 historische stortplaatsen," *Knack*, 30 november 2016.; Oppervlakte Sint-Niklaas: 83,8 km². Oppervlakte Gent: 156,18 km².

⁴ Tom Ysebaert, "Hoe Oosterweel putten kan dempen. De kleiputten van Terhagen: ook de sanering van oude stortingen roept weerstand op," *De Standaard*, 18 februari 2020.

⁵ Rau en Oberhuber, *Material matters*, 111.

⁶ Jeremy L. Caradonna, *Sustainability. A history* (New York: Oxford University Press, 2014), 1.

Duurzaamheid vertaalt zich in een hedendaags en stedelijk kader meer en meer in context van een evolutie richting een 'circulaire economie'. Een veel gehanteerd concept in stedelijke context is hierbij het 'stedelijk metabolisme': het bekijken van de stedelijke ruimte als een organisme. In relatie tot de circulaire economie tracht dit stedelijk metabolisme zichzelf – vooral sinds het laatste decennium – ook meer en meer omvormen tot een circulair metabolisme.

Afval en de omgang ermee vormt in deze scriptie het uitgangspunt. In een circulair metabolisme wordt afval zoveel mogelijk beschouwd als een nieuwe basisgrondstof. Zo kan het metabolisme binnen haar eigen grenzen blijven functioneren op een duurzame manier, zonder beslag te leggen op een grote, niet-duurzame input van grondstoffen. De idee van een circulaire stad of regio, waar veel van haar output een nieuwe functie krijgt, is zeer lang een realiteit geweest. Echter, door de opkomende industrialisering, en vooral sinds de opkomst van de twintigste-eeuwse consumptiemaatschappij, is het circulaire langzaam uit het stedelijk metabolisme verdwenen. Het metabolisme van steden oriënteerde zich meer en meer lineair, met een steeds groeiende output van afvalstoffen die geen plaats meer vonden in het economisch systeem. De lineaire oriëntering van de 'stedelijke output' werd geleidelijk aan duidelijker. In een reactie daarop groeide vanaf de jaren '70 de aandacht voor het gebrek aan duurzaamheid van de consumptiemaatschappij. Die periode staat in de afbakening van deze scriptie centraal (zie verder).

Naast het concept 'stedelijk metabolisme' als kader staat nog een ander concept centraal: de '*urban frontier*' of 'stedelijke frontier'. Een frontier is in essentie een ruimtelijke zone waarbinnen spanningen ontstaan én waarbinnen er naar oplossingen voor die spanningen wordt gezocht. Het is een tweeledig concept met een ruimtelijke en een conceptuele factor. De ruimtelijke factor draait rond een specifieke ruimte waarbinnen verschillende 'actoren' (personen, maar ook bijvoorbeeld producten of grondstoffen) met elkaar in contact komen. De conceptuele factor gaat ervan uit dat uit die contacten tussen actoren spanningen kunnen ontstaan. Afhankelijk van de actoren en de spanningen wordt binnen de frontier gezocht naar oplossingen om de spanningen op te heffen.

Een stedelijke frontier komt tot stand binnen een bredere, stedelijke frontierzone. Deze frontierzone bekijkt de stad en haar hinterland als een geconnecteerde ruimtelijke zone waarbinnen zich verschillende frontiers vormen. Een stedelijke frontierzone gaat dus expliciet uit van een verbondenheid tussen de 'kernstad' en de 'periferie'. Tegenstellingen tussen beide worden dus eerder opgeheven, aangezien de kern in grote mate verbonden is met, en afhankelijk is van de periferie. Vanwege de verbondenheid binnen een frontier is het in zekere zin ook moeilijk om nog over een kern en periferie te spreken, aangezien ze in grote mate van elkaar afhankelijk zijn. Er wordt verderop dan ook maar zeer zelden nog gesproken van een 'kern' of 'periferie'. Het is de bredere frontier die centraal staat. Welke gebieden specifiek worden bekeken in een frontier is afhankelijk van welke (stedelijke) frontier wordt onderzocht. Maar telkens is de stad binnen een stedelijke frontier inherent verbonden met andere gebieden.

Afval binnen een stad is een voorbeeld een frontier binnen een bredere stedelijke frontierzone. De omgang met afval is voor steden altijd al een uitdaging geweest. Het vinden van een oplossing voor (potentiële) spanningen die binnen deze frontier kunnen ontstaan, is voor een stad dan ook essentieel. Dat kan bijvoorbeeld door gebruik te maken van een '*spatial fix*', een ruimtelijke oplossing. Bij het voorbeeld van afval kan dit resulteren in een verplaatsing van (de verwerking van) afval buiten de grenzen van de stad. De reikwijdte van een stad neemt als gevolg van die *spatial fix* dus toe, de stad verlegt letterlijk haar grenzen.

1.2 Probleemstelling en opbouw

1.2.1 Onderzoeksvragen

Binnen deze scriptie wordt dus gewerkt met het stedelijk metabolisme als kader: de stad is een organisme bestaande uit noodzakelijke stromen, die het leven in de stad mogelijk maken. Daaraan wordt tevens het concept van een stedelijke frontier toegevoegd. Dit concept kijkt ook naar stromen, maar beperkt zich hier eerder tot één enkele stroom. Bovendien gaat het frontierconcept de stroom ook ruimer benaderen dan louter er een ruimtelijke analyse van te maken: het conceptuele aspect. Door ze te combineren wordt dus naar een frontier binnen een breder stedelijk metabolisme bekeken. Thematisch wordt er specifiek naar huishoudelijk afval gekeken, in relatie tot de twee aangehaalde concepten.

Zeer algemeen kijk ik in mijn onderzoek naar de wijze waarop er tussen 1960 en 1980 ruimtelijk met huishoudelijk afval werd omgegaan in en rond Gent. Meer specifiek neemt het concept van de (stedelijke) frontier een belangrijke plaats in binnen mijn onderzoek. Hiermee tracht ik het onderzoeksthema breder te bekijken dan veel contemporaine⁷ onderzoeken, die vooral een probleemoplossende werkwijze voor de omgang met afval hanteren. Ik heb dan ook geprobeerd niet louter een ruimtelijk ‘van-probleem-tot-oplossingsverhaal’ te brengen, maar ook aan sterk bepalende contemporaine tendensen aandacht te geven. Vanuit deze opzet zijn twee specifieke onderzoeksvragen geformuleerd waarlangs dit onderzoek zich heeft gevormd:

- Kan de omgang met afval in en rond het stedelijk metabolisme van de Gentse agglomeratie tussen 1960 en 1980 als een ‘stedelijke afvalfrontier’ worden bekeken?
- Wat was de invloed van de maatschappelijke veranderingen tijdens deze periode op de omgang met afval?

Vanuit deze onderzoeksvragen wordt de algemene problematiek – de relatie tussen afval en ruimte in Gent – gekoppeld aan het specifieke conceptuele kader van het stedelijk metabolisme en de stedelijke frontier. Vooral het aspect van spanningen die in een frontier kunnen ontstaan, neemt daarbij een belangrijke plaats in. Met deze specifieke onderzoeksvragen tracht ik onder meer een antwoord te vinden op de vraag of specifiek een aspect van ‘spanningen’ binnen de afvalfrontier in verband te brengen is met contemporaine, maatschappelijke evoluties. Als onderdeel van het bekijken van maatschappelijke evoluties wordt er dan ook gekeken naar verzet tegen afvalverwerking en hoe dit te plaatsen valt, zowel binnen de frontier als binnen die veranderende tijdsgeest. Ook hoe de opkomende industriële afvalverwerking in Gent binnen het theoretische kader en binnen de tijdsperiode past, wordt mee in het licht van de onderzoeksvragen onderzocht. Op deze manier hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan het onderzoek over Gent in deze scharnierperiode voor de milieubewegingen en de maatschappelijke omgang met milieu en afval.

⁷ In mijn onderzoek wordt ‘contemporain’ gebruikt als verwijzing naar het ‘destijds hedendaagse’. Een contemporain onderzoek in de jaren 1970 bijvoorbeeld. Naar ‘vandaag hedendaagse’ tendensen wordt met ‘hedendaags’ verwezen.

1.2.2 Afval en ruimte, een nieuw perspectief?

“Het is opvallend hoe weinig wetenschappelijke publicaties specifiek aandacht besteden aan de ruimtelijke kant van de afvalstoffenproblematiek, hoewel de kennis in researchkringen en in administratie hiervoor wel aanwezig is.”⁸ Uit dit citaat in een publicatie door de Vlaamse Federatie voor Planologie in 1990 – ‘Afval en ruimte af te stemmen?’ – valt af te leiden dat de afval-ruimte-problematiek in 1990 nog niet als een centraal vraagstuk werd behandeld. Desondanks was die gedachte, de idee dat afval en de verwerking ervan een belangrijke ruimtelijke factor vormen, het uitgangspunt van hun publicatie.⁹ In de publicatie wordt ingegaan op de afstemming tussen afval en ruimtelijk beleid in 1990. Het is dus een publicatie die de relatie tussen ruimte en afval vanuit een contemporain perspectief bestudeert.

Grofweg vat dat ook samen waar het merendeel van de publicaties uit planologische hoek over de relatie tussen afval en ruimte te situeren zijn. Veel van deze studies zijn geschreven vanuit een problematiek waarop een antwoord moest geboden worden. Een voorbeeld met betrekking tot Vlaanderen is de hierboven vermelde publicatie, maar ook bijvoorbeeld het masteronderzoek ‘*Dirty Antwerp. Re-engineering flows, editing the 20th century belt*’ door Caterina Rosso en Carmen Van Maercke. In hun thésisonderzoek in het kader van de *Advanced master in urbanism and strategic spatial planning* (KUL) vertrekken Rosso en Van Maercke vanuit een historisering van stedelijk afval om vervolgens de hedendaagse afvalstromen en -infrastructuren in kaart te brengen.¹⁰ Dit thésisonderzoek sluit aan bij mijn onderzoek door ook te vertrekken vanuit het stedelijk metabolisme als kader. De afval-ruimte-problematiek wordt er echter voornamelijk oplossend benaderd.

Meer algemeen is er vanuit historisch oogpunt over vervuiling en de (stedelijke) afvalproblematiek wel al meer gepubliceerd, zowel in internationale als in Vlaamse context. Voor Vlaams-Nederlandse context zijn vooral in het Jaarboek voor Ecologische Geschiedenis verschillende studies verschenen. Enkele artikels uit het Jaarboek met betrekking tot vervuiling in een stedelijke ruimte zijn: ‘De reacties op vroege vormen van vervuiling: de chemische nijverheid te Gent, 1820-1892’ (Christophe Verbruggen, 1999), ‘De Langetermijngeschiedenis van het afvalbeheer en de watervervuiling in Brussel’ (Chloé Deligne, 2003), ‘Stedelijke vervuiling in het verleden: een inleiding’ (Chloé Deligne, 2007) en ‘*Cradle to cradle* in het verleden: agrarisch gebruik van stedelijk afval in Nederland en omringende landen, 1800-2000’ (Henk van Zon, 2012).

Een recent boek dat tevens belangrijk is en waar verschillende keren naar wordt gerefereerd verder in dit onderzoek is ‘*Urbanizing nature. Actors and agency (dis)connecting cities and nature since 1500*’. Dit boek werd in 2019 uitgebracht door Tim Soens, Dieter Schott, Michael Toyka-Seid en Bert De Munck. In het werk, deel van een recente serie rond stedelijke geschiedenis, wordt de relatie tussen natuur en stedelijke ruimte onderzocht vanuit verschillende oogpunten.¹¹ Een belangrijk hoofdstuk in dit boek – in relatie tot mijn onderzoek – is ‘*Twentieth-century wastescapes. Cities, consumers and their dumping grounds.*’ In dat

⁸ E. Lammens en P. Van der Sluys, *Afval en ruimte af te stemmen?* (Merelbeke: Vlaamse Federatie voor Planologie, 1990), 21.

⁹ Lammens en Van der Sluys, *Afval en ruimte af te stemmen*, 5.

¹⁰ Carmen Rosso en Carmen Van Maercke, "Dirty Antwerp. Re-engineering flows, editing the 20th century belt," De Vlaamse Scriptiebank, geraadpleegd 1 mei 2020, <https://www.scriptiebank.be/>.

¹¹ Tim Soens et al., *Urbanizing nature. Actors and Agency (Dis)Connecting Cities and Nature Since 1500* (New York: Routledge, 2019), xii.

hoofdstuk gaat Heike Weber op zoek naar de veranderende relatie tussen (West-Duitse) steden en de plaatsen waar ze hun afval stortten. Vanwege het nauwe verband met mijn thematiek – stortplaatsen in en rond Gent – is dit hoofdstuk dan ook een belangrijke inspiratiebron gebleken.¹²

Over de geschiedenis van afval en afvalverwerking in Vlaanderen na 1950 is er echter weinig geschreven vanuit historisch perspectief. Een belangrijk boek dat over deze problematiek handelt is 'De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief' van Torsten Feys. Hij plaatst daarin het ontstaan van de OVAM in een breder maatschappelijk kader. Zijn werk is vooral aan het begin van mijn onderzoek van belang geweest voor de oriëntering ervan.

Net zoals vanuit planologisch perspectief het geval is geweest, is de afvalproblematiek ook vaak vanuit een contemporair kader benaderd – specifiek met zicht op het begrijpen van en het bieden van oplossingen voor eraan gerelateerde vraagstukken. Met zicht op Vlaanderen en Gent zijn er tijdens de jaren 1970-1980 – de onderzoeksperiode van deze scriptie – enkele masterproefonderzoeken verschenen aan de Rijksuniversiteit Gent (UGent) die specifiek over die thematieken handelen. Voorbeelden zijn 'De localisatie van de recuperatiebedrijven van huishoudelijk afval. Afval, afvalverwerking en de situatie in Vlaanderen' (Franky Rogiers, 1983) of 'Industriële afvalverwerking in het Vlaams Gewest' (Manuel Lageirse, 1989).

Voor Gent specifiek is 'De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen' interessant, een onderzoek door ir. G. Mortier uit 1972. Mortier gaat in dat onderzoek specifiek in op de verwerking van huisvuil rond 1972. Meer bepaald wordt er gekeken naar het Stedelijk Compostbedrijf en haar composteringsinstallatie die op 9 juni 1964 in werking trad.¹³ Aangezien G. Mortier zelf betrokken was bij de oprichting van het compostbedrijf, kan deze scriptie dan ook worden gezien als een bron van informatie over de oprichting van de composteringsinstallatie zelf. Gezien dit werk is geschreven midden in de gehanteerde onderzoeksperiode kan het ook worden bekeken als een bril op deze periode en meer bepaald op de ervaringen met het compostbedrijf en breder de afvalverwerking. Ook interessant met betrekking tot de Gentse context is het doctoraatsonderzoek van Liesbet Van Nieuwenhuyse waarin ze voor de periode 1795-1926 de potentiële historische bodemvervuiling door de Gentse industrie onderzocht. Zij bekeek onder meer de ruimtelijke spreiding van de potentieel vervuilende industrieën, maar deed dit echter slechts voor een periode tot 1910.¹⁴

Om een antwoord te bieden op de vraag uit deze sectie-titel, de afstemming tussen afval en ruimte is geen nieuw perspectief in de academische wereld. Maar het is wel een perspectief dat zich doorheen de voorbije decennia voornamelijk in contemporair onderzoek situeerde. Historisch-ruimtelijke analyses met afval als centrale problematiek zijn niet zo wijdverspreid, en zeker niet voor Vlaanderen en specifiek Gent.

Met het onderzoek dat ik in deze masterscriptie uitwerk probeer ik dan ook bij te dragen aan deze onderzoeksproblematiek rond afval en ruimte. Specifiek door dit vraagstuk vanuit een historisch oogpunt te

¹² Heike Weber, "Twentieth-century wastescapes. Cities, consumers, and their dumping grounds," in *Urbanizing Nature. Actors and agency (dis)connecting cities and nature since 1500*, eds. Tim Soens et al. (New York: Routledge, 2019), 261–89.

¹³ G. Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen" (Masterproef, Gent, Rijksuniversiteit Gent, 1972), Boekentoren UGent (BIB.GTH.007457), 1-2.

¹⁴ Liesbet Van Nieuwenhuyse, "Potentiële historische bodemverontreiniging als gevolg van industriële activiteiten in de 19de- en de 20ste-eeuwse stad: Een bronnenkritische studie over Gent, 1795 - 1926," (PhD diss., Gent, Universiteit Gent, 2008), 268.

benaderen en te kijken naar de jaren 1960-1980: een scharnierpunt, maar nog niet uitdrukkelijk onderzocht met betrekking tot Gent. Naast de onderzoeksperiode die nog maar weinig bestudeerd is voor de relatie Gent en afval, tracht ik ook met de aandacht voor socio-ecologische spanningen en contemporaine maatschappelijke tendensen een bijdrage te leveren aan het historiografisch onderzoek naar de omgang met afval en afvalverwerking voor deze onderzoeksperiode.

1.2.3 Opbouw van het onderzoek

Het onderzoek zelf is opgebouwd uit een aantal hoofdstukken. Eerst wordt het onderzoek vanzelfsprekend verder afgebakend, om vervolgens dieper in te gaan op de historiografische inbedding van dit scriptieonderzoek. Het conceptueel kader wordt in het hoofdstuk erna uitgebreid uitgewerkt, om een overzicht te bieden van de conceptuele evolutie die het stedelijk metabolisme en het frontierconcept hebben doorgemaakt. Na die evolutie wordt uiteraard ook de benadering die wordt gebruikt voor het stedelijk metabolisme en de stedelijke frontier besproken. In hoofdstuk 4 wordt vervolgens een overzicht geschetst van de methodologische aanpak van dit onderzoek.

Na de afbakening, het conceptueel kader en de methodologie wordt er op een brede manier gekeken naar de 'ruimte voor afval rond Gent'. Op basis van de gevonden data worden enkele kaarten besproken die de situering van afvalverwerkingslocaties rond Gent tonen. Daarnaast wordt er ook ingegaan op bredere internationale tendensen in de evolutie van de ruimtelijke omgang met afval. Contemporaine tendensen die een impact hadden op de omgang met afval tussen 1960 en 1980 staan centraal in het zesde hoofdstuk van dit onderzoek. In het licht van die tendensen van een veranderend milieubewustzijn wordt ook gekeken naar verzet tegen afval(verwerking) binnen de Gentse agglomeratie. De composteringsinstallatie die Gent op 9 juni 1964 in gebruik nam wordt als slot van deze periode van evoluties bekeken. In het laatste hoofdstuk staat de grotere casus 'Burus' centraal. Die in relatie tot elementen uit de eerdere hoofdstukken wordt besproken: van de ruimtelijke uitdaging van het vinden van stortlocaties en het verzet ertegen tot een eerste weg uit de afvalcrisis die zich tijdens de gehanteerde onderzoeksperiode begon te manifesteren.

2. Afbakening van het onderzoek

2.1 Temporele afbakening

Temporeel richt mijn thesisonderzoek zich grofweg op de periode 1960-1980. Deze afbakening is in eerste instantie vooral gekozen vanwege twee belangrijke momenten voor de afvalverwerking van Gent. Het eerste moment is de opening van het Stedelijk Compostbedrijf in 1964. De tweede mijlpaal voor de afvalverwerking van de Gentse stedelijke omgeving situeert zich in 1979 met inwerkingstelling van de afvalverbrandingsoven.¹⁵ De opening van beide afvalverwerkingsinstallaties tonen zeer concreet, zij het ook maar gedeeltelijk, hoe afval werd verwerkt in en rond Gent. Ondanks de moderne verwerkingsinstallaties waren er in de Gentse stedelijke omgeving bijvoorbeeld nog tot 1984 stortplaatsen in gebruik.¹⁶

Dit toont aan dat er in deze periode nog steeds gebruik werd gemaakt van gekende/ingeburgerde vormen van 'afvalverwerking'. Het in gebruik houden van die stortplaatsen lijkt in contrast te staan met de nieuwere installaties. Naast de concrete stappen in de Gentse afvalverwerking omvat de gekozen onderzoeksperiode ook de jaren 1970, die voor het opkomend ecologisch bewustzijn doorgaans als zeer belangrijk worden aangeduid. Onder meer de moderne invulling van het begrip 'recycleren' vond in deze periode meer en meer ingang, zij het dat het hergebruik van restmaterialen natuurlijk eeuwenlang de realiteit is geweest.¹⁷

Ook op wetgevend vlak zijn tijdens deze periode beslissingen genomen die van groot belang waren voor de Gentse omgang met afval. Vooral de op 29 maart 1962 gestemde 'Wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw' was belangrijk.¹⁸ De omgang met afval, in de vorm van stortplaatsen maar ook andere 'hinderlijke inrichtingen,' viel binnen dit nieuwe wettelijke kader. De Bestendige Deputatie van de provincies was onder meer verantwoordelijk voor de opvolging van dit nieuw wettelijk kader en in het bijzonder voor het verlenen van vergunningen aan hinderlijke inrichtingen.¹⁹ Voor Oost-Vlaanderen specifiek is de Bestendige Deputatie zich de afvalproblematiek gaan aantrekken vanaf 1971, wat in het midden van mijn onderzoeksperiode valt.²⁰ Niet alleen op provinciaal niveau bewoog er veel in deze periode, ook op Europees niveau werden belangrijke beslissingen genomen. Zo trad vanaf 1975 een Europese Richtlijn inzake afval in werking. Door het samenvallen met de eerste staatsvormingen duurde het in Vlaanderen echter tot 2 juli 1981 voor het eerste Afvalstoffendecreet in voege trad.²¹

De verschillende processen die in deze periode gaande waren, van concrete stappen in afvalverwerking tot nieuwe wettelijke kaders en de Gentse fusie van 1 januari 1977, tonen dan ook aan dat

¹⁵ Paul De Vos, *Technische uitleg over de werking van het afvalverwerkingsbedrijf van de Stad Gent* (Gent: De Stadsdrukkerij Economaat, 1993), 8.

¹⁶ De Vos, *Technische uitleg*, 1-2.

¹⁷ Ruth Oldenziel en Heike Weber, "Introduction: reconsidering recycling," *Contemporary European History* 22, nr. 3 (2013): 347.

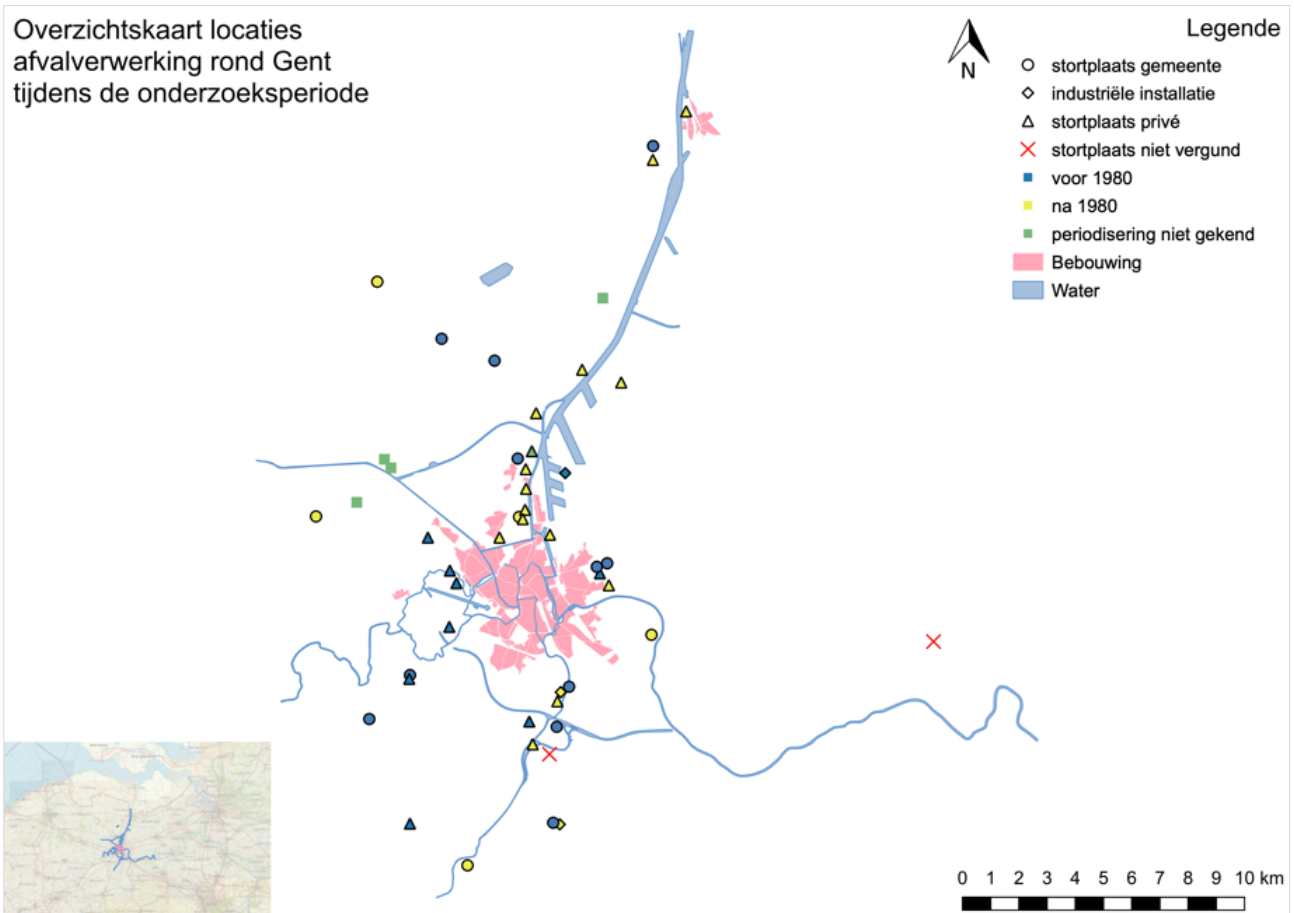
¹⁸ Raad van State, "Wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw" (1962), <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>.

¹⁹ "Afvalstoffen in Vlaanderen," *Rechtskundig Weekblad* 1987-1988, nr. nr. 23 (6 februari 1988): 761-92.

²⁰ P. Beyer en H. Van Steenberge, "Verslag aan de Provincieraad," 10 oktober 1980, 8/35-3820, Provinciaal Archief.

²¹ Torsten Feys, *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief* (Gent: Academia Press, 2011), 53-4.

dit een zeer belangrijke periode is geweest voor de (veranderende) omgang met afval. De keuze voor deze periode als temporele afbakening spreekt dan ook grotendeels voor zich.

Figuur 2 – De brede geografische afbakening: een overzichtskartaal met locaties van afvalverwerking rond Gent. Op basis van kaart ‘Map Belgium in 1969’, NGI © IGN 2018, <https://xyz.michelstuyts.be/>. (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).

2.2 Geografische afbakening

Mijn scriptie-onderzoek is geografisch beperkt tot Gent, haar huidige deelgemeenten en enkele andere omliggende gemeenten. Dit omdat een stad in het bijzonder meer moest zoeken naar manieren om haar afval buiten haar (fictieve) muren te krijgen. De focus ligt dan ook op een stedelijke omgeving om de omgang met en de verwerking van afval in dat stedelijk gebied te onderzoeken. Er wordt dus een stedelijke afvalfrontier bestudeerd die zich uitstrekt van de stedelijke ruimte van Gent naar de bredere agglomeratie en ruimere periferie. Andere redenen om voor Gent te kiezen zijn de afvalverwerkingsinstallaties die eerder al zijn aangehaald. De composteringsinstallatie, zoals gezegd geopend in 1964, was bovendien een van de eerste industriële verwerkingsinstallaties van België.²²

²² De Vos, *Technische uitleg*, 1.

De algemene geografische afbakening is te zien in figuur 2. De algemene afbakening, op basis van de geïnterviewde stortplaatsen die in de diverse geraadpleegde bronnen zijn vermeld, strekt zich uit van Zelzate, het meest noordelijke tot Merelbeke als meest zuidelijke punt. In het oosten vormt de locatie van een aanvraag voor een stortplaats te Kalken (die geen vergunning kreeg) het uiterste punt. In het westen loopt de geografische afbakening door tot de stortplaats in de Poekstraat te Drongen. Vertrekkende vanuit de stedelijke omgeving van Gent wordt dit onderzoek verder geografisch afgebakend door de keuze van de casussen waarbij op stort- en afvalverwerkingsplaatsen specifiek wordt ingezoomd.

2.3 Ecologische geschiedenis

Wat is het belang van een geschiedenis over ecologische thema's, als een groeiend bewustzijn rond thema's als plasticvervuiling in de oceanen of klimaatverandering zich voornamelijk op het heden en de toekomst focust? Hieronder een korte blik op de discipline en op mogelijkheden in lijn met dit onderzoek en ecologische geschiedenis als geheel.

Ecologische geschiedenis zelf is voornamelijk een relatief 'jonge' discipline, ontstaan rond het einde van de jaren '60 in de Verenigde Staten. Daar lag de focus zeker in de beginjaren vooral op de 'wilde natuur,' op de ruige landschappen die Noord-Amerika te bieden heeft en op de natuurlijke frontiers die er aanwezig zijn. Het grotendeels ontbreken van deze landschappen in Europa, linken Sverker Sörlin en Paul Warde dan ook deels aan de dominantie van de Verenigde Staten binnen het veld van ecologische geschiedenis.²³ Deze geschiedenissen over de natuurlijke omgeving *an sich* zijn in de eerste grote cluster binnen de ecologische geschiedenis onder te brengen, zo stelt David Worster – een van de belangrijkste eerste 'ecologische historici'. Daarnaast onderscheidde hij nog twee andere belangrijke clusters. De studie van socio-economische relaties met de natuurlijke omgeving waaronder landbouwgeschiedenis en de geschiedenis van vervuiling vormen de tweede cluster. De geschiedenis van de mentale omgang met de natuur (o.m. milieubewustzijn) valt ten slotte binnen de derde cluster.²⁴ Het is pas geleidelijk dat ecologische geschiedenis haar weg vond in de Europese historiografie. In België duurde het tot het eind van de jaren '70 en begin jaren '80 dat ecologische geschiedenis haar intrede maakte in de academische wereld. Daarbij volgde de ecologische geschiedschrijving in België vooral het Franse en Nederlandse pad, met een focus op historische geografie enerzijds en een focus op historische vervuiling en de hygiënistische beweging naar Nederlands voorbeeld anderzijds.²⁵

Een andere belangrijke tendens binnen de ecologische geschiedschrijving was de aandacht voor historische ruimtelijke en stedelijke ontwikkeling. Sörlin en Warde zien dit domein dan ook als een belangrijk onderzoeksveld waar geschiedenis kon en kan inspelen op beleidsdomeinen.²⁶ Deze stedelijke ecologische geschiedenis ontstond tevens in de Verenigde Staten maar het ontstaan ervan valt pas in de vroege jaren

²³ Sverker Sörlin en Paul Warde, "The problem of environmental history: a re-reading of the field," *Environmental History* 12 (2007): 108-10.

²⁴ Sörlin en Warde, "The problem of environmental history," 112.

²⁵ Christophe Verbruggen, Erik Thoen en Isabelle Parmentier, "Environmental history in Belgian historiography," *Journal of Belgian History* 53 (2013): 177.

²⁶ Sörlin en Warde, "The problem of environmental history: a re-reading of the field," 109-10.

1990 te situeren. Grofweg ontstond deze de stroming van de stedelijke ecologische geschiedenis vanuit drie belangrijke onderzoeksdomeinen. Als eerste en het nauwst aansluitend bij dit onderzoek, was er het domein van de eerder infrastructurele stedelijke geschiedenis. Onderzoek naar de omgang met afval in stedelijke context valt hier binnen. Een domein dat ook deels aansluit bij het onderzoek in deze scriptie en tevens de stedelijke ecologische geschiedenis sterk heeft beïnvloed, is de studie naar (historische) duurzaamheid in steden. Een laatste onderzoeksdomein dat belangrijk was maar minder in relatie te brengen is met deze thesis, wordt gevormd door een eerder 'natuurlijke' kijk op de evolutie van steden. Daarbij staat vooral de link tussen stad en natuurlijke omgeving centraal, al wordt hier zijdelings ook naar verwezen.²⁷

Het is dus vooral de subdiscipline van de stedelijke ecologische geschiedenis die naadloos aansluit op dit thesis-onderzoek. Onder meer via het concept van het stedelijk metabolisme en het gebruik ervan in de historiografie heeft mijn benadering van afval in Gent haar voorlopers. Sörlin en Warde omschreven het domein van de ruimtelijke planning eerder als een veld waar geschiedenis op beleid kan inspelen. Dieter Schott vult dit verder aan. Hij ziet voor stedelijke ecologische geschiedenis een rol in het bieden van langetermijnperspectieven op de historische en toekomstige duurzaamheid van steden. Tonen hoe historische, duurzame veranderingen tot stand kwamen kan daar bijvoorbeeld toe bijdragen.²⁸

Ecologische geschiedenis is dus in staat om een bredere kijk te bieden op bepaalde problematieken in het verleden. Door de brede toepassingen die de geschiedschrijving biedt, is het mogelijk om bijvoorbeeld de louter ecologische impact van een stortplaats op het milieu uit te breiden met sociale of politieke elementen. Dit om vervuiling in haar bredere context te bekijken, zelfs om globale patronen te herkennen die ogenschijnlijk niets met een lokale casus te maken hebben. Context bieden is wat ecologische geschiedenis haar sterkte geeft, binnen lokale en globale ecologische problematieken en de omgang ermee.²⁹ Dat mijn thesisonderzoek binnen de discipline van de ecologische geschiedenis kan worden ondergebracht worden heb ik met dit kort overzicht proberen aantonen. Bovendien zien verschillende auteurs ook voor (ecologische) geschiedenis een plaats in het hedendaagse debat over duurzaamheid.

2.4 De 'spatial turn' in de historiografie

De aansluiting van mijn onderzoek bij stedelijke ecologische geschiedenis en de beknopte beschrijving van de ecologische geschiedenis, toonden al kort het belang van ruimtelijkheid in de (hedendaagse, ecologische) historiografie aan. De aandacht voor 'plaatsen' en 'ruimte' groeide doorheen de jaren '70 – '80 van de voorbije eeuw. Deze bredere beweging die meer aandacht ging besteden aan de ruimtelijkheid van het verleden is bekend komen te staan als de 'spatial turn' binnen de historiografie. Meer en meer groeide er een besef rond een inherente ruimtelijkheid van het verleden, waardoor meer en meer onderzoek naar de verbanden tussen maatschappij en de fysieke maar ook mentale ruimte verschenen.³⁰

²⁷ Dieter Schott, "Urban environmental history: what lessons are there to be learnt?," *Boreal Environmental Research* 9 (2004): 519–20.

²⁸ Schott, "Urban environmental history," 524-5.

²⁹ Paul Sabin, "'The ultimate environmental dilemma': making a place for historians in the climate change and energy debates," *Environmental History* 15 (2010): 89.

³⁰ Gwendolyn Wright, "Cultural history: Europeans, Americans, and the meanings of space," *Journal of the Society of Architectural Historians* 64, nr. 4 (2005): 436.

Met het doordringen van de *spatial turn* in de historiografie werd er ook anders naar eerdere tendensen in de geschiedschrijving gekeken. Ook de 19de-eeuwse nationalistische geschiedschrijving had bijvoorbeeld haar 'ruimte': de natie. Deze ruimte was zowel een mentale ruimte als een fysiek gegeven. Werd deze minder belangrijk, dan kwam de stad als site van onderzoek op de voorgrond drijven, een tegenpool voor de natie. Om vervolgens de onderzoeksruimte – onder invloed van de Franse 'Annales-school' – nog verder uit te breiden tot transnationale, transcontinentale en globale dimensies.³¹

Ruimte kan echter op verschillende manieren worden benaderd en zelfs concepten kunnen op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Een grens of grenszone is zo'n ruimtelijk concept dat in dit onderzoek wordt bekeken, maar op verschillende manieren kan worden ingevuld. In het Nederlands heeft het woord 'grens' meerder invullingen, die de nuance niet altijd weten te leggen (zowel als 'mentale' als 'fysieke' grens). In het Engels daarentegen kan een 'grens' of 'grenszone' op verschillende manieren worden vertaald: *border, boundary, outskirts, borderland, frontier*. Elk grotendeels vertrekkende vanuit hetzelfde idee: een contactzone tussen verschillende elementen. Maar elk van deze benaderingen gaat ook eigen accenten leggen. Van de striktere benadering van de *border* tot de meer gediversifieerde, meer dynamische benadering die een *boundary* voor ogen heeft.³²

Het zijn is eerder de benadering van de *boundary* die wordt gevolgd, al wordt in dit onderzoek het concept *frontier* – deels synoniem aan *boundary* – gehanteerd. Het grote verschil tussen de *border*- en de *boundary*-benadering zit vooral in de restrictieve invulling van *border*. Die gaat letterlijk uit van een 'harde grens', anders dan *boundary* dat vooral een flexibele grens tussen elementen benadrukt. Het is dan ook het flexibele aspect aan de *boundary*-benadering dat verderop terugkomt en wordt uitgebreid.³³

Zonder verder veel in te gaan op de theoretische aspecten van de *spatial turn* is de nadruk op ruimte in de historiografie wel kort benaderd. Dat vooral om ook de link tussen dit onderzoek en bredere tendensen te duiden. Al bij al is ruimtelijkheid namelijk een notie die een belangrijke plaats krijgt toegewezen in dit scriptie-onderzoek. Dit door de omgang met afval expliciet ook in haar ruimtelijkheid te benaderen, waar het bijvoorbeeld ook vanuit een sociologisch of politiek oogpunt zou kunnen worden benaderd. Dit gebeurt in essentie door de toepassing van twee kernconcepten die hierna uitgebreid worden behandeld en waarin een ruimtelijke dimensie vervat zit: de stedelijke frontier en het stedelijk metabolisme.

³¹ Jo Guldi, "The spatial turn in history," Institute for Enabling Geospatial Scholarship at the Scholars' Lab, geraadpleegd 13 april 2020, <http://spatial.scholarslab.org/>.

³² Edward S. Casey, "Boundary, place, and event in the spatiality of history," *Rethinking History* 11, nr. 4 (2007): 508.

³³ Casey, "Boundary, place, and event," 508-12.

3. Theoretisch kader

3.1 Stedelijk metabolisme

“Metabolism’ of a society is defined as, ‘the sum of all input and output between the biosphere/geosphere and society.’ Colonizing interventions are defined ‘as the sum of all purposive changes made in natural systems that aim to render nature more useful for society’.”³⁴

In *The Basic Environmental History* van Mauro Agnoletti en Simone Neri Seneri omschrijft Dieter Schott het metabolisme van steden als het geheel van de in- en output van een samenleving en de relatie tot haar natuurlijke omgeving. Hij plaatst de commodificatie van natuur door de mens centraal, gericht op het vinden van nuttige toepassingen van de natuur voor samenlevingen. De beschrijving die Schott aan het concept ‘stedelijk metabolisme’ geeft is een correcte, zij het theoretisch beperkte benadering.

Desondanks is het wel een omschrijving die vaak terugkomt, bijvoorbeeld in de hedendaagse ontwerpwetenschappen: “De concepten van stedelijk metabolisme of ontwerpen met stromen zijn gebaseerd op het idee dat je een stad of een gebied kan vergelijken met een levend organisme of een ecosysteem. Maar anders dan natuurlijke systemen zijn steden vandaag niet circulair maar lineair georganiseerd. Een stad importeert en consumeert grondstoffen, goederen, energie of water, waarop die stromen de stad weer verlaten als afval.”³⁵

Ondanks het feit dat bovenstaande beschrijving van het concept veelgebruikt is, wordt het concept ook vaak echter tot deze beschrijving herleid, zo stellen Aristide Athanassiadis en Stephan Kampelmann.³⁶ Net als elk concept, is ook de idee van een stedelijk metabolisme onderhevig aan discussies die binnen verschillende theoretische scholen ondergebracht kunnen worden. Afhankelijk tot welk doel het gebruik van het concept dient – (academisch) onderzoek, praktijkontwerp of een beleidsmatige functie – kan het interessanter zijn om een andere benadering van het concept te hanteren.

Doorheen het voorbije decennium is de metaforische benadering van een stad door middel van het stedelijk metabolisme steeds vaker gebruikt geweest. Het denken in stromen en het gebruik van het concept ‘metabolisme’ heeft echter een breder verleden, onder meer van Marx’ socio-ecologisch metabolisme om samenlevingen te beschrijven, tot een eerste gebruik van het concept ‘metabolisme’ om steden te gaan beschrijven vanaf halverwege de jaren 1960.³⁷

³⁴ Dieter Schott, "Urban development and environment," in *The Basic Environmental History*, eds. M. Agnoletti en S. Neri Seneri, Environmental History 4 (Cham: Springer International Publishing Switzerland, 2014), 171-2.

³⁵ Joeri De Bruyn, "Ontwerpen met stromen," in *Designing the future*, door Joeri De Bruyn (Brussel: Architecture Workroom Brussels, 2018), 139.

³⁶ Aristide Athanassiadis, "Quo vadis, stedelijk metabolisme?," vertaald door Griet Juwet, *Agora. Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken* 34, nr. 4 (2018): 12.

³⁷ Koenraad Danneel, Griet Juwet, en Dieter Bruggeman, "Stedelijk metabolisme: van theoretisch concept naar tastbare praktijk," *Agora. Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken* 34, nr. 4 (2018): 5.

De eerste oorsprong van het metabolisme-idee zouden terug te voeren zijn tot de 17de eeuw bij Sanctorius.³⁸ Het gebruik van de term 'metabolisme' is echter niet zo ver terug in de tijd te dateren. Het was binnen de biologie en biochemie tijdens de 19de eeuw dat het concept zijn ingang vond en in enkele decennia tijd zich breed verspreidde. Vanwege de oorsprong in de biologie wordt de metafoor in de 'stedelijke benadering' dan ook gebruikt om een stad met een levend organisme te vergelijken.³⁹

Vanuit de natuurwetenschappen vond het concept via Karl Marx zijn weg in de sociale wetenschappen. Geïnspireerd door Meleschott en Liebig verwerkte Marx het natuurwetenschappelijke concept tot een sociologische benadering.⁴⁰ Via Marx' sociologische oriëntering van de metafoor belandde deze ook binnen stedelijke studies. In eerste instantie betrof het de sociologie van steden. Daarbij werd vooral voortgewerkt op natuur-cultuur tegenstellingen.⁴¹ Geleidelijk groeide echter een besef van het belang van de natuur voor haar omgeving en voor steden. Zo groeide een stroming die als 'industriële ecologie' bekend kwam te staan. Het is binnen deze stroming dat het denken in 'stromen' verder is uitgebouwd.⁴²

Binnen het industrieel ecologisme werd er echter wel sterk afgestapt van sociologische processen binnen de stad. Het is dan ook vanuit het ontbreken van de maatschappelijk-politieke processen binnen de industriële ecologie, dat er zich een nieuwe stroming aftekende. De '*urban political ecology*' werd zo uitgewerkt als derde 'fase' in het denken rond een stedelijk metabolisme: "*A political ecology of flows that pays attention to 'political context', analyzes the 'capitalist systems driving these flows', and addresses 'social factors', such as habits of consumption and modes of regulation.*"⁴³

Hieronder worden de drie benaderingen van het stedelijk metabolisme, verder besproken. Na deze drie besprekingen wordt dieper in gegaan op de benadering van het stedelijk metabolisme zoals die wordt gehanteerd in de verdere scriptie, bij de confrontatie van het concept met de afvalverwerking in en rond Gent tussen 1960-1980.

3.1.1 Fase 1: Humaan-urbaan metabolisme

De eerste fase wordt hier benoemd als het humaan-urbaan metabolisme. Zoals eerder gezegd komt deze stroming voort uit de marxistische oriëntering van het metabolisme-concept. In Marx' werken is het metabolisme onder meer gebruikt om de overgang van een samenleving van een 'natuurlijke staat' in de richting van 'cultuur' te beschrijven. Geleidelijk vond zo de koppeling tussen het sociale aspect van het concept en de natuurlijke leefomgeving plaats, onder meer via het idee van een 'metabolische kloof' (*metabolic rift*) tussen samenleving en omgeving. Dit idee gaat uit van een loskoppeling van sociale en

³⁸ Joshua P. Newell en Joshua J. Cousins, "The boundaries of urban metabolism: towards a political-industrial ecology," *Progress in Human Geography* 39, nr. 6 (2015): 702.

³⁹ David Wachsmuth, "Three ecologies: urban metabolism and the society-nature opposition," *The Sociological Quarterly* 53, nr. 4 (2012): 506.

⁴⁰ Newell en Cousins, "The boundaries of urban metabolism," 702.

⁴¹ Wachsmuth, "Three ecologies," 507-10.

⁴² Vanesa Castán Broto, Adriana Allen en Elizabeth Rapoport, "Interdisciplinary perspectives on urban metabolism," *Journal of Industrial Ecology* 16, nr. 6 (2012): 853-4.

⁴³ Newell en Cousins, "The boundaries of urban metabolism," 715.

natuurlijke processen. Een onevenwicht tussen beide, doordat sociale processen een ander ritme of een andere oriëntering aannemen dan natuurlijke processen, zou zo verklaard kunnen worden.⁴⁴

Via de sociologische benadering vond de metabolisme-metafoor zijn ingang in belangrijke sociologische scholen die zich vooral focusten op de studie van de stedelijke samenleving. De *Chicago School of Human Ecology* was daarbij een van de belangrijkste instituten. Binnen dat instituut werden socio-ecologische benaderingen door onderzoeker toegepast op de stedelijke bevolking, met bijvoorbeeld Ernest Burgess als een van de belangrijkste voortrekkers.⁴⁵ De stad werd vooral als sociale ruimte beschouwd, waarbinnen de samenleving zich organiseerde. Er werd vooral gekeken naar het gedrag van inwoners van een stad binnen die specifieke ruimte. De metabolisme-metafoor werd zo vooral bekeken als kader voor stedelijke en sociale mobiliteit.⁴⁶

Een kritiek die op de sociologische benadering van het metabolisme werd gegeven is dat het zich beperkte tot juist die sociologische invalshoek, zoals hij hierboven beschreven is. Het concept bleef een metafoor om de samenleving te bestuderen zonder dat er een echte verbinding met de natuurlijke omgeving werd gezocht. De van oorsprong marxistische 'metabolische kloof' bleef zo in essentie behouden, de tweedeling cultuur-natuur bleef intact. De stad bleef een andere leefwereld dan de natuurlijke omgeving rondom de stad. Binnen de industriële ecologie, de volgende theoretische fase, wordt die tweedeling anders georiënteerd met meer aandacht voor de natuur en wordt het concept metabolisme meer in de richting van 'stromen' georiënteerd.⁴⁷

3.1.2 Fase 2: Industriële ecologie

De stroming van de 'industriële ecologie' is degene die het dichtste bij de meest gebruikte beschrijving van het stedelijk metabolisme ligt: het beschrijven van een stad als geheel aan in- en uitgaande stromen. De stroming richt zich expliciet op het in kaart brengen van de impact van de materiële samenleving in al haar facetten, op onze natuurlijke omgeving. De voornaamste methodologische instrumenten daartoe zijn 'material flow analysis' (MFA), 'life cycle assessments' (LCA) en input-outputanalyses.⁴⁸

Het ontstaan van de industriële ecologie wordt aan het einde van de jaren 1960 gesitueerd. Deze evolutie is niet geheel toevallig. Zoals later ook nog aan bod komt in deze scriptie, zijn aan het einde van de jaren 1960 en de jaren 1970 de begindagen van een modern milieubewust denken te situeren. Het bestuderen van de impact van de samenleving (waaronder steden) op de natuur was daarbij de bijdrage van de industriële ecologie. Doordat steden, economieën en industrieën als een ecosysteem worden bekeken, wordt ook nagegaan waar ze afwijken van juist dat 'natuurlijke voorbeeld'. Zo werd door Herbert Girardet de gedachte uitgewerkt dat een na te streven circulair metabolisme tegenover het heersende lineair metabolisme staat.⁴⁹

⁴⁴ Danneel, Juwet, en Bruggeman, "Stedelijk metabolisme: van theoretisch concept naar tastbare praktijk," 5.

⁴⁵ Newell en Cousins, "The boundaries of urban metabolism," 702-3.

⁴⁶ Wachsmuth, "Three ecologies," 511-12.

⁴⁷ David Wachsmuth, "Three ecologies," 511-12.

⁴⁸ Athanassiadis, "Quo vadis, stedelijk metabolisme," 13.

⁴⁹ Newell en Cousins, "The boundaries of urban metabolism," 707-8.

Volgens Girardet zijn steden hoofdzakelijk lineair georganiseerd. Ze halen grondstoffen in al hun vormen uit de periferie van de steden, consumeren deze binnen de stad en staan vervolgens voor de uitdaging om met de reststromen om te gaan. Dat is het punt waar steden voornamelijk als lineair worden gezien, de afvalstromen worden maar zeer gedeeltelijk gerecycleerd, het merendeel wordt verbrand of gestort. Zelfs tegenwoordig, nu er meer en meer wordt ingezet op een circulaire economie, blijven ook de steden en gemeenten in Vlaanderen in hoofdzaak lineair georganiseerd. Als steden en bij uitbreiding een hele samenleving zich duurzamer wilt organiseren, dienen zij de lineaire organisatie om te vormen tot een eerder circulair metabolisme, zo stelt Girardet.⁵⁰

Dat is het punt waar de natuurlijke omgeving als voorbeeld wordt genomen. Indien steden zich meer als een volwaardig, circulair ecosysteem zouden organiseren, zouden ze een duurzamere positie kunnen innemen. Het verschil met het eerder besproken humaan-urbaan metabolisme ligt dan ook in het toekennen van *agency* aan de natuur, in de vorm van een te volgen voorbeeld voor de organisatie van steden.⁵¹

Desondanks worden er ook gelijkenissen gezien tussen het humaan-urbaan metabolisme en de industriële ecologie. De tweedeling tussen natuur en samenleving die sterk vervat zit in de eerste fase wordt binnen de industriële ecologie dan wel anders georiënteerd. Zij blijft in zekere zin nog steeds intact. De natuurlijke omgeving die een centrale plaats krijgt binnen de industriële ecologie gaat vooral als voorbeeld en als 'periferie' van de stedelijke centra dienen.⁵² Het is uit die periferie dat de grondstoffen om de stedelijke samenleving in stand te houden in eerste instantie worden gehaald en waar de reststromen veelal terechtkomen. Door deze essentiële taken die de natuurlijke omgeving vervult voor de stad, is die laatste dan ook niet te organiseren en te begrijpen, los van de bredere ecosystemen die de stad in stand houden.⁵³

Een scheiding tussen natuur en samenleving bestaat dus zowel bij het humaan-urbaan metabolisme als binnen de industriële ecologie. In de eerste fase van het stedelijk metabolisme lag de nadruk vooral op het sociale aspect van steden. Binnen de industriële ecologie werd de aandacht voor de natuurlijke wereld versterkt, door een stad expliciet als een levend organisme te bekijken. De combinatie van zowel sociale aspecten als aandacht voor essentiële natuurlijke processen manifesteert zich in de derde fase, binnen het socio-ecologisch stedelijk systeem.

3.1.3 Fase 3: Socio-ecologisch stedelijk systeem

In fase 3 komen zowel de nadruk op sociale processen in de maatschappij als evoluties van de natuurlijke leefomgeving binnen de stad en de studie ervan samen. Het socio-ecologisch stedelijk systeem of de '*urban political ecology*' (UPE) gaat de stad dan ook bekijken als een product van diverse socio-ecologische stromen.⁵⁴

Aristide Athanassiadis omschrijft deze politieke ecologie als volgt: "De derde stroming binnen stedelijk metabolisme is politieke ecologie. Deze problematiseert hoe sociale en economische activiteiten

⁵⁰ Broto, Allen en Rapoport, "Interdisciplinary perspectives on urban metabolism," 853.

⁵¹ Wachsmuth, "Three ecologies," 514.

⁵² Broto, Allen en Rapoport, "Interdisciplinary perspectives on urban metabolism," 854.

⁵³ Wachsmuth, "Three ecologies," 513-4.

⁵⁴ Wachsmuth, "Three ecologies," 506.

onze natuurlijke en fysieke omgeving vormen en koloniseren. Steden worden hier gezien als specifieke milieus waarin stromen de sociale en fysieke aspecten beïnvloeden en er op hun beurt door worden beïnvloed. Cruciaal in dit perspectief is dat stromen, en het hele stedelijke metabolisme, nooit apolitiek zijn; controle over en toegang tot stromen zijn het resultaat van machtsrelaties en onderhandelingen tussen verschillende socio- economische groepen.”⁵⁵

Een van de belangrijkste veranderingen die het socio-ecologisch metabolisme uitwerkt ten opzichte van de twee eerder besproken fases, is het actief wegwerken van tegenstellingen tussen samenleving en natuur. Binnen het socio-ecologisch metabolisme staat het zoeken naar een duurzamere organisatie van samenleving en stad voorop, net zoals bijvoorbeeld bij Girardets pleidooi voor het circulair metabolisme. Door dit echter breder op te vatten, door sociale processen te incorporeren, wordt de hedendaagse invulling van duurzaamheid – als concept dat zowel sociaal, ecologisch als economisch moet worden opgevat – sterker benaderd. Binnen het socio-ecologisch metabolisme wordt de stad dus, net als bij de industrieel ecologische benadering, als ecosysteem benaderd, maar tegelijk staan sociale processen en politieke beeldvorming mee centraal.⁵⁶

Politieke ecologie gaat een stad met andere woorden benaderen als een natuurlijk, organisch geheel. Tegelijk worden ook sociale processen bekeken. Hierdoor wordt dus niet alleen een stad als een complex socio-ecologisch geheel bekeken, maar wordt tegelijk gekeken naar de invloed van de maatschappij op natuur en tegelijk de vorming en transformatie van die omgeving door sociologische aspecten. Een samenleving wordt dus een natuurlijk geheel waarbij de natuurlijke omgeving eveneens gevormd wordt door de samenleving en bredere sociologische processen: *“But to avoid the traps of the society-nature and material-discursive binaries, Swyngedouw introduces the neologism “socio-nature”, insisting upon the ubiquity of nature in social realms (including the city), while denying that nature can ever be independent of the social.”*⁵⁷

3.1.4 Benadering in dit onderzoek

Binnen de politieke ecologie ontstaat er dus ruimte om de sociale aspecten van de ‘vorming van ecosystemen’ in acht te nemen. Door interne relaties van diverse aard te gaan bekijken, kunnen diverse spanningen die ontstaan duidelijker in beeld worden gebracht. Zowel politieke, maatschappelijke als ecologische spanningen kunnen zo binnen een duidelijk kader worden bekeken. Het socio-ecologisch stedelijk systeem is dan ook de benadering van het stedelijk metabolisme zoals die binnen deze scriptie wordt gehanteerd wanneer er over stedelijk metabolisme wordt gesproken. Zo vinden zowel maatschappelijke als ecologische spanningen en processen hun plaats binnen een complex stedelijk systeem dat als een organisch geheel van stromen wordt bekeken.

In dit thesis-onderzoek wordt specifiek op de afvalstroom van het Gentse metabolisme gefocust. Afvalstromen zijn in alle vormen en maten aanwezig in de gehele maatschappij en zijn dit ook van oudsher altijd geweest. Het is echter in een stedelijke context dat, eerder dan elders, vragen begonnen te rijzen over

⁵⁵ Athanassiadis, "Quo vadis, stedelijk metabolisme," 13.

⁵⁶ Newell en Cousins, "The boundaries of urban metabolism," 711-5.

⁵⁷ Wachsmuth, "Three ecologies," 516.

de omgang met afval en hoe diverse afvalstromen moesten worden gehandhaafd.⁵⁸ Zoals de bredere beschrijvingen van het stedelijk metabolisme doen uitwijzen, maar specifiek ook bijvoorbeeld een MFA, sluit de inherente aanwezigheid van afval in en rond steden naadloos aan bij het concept stedelijk metabolisme. De koppeling van afval aan het stedelijk metabolisme is dan ook vanzelfsprekend. Zoals de bovenstaande beschrijving van de evolutie echter aantoont, is ook dit concept doorheen haar bestaan geëvolueerd. Een kritische benadering van het concept met oog op het gebruik ervan in deze scriptie, is dan ook aangewezen.

Het doel van deze scriptie is het nagaan van de omgang met afval binnen het stedelijk metabolisme van de agglomeratie Gent. Hierbij wordt vooral gefocust op twee aspecten. Het eerste aspect is het ruimtelijke aspect van de omgang. Vertaald vanuit de hierboven uitgesponnen analyse van het stedelijk metabolisme resulteert dit in een ruimtelijke analyse van de afvalstromen in Gent. Dit aspect sluit nauw aan bij een MFA, zoals die vooral binnen de stroming van de industriële ecologie zijn uitgewerkt. Tegelijk toont een studie binnen de industriële ecologie dus ook haar beperkingen.

In het geval van Gent zouden die beperkingen zich dan vooral laten kennen door het niet betrekken van politieke processen of het uit het vizier laten van maatschappelijke evoluties die mee de omgang met afval hebben gestuurd. Aangezien het confronteren van de aanpak van de afvalproblematiek met contemporaine tendensen inherent deel uitmaakt van de onderzoeksvragen van deze scriptie, zou de stroming van de industriële ecologie zich te zeer beperken.

De derde fase binnen het stedelijk metabolisme sluit daarom dus meer aan bij de manier waarop afval in het Gents stedelijk metabolisme wordt benaderd. In de benadering die wordt gehanteerd zit zonder meer een industrieel ecologisch element door de ruimtelijke analyse van de omgang met afval. Tegelijk wordt ook aandacht besteed aan andere processen. Dit thesis-onderzoek blijft dus vooral een analyse van hoe een samenleving omgaat met haar reststromen. Er wordt niet louter vanuit een 'natuur-optiek' gewerkt, maar het onderzoek is vooral een samengaan van het sociale en het ecologische aspect. Veel evoluties zijn zonder meer socio-politiek van aard, maar een centrale evolutie – een groeiend milieubewustzijn – is in grote mate een samenkomen van socio-politieke en ecologische elementen. Het concept stedelijk metabolisme wordt dan ook volgens de derde fase gehanteerd: het socio-ecologisch stedelijk systeem of de politieke ecologie.

3.2 Stedelijke frontiers

Het concept stedelijk metabolisme wordt dus vanuit de socio-ecologische interpretatie benaderd binnen dit onderzoek. Gezien de ruimte voor maatschappelijke en politieke processen binnen deze benadering, ontstaat er ook ruimte om spanningen die ontstaan binnen die processen te gaan onderzoeken. Dit gebeurt vanzelfsprekend toegepast op de omgang met afval in het Gentse. Dit is het punt waar ook het andere centrale concept in dit theoretisch kader aansluiting vindt met het stedelijk metabolisme: de *urban frontier*, of stedelijke frontiers. In de inleiding werd een frontiers eerder al bekeken als een specifieke ruimtelijke zone waarbinnen spanningen kunnen ontstaan en waarbinnen een oplossing voor die spanningen wordt gezocht.

⁵⁸ Sabine Barles, "History of waste management and the social and cultural representations of waste," in *The basic environmental history*, eds. M. Agnoletti en S. Neri Serneri, Environmental History 4 (Cham: Springer International Publishing Switzerland, 2014), 199.

Een stedelijke frontier vertrekt dan expliciet vanuit een stedelijke zone (een stedelijk metabolisme) waarbinnen verschillende frontiers (of stromen) zich manifesteren. Energie, water maar ook afval zijn voorbeelden van zo'n frontiers in een stedelijke ruimte waarbinnen spanningen kunnen ontstaan. Op het tweeledige karakter met haar conceptuele en ruimtelijke factoren wordt hieronder dieper in gegaan.

3.2.1 Zones van expansie en spanningen

Het concept van de stedelijke frontier zelf is voornamelijk een toepassing van het bredere frontierconcept. Letterlijk kan de term 'frontier' worden vertaald als een grens. In de historiografische afbakening werd de gelaagdheid van een 'grens' al aangehaald. Een grens wordt hier zeker en vast niet benaderd in de restrictieve zin van de *border*. De meer dynamische invulling van de *boundary* wordt hier zoals vermeld nog verder uitgebreid tot het genoemde concept 'frontier'.

In de bewoording als 'grens' wordt een frontier vaak gebruikt als benaming voor een 'onontgonnen gebied'. Zo'n onontgonnen gebied kan zich binnen verschillende domeinen manifesteren: van biologie, geneeskunde tot geschiedenis. Binnen de historiografie, wordt het frontier-concept het vaak toegepast in context van een *commodity frontier*, een ruimtelijke (grens)zone bestaande uit onontgonnen grondstoffen. In deze context wordt bijvoorbeeld door Edward Barbier gewezen op de schaarsheid van grondstoffen ten opzichte van de vraag, al kan een frontier ook draaien rond arbeid of ruimte. Een frontier kan dus worden bekeken als een zone die wordt aangewend om een antwoord te bieden op een beperkte beschikbaarheid van een product, als dit het onderwerp van de frontier vormt.⁵⁹

Expansie is een belangrijk onderdeel van een frontier. Dit aangezien een frontier als een onontgonnen gebied kan worden bekeken, dat wordt ingeschakeld om tekorten op te lossen. Het expansieve karakter van een frontier zorgt ervoor dat deze doorheen tijd en ruimte gaat evolueren. Frontiers zijn met andere woorden veranderlijke, organische zones.⁶⁰ Die organische, expansionistische eigenschap wordt doorgaans omschreven met de term *spatial fix*, wat binnen dit onderzoek wordt vertaald als een 'ruimtelijke oplossing'.⁶¹ De ruimtelijke oplossing moet ervoor zorgen dat de frontier kan blijven voortbestaan, door steeds nieuwe gronden te zoeken waarnaar de frontier kan uitbreiden.

Tegelijk schuilt er in de 'ruimtelijke oplossing' ook een intern gevaar voor de frontier zelf. Dit gevaar bevindt zich voornamelijk in de dubbele betekenis die het Engelse woord 'fix' in zich draagt. Het kan namelijk ook worden begrepen als het fixeren van iets, naast het oplossen van een probleem. Indien een ruimtelijke oplossing zich gaat vastzetten in tijd en ruimte bestaat de kans dat de frontier (opnieuw) op haar eigen grenzen komt te botsen.⁶² Een ruimtelijke oplossing voor een frontier die op haar limieten zit, kan dus voor een oplossing van de interne spanningen zorgen. Echter, als het product binnen een bepaalde frontier een grote vraag blijft kennen, gaat die ruimtelijke oplossing mogelijk slechts een 'tijdelijke ruimtelijke oplossing' zijn. De *spatial fix* gaat dus inherent een zekere mate van spanning in zich blijven dragen.⁶³

⁵⁹ Edward B. Barbier, *Scarcity and frontiers. How economies have evolved through natural resource exploitation* (New York: Cambridge University Press, 2011), 7.

⁶⁰ Sven Beckert et al., "Commodity frontiers and the transformation of the global countryside: a research agenda," *Journal of global history* (2020): 6-7.

⁶¹ David Harvey, "Globalization and the "spatial fix"," *Geographic Revue* 2 (2001): 24.

⁶² Harvey, "Globalization and the "spatial fix"," 28.

⁶³ Beckert et al., "Commodity frontiers and the transformation of the global countryside," 7.

Naast expansie zijn er ook andere processen nauw gelinkt aan frontiers. In context van dit onderzoek gaat het dan meer bepaald om processen van (interne) spanningen die binnen een frontier kunnen ontstaan. Die kunnen zoals gezegd ontstaan binnen ruimtelijke oplossingen, maar kunnen even goed binnen andere processen of tussen actoren binnen de frontier ontstaan. De conceptuele factor van een frontier gaat dus kijken naar deze processen van onder meer interne spanningen.

Een ruimte waar volgens Saskia Sassen deze spanningen een cruciale rol gaan spelen is de (globale) stad. De opkomende, globale stad biedt in essentie ruimte om spanningen tot uiting te laten komen. Steden zijn dan ook meer en meer een verzamelruimte voor verschillende frontiers aan het vormen.⁶⁴ Het zijn ruimtes waar niet alleen stromen van (gebruiks-) goederen samenkomen, maar waar ook diverse (nieuwe) actoren meer en meer een eigen ruimte opeisen, met spanningen als gevolg.⁶⁵

Sassen spreekt in haar pleidooien voor de stad als nieuwe frontierzone voornamelijk over de invloed van de globalisering op steden, van waaruit spanningen voortvloeien. De globalisering die we vandaag de dag kennen was nog niet in deze mate aanwezig ten tijde van de onderzoeksperiode waarover deze scriptie handelt. Desondanks vormden steden ook dan al een ruimte voor spanningen, zeker als er vanuit het expansie-oogpunt wordt gekeken. Essentieel in Sassen's pleidooi zijn ook spanningen tussen diverse politieke niveaus en sociale groepen.⁶⁶

Het zijn deze aspecten die het frontierconcept interessant maken om het ook toe te passen op een stedelijke situatie in de jaren '60 en '70. Het in acht nemen van spanningen die binnen een frontier kunnen ontstaan, maakt ook de verbinding met het stedelijk metabolisme mogelijk. Door diverse stromen en hun expansie in combinatie met hun bredere sociale en politieke context te gaan bekijken, wordt er zo bij de toepassing van het frontierconcept op de stad uitgekomen.⁶⁷ Een stedelijk metabolisme vormt dus de bredere stedelijke frontierzone waarbinnen verschillende stedelijke frontiers te onderscheiden zijn.

3.2.2 Een stedelijke frontier

De organische benadering van de stad binnen het stedelijk metabolisme sluit aan bij de kern van hoe een frontier kan worden bekeken. Zoals hierboven is besproken zijn frontiers, door hun constante evolutie in tijd en ruimte, ook organische zones. Het organische aspect van de frontier kan bovendien worden verbonden met het binnen het stedelijk metabolisme gebruikte concept van de 'metabolische kloof'. Die metabolische kloof werd eerder al beschreven als een loskoppeling tussen sociale en natuurlijke processen. Dit vertaalt zich in stedelijke context dus in een loskoppeling tussen de stromen die de stad binnen vloeien en de vraag naar die stromen.⁶⁸ Vanuit een grotere vraag naar een bepaald product wordt er vervolgens gezocht naar een ruimtelijke oplossing, waardoor de reikwijdte van de stad toeneemt. De stad en iedere afzonderlijke stroom erbinnen gaan zich als een frontier gedragen. Door binnen de toepassing van het frontierconcept op

⁶⁴ Saskia Sassen, "When the center no longer holds: Cities as frontier zones," *Cities* 34 (2013): 69.

⁶⁵ Saskia Sassen, "Excavating power: in search of frontier zones and new actors," *Theory, Culture & Society* 17, nr. 1 (2000): 167.

⁶⁶ Sassen, "Excavating power," 167.

⁶⁷ Beckert et al., "Commodity frontiers and the transformation of the global countryside," 8.

⁶⁸ Ulbe Bosma en Eric Vanhaute, "Learning from history: six hundred years of capitalist transformation of the global countryside," in *The Edward Elgar Handbook of Critical Agrarian Studies*, door A. H. Akram-Lodhi e.a. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2020), 2.

de stad ook spanningen van diverse aard te bekijken, wordt de verbinding met de *Urban Political Ecology*-benadering van het stedelijk metabolisme duidelijk. Binnen het politiek-ecologisch metabolisme wordt getracht diverse stedelijke stromen binnen hun sociale en politieke context te schetsen. De frontierbenadering van de stad biedt hier extra diepgang.

In de hedendaagse benadering van het stedelijk metabolisme – ook bij de politiek-ecologische benadering – vormt het omvormen van een lineair metabolisme tot een circulaire variant namelijk een van de belangrijkste streefdoelen. Door beide concepten echter te gaan combineren, kan er worden vertrokken van de stad als – al dan niet circulair – organisme dat steunt op diverse stromen om te overleven. Gezien de frontiertheorie zich voornamelijk op (individuele) stromen gaat richten, biedt het concept van een stedelijke frontier de ruimte om afzonderlijke stromen (frontiers) binnen een stad te gaan analyseren. Het stedelijk metabolisme zorgt dan ook voor een ruimer kader om de frontiers in te vatten.

Een stad of stedelijke agglomeratie, Gent in het geval van dit onderzoek, kan dus als een organisch geheel worden bekeken. Een metabolisme dat door stromen van diverse aard in stand wordt gehouden. Deze stromen kunnen in het licht van het concept van de stedelijke frontierzone als afzonderlijke frontiers worden bekeken. Elke afzonderlijke frontier kan vervolgens groeien naargelang de druk die op een welbepaalde frontier wordt gelegd vanuit het stedelijk metabolisme. Een stedelijke frontier gaat zich dus niet alleen ruimtelijk beperken tot de stad zelf. Maar gaat zich ook uitstrekken over (nabij gelegen) verbonden gebieden buiten de kernstad zelf. Door die verbondenheid van de stad met omliggende gebieden breidt het stedelijk metabolisme dus uit. Belangrijker is echter dat duidelijk wordt dat een stad inherent verbonden is met de buitenwereld door die stedelijke frontiers.

3.2.3 Benadering in dit onderzoek: afval als frontier

“Trash tensions. Afvalverwerking als frontier in het stedelijk metabolisme van de Gentse agglomeratie in de periode 1960 – 1980.”

Zoals uit de titel van dit onderzoek blijkt, maakt het concept van de stedelijke frontier maakt inherent deel uit van dit onderzoek en de opgestelde onderzoeksvragen. Ik wil met het gebruik van dit concept vooral nagaan in welke mate het frontierconcept toepasbaar is op de concrete situatie rond afval en afvalverwerking in en rond Gent. Zoals hierboven beschreven biedt de toepassing van de frontiertheorie op een stad de mogelijkheid om ook frontiers binnen die stad te gaan onderzoeken. De frontier – of stroom – die in dit onderzoek centraal staat is stedelijk afval. Afval is in context van het overkoepelende theoretisch kader dus zowel een ‘stroom’ als een ‘frontier’. Daar het aspect van de ‘stroom’ zich vooral ruimtelijk laat vertalen, gaat het ‘frontier-aspect’ – naast haar ruimtelijke inbedding – ook dieper in op andere, samenhangende processen zoals spanningen die ontstaan door de (ruimtelijke) uitbreiding van de frontier.

Afval is binnen steden altijd een belangrijke stroom geweest om rekening mee te houden. Het vinden van een oplossing om met afval om te gaan is dan ook altijd essentieel geweest. Wanneer er bijvoorbeeld op de limieten van de gekende afvalverwerking werd gebotst, moest er een oplossing worden gezocht om de verwerking van afval te handhaven. Zo wordt afval een frontier, die gaat expanderen eens haar huidige limieten bereikt zijn. Met de benoeming van afval als een frontier wordt dus de deur open gezet om zowel

ruimtelijke evoluties van deze stroom te gaan bekijken, als dieper in te gaan op bredere maatschappelijke verhoudingen in relatie tot afval.

Dat is dus de essentie van de toepassing van zowel het concept stedelijk metabolisme als het concept frontiers op afval in Gent: kijken hoe deze stroom zich ruimtelijk liet vertalen tussen 1960 en 1980, en hoe een afvalfrontier zich vertaalde in relatie tot maatschappelijke verhoudingen en tendensen. Die vraag staat centraal in het vervolg van dit thesis-onderzoek.

4. Methodologie

4.1 Zoekstrategie, bronnen en archieven

Een thesis-onderzoek begint altijd als één groot, leeg blad. De eerste stap was relatief snel genomen met het vinden van een onderzoeksthematiek. Deze komt vooral voort uit mijn interesse in duurzaamheidsvraagstukken waaronder in het bijzonder ook de globale afvalproblematiek. Tijdens de eerste maanden van het academiejaar gebeurde de verdere afbakening om uiteindelijk bij het hierboven beschreven onderwerp uit te komen.

Literatuur en bronnen waren het logische vervolg. Qua literatuur heb ik me voornamelijk gefocust op domeinen als ecologische geschiedenis en stadsgeschiedenis, her en der aangevuld met theoretische literatuur uit bijvoorbeeld de ontwerpwetenschappen.

Primaire bronnen zijn altijd de meer uitdagende stap. Aangezien mijn focus op Gent al snel vaststond was het Stadsarchief een logische, eerste halte. Ook het Rijksarchief in Gent was al snel een evidentie, gezien het archief van de Provinciale Dienst Stedebouw Oost-Vlaanderen zich in het Rijksarchief bevindt. Van daaruit bleek het Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen het logische vervolg. Ten slotte kon ook het Amsab-ISG niet ontbreken bij een onderzoek dat zich situeert binnen de ecologische geschiedenis.

4.1.1 Stadsarchief Gent

Het eerste archief dan ik heb bezocht voor mijn onderzoek was het Stadsarchief van Gent. In het stadsarchief heb ik voornamelijk dossiers gevonden na opzoeken in de digitale inventaris via de zoektermen 'afval', 'vuilnis', 'stadsreiniging', 'compost', 'stortplaats', 'afvalverwerking', 'recyclage' en 'stedebouw'. Vooral in de reeksen 2007/36/SA/TD/5015 en -16, afkomstig van de Technische Dienst van Sint-Amandsberg, zitten zeer uitgebreide en interessante dossiers van stortplaatsen in Destelbergen-Sint-Amandsberg (Rozebroekbeek-Rozebroekslag), Drongen (Poekstraat), Destelbergen (Bijlokestraat) en Kalken (Uitbergsestraat). In verband met de casus Burus die in hoofdstuk 7 uitgebreid aan bod komt, is vooral reeks 2007/36/SA/TD/5016 van belang, aangezien deze bijna uitsluitend documenten met betrekking tot de stortplaats in de Drongense Poekstraat bevat. In grote mate zijn dit uittreksels van gemeenteraden en gemeentecolleges, of briefwisseling tussen verschillende gemeenten met betrekking tot de stortplaats in de Poekstraat.

Naast de dossiers van de Technische Dienst van Sint-Amandsberg zijn vanzelfsprekend ook de (zij het beperkte) archieven die IVAGO in 1996 heeft neergelegd interessant. Deze omvatten enkele informatiebrochures over de geschiedenis en werking van de afvalverwerkingsbedrijven van Gent. Naast deze brochures bevinden zich ook twee guldenboeken van de opening van de afvalverwerkingsbedrijven en een aantal foto's in het neergelegde archief van IVAGO.

Een volgend type bronnen dat ik heb ingekeken zijn de notulen van de Gentse gemeenteraad. In de notulen van de jaren 1960 is met betrekking tot stortplaatsen echter weinig tot niets terug te vinden. De gevonden agendapunten met betrekking tot de bredere afvalthematiek, hadden alleen betrekking tot de praktische organisatie van de Stadsreiniging (aankoop voertuigen, aanwervingen etc.) en de oprichting van de composteringsinstallatie. Een institutionele geschiedenis van de afvalverwerkingsbedrijven wordt hier

niet geschreven, maar de notulen met betrekking tot het compostbedrijf zijn wel interessant gebleken. De lockdown van het land heeft, zoals gezegd in de preambule, ook een invloed gehad op het aantal dossiers dat ik uit het Stadsarchief heb kunnen opvragen en inkijken.

4.1.2 Rijksarchief te Gent

Uit het Rijksarchief heb ik voornamelijk enkele dossiers van de Provinciale Dienst Stedebouw gebruikt in deze scriptie. De keuze voor het Rijksarchief en de dossiers van de Provinciale Dienst Stedebouw is gemaakt omdat de provincies na de wet van 29 maart 1962 verantwoordelijk waren voor de ruimtelijke inrichting van hinderlijke en gevaarlijke inrichtingen, waar stortplaatsen onder vallen.

Uit de inventaris van het archiefbestand van deze dienst zijn 7 dossiers nuttig gebleken voor dit onderzoek. Dit zijn allemaal dossiers die afval of stortplaatsen als onderwerp hebben en geografisch over de Gentse omgeving handelen. Hieronder bevinden zich enkele aanvragen van gemeenten tot exploitatie van vuilnisbelten die zonder veel bijkomende voorwaarden werd goedgekeurd. Daarnaast zaten er ook een bouwaanvraag voor een gebouw voor het verwerken van glasafval en een aanvraag voor een stortplaats voor boomschors door een papierfabriek – beide goedgekeurd – bij de opgevraagde dossiers.

Een dossier, qua inhoud interessanter, is een aanvraag voor een stortplaats in Zwijnaarde die na bezwaarschriften van omwonenden ongunstig advies kreeg. Het meest omvangrijke dossier draait om een stortplaats aan de Kortrijksesteenweg te Sint-Martens-Latem. Dit dossier wordt verderop in deze scriptie uitgebreider besproken.

Naast de dossiers over stortplaatsen van de Dienst Stedebouw zijn er ook dossiers van de Provinciale Technische Dienst Gebouwen betreffende de financiële kant van de bouw van het composteringsbedrijf. Die dossiers waren voor mijn onderzoek echter minder nuttig gezien hun uiterst technisch karakter.

4.1.3 Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen

Op aanraden van de archivaris van het Rijksarchief heb ik ook onderzoek gedaan in het Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen. Een bevraging van de inventaris door de medewerkers van het Provinciaal Archief leverde 13 reeksen die potentieel hadden in verband met de thematiek van mijn onderzoek. Deze omvatten voornamelijk politiereglementen van de gemeenten in de Gentse omgeving. Na een eerste raadpleging bleken de politiereglementen echter minder interessant.

Het waren vooral de dossiers uit het bestand van de Bestendige Deputatie (BD O.-VI.) die voor dit scriptieonderzoek van zeer groot belang zijn geweest. Sinds 1971 heeft de BD O.-VI. zich de heroriëntering van de huisvuilverwerking in Oost-Vlaanderen aangetrokken. Uit deze dossiers heb ik dan ook zeer veel informatie kunnen halen, vooral ook met betrekking tot de lokalisering van stortplaatsen rond het Gentse.

4.1.4 Amsab Instituut voor Sociale Geschiedenis

Bij een onderzoek rond ecologische geschiedenis is een van de meest voor de hand liggende archieven om te raadplegen tenslotte het Amsab Instituut voor Sociale geschiedenis. Doorheen hun bestaan hebben zij namelijk ook een grote collectie aan archiefbestanden uit de milieubewegingen verzameld.

Voor dit onderzoek heb ik in eerste instantie dossiers uit het archief van de Federatie voor Milieubescherming van het Gewest Gent met betrekking tot afval en stortplaatsen opgevraagd. Daarvan bleken er 4 interessant voor mijn onderzoeksthema.

Naast het archief van de Federatie voor Milieubescherming van het Gewest Gent heb ik ook een aanvraag ingediend om enkele dossiers van het Actiecomité Milieubescherming Merelbeke te kunnen inkijken. Deze dossiers hadden tevens stortplaatsen als onderwerp. Voor het inkijken van deze dossiers was echter toestemming van de schenker nodig. Na het doorsturen van mijn motivering en onderzoeksvraag heb ik er echter niets meer van vernomen, ook niet na latere navragen. Bovendien ging het land enkele weken na mijn aanvraag in lockdown waardoor ik deze dossiers niet meer heb kunnen inkijken. Of ze dus nog relevante informatie met betrekking tot mijn onderzoeksvraag bevatten, heb ik dus niet kunnen achterhalen.

4.2 Cartografisch materiaal

De gebruikte kaarten zijn gemaakt in het programma Q-GIS, op basis van de topografische kaart van het Nationaal Geografisch Instituut die België toont in 1969. Ik heb deze kaart als basiskaart gekozen aangezien deze zich midden in de onderzoeksperiode situeert. Dit was de beste optie om voornamelijk de bebouwing uit deze periode te kunnen visualiseren. Vanzelfsprekend is dit slechts een momentopname en bestaat de mogelijkheid dat er naar het einde van de onderzoeksperiode toe veranderingen hebben plaats gevonden. Deze staan bijgevolg niet op de opgenomen kaarten.

4.2.1 Basiskaart

De gebruikte basiskaart is als een *xyz-tile* toegevoegd aan het programma. Deze link hiervoor was beschikbaar via <https://xyz.michelstuyts.be/>. Aangezien deze kaart eigendom is van het Nationaal Geografisch Instituut rusten ook de auteursrechten bij hen. Ik verklaar dan ook dat ik geen veranderingen aan de kaart heb aangebracht, alleen een visualisatie heb gemaakt op basis van deze kaart.

Voor mijn kaarten heb ik in eerste instantie de volgebouwde zones van Gent en de omliggende gemeenten gevisualiseerd. Deze zijn als *shapefile* toegevoegd aan de kaart. Ik heb specifiek voor de volgebouwde zones gekozen omdat deze als beste een beeld geven van de reikwijdte van de stad. Wat onmiddellijk opviel, maar tevens ook te verwachten was, is dat de bebouwde zones in 1969 in omvang heel wat minder groot waren dan deze nu zijn. De huidige omvang van de bebouwde zones is in Q-GIS te zien via de standaardkaart van *Open Streetmap*. De bebouwde zones zijn op de gebruikte kaarten in deze scriptie aangeduid als 'roze zones'. Deze kleur is de standaardkleur voor urbane gebieden in het programma.

Naast de urbane gebieden heb ik ook de grotere waterwegen rond Gent als *shapefile* gevisualiseerd. Hierbij is gekozen voor natuurlijke waterwegen zoals de Leie en de Schelde en de belangrijkste grote kanalen en dokken. Deze zijn toegevoegd aan de kaart omdat ze toelaten een duidelijk beeld te schetsen van de geografische afbakening van de kaart en van het onderzoek, zonder in details te vervallen en een 'overvolle' kaart te creëren.

4.2.2 Data voor de locaties

Het belangrijkste aspect van de kaarten in dit onderzoek zijn zonder meer de locaties van de diverse stortplaatsen en verwerkingsinstallaties. Het verzamelen van de data van deze stortplaatsen was een van grotere taken in dit onderzoek. Dit aangezien zowat al het verzamelde bronnenmateriaal (grotendeels een 900-tal foto's) is gebruikt om een zo volledig mogelijke inventarisatie te bekomen. Ondanks het streven naar volledigheid zijn mogelijk niet alle stortplaatsen rondom Gent opgenomen, aangezien maar er nog veel meer bronnenmateriaal met betrekking tot afval rond Gent te vinden is. Met het beschikbare bronnenmateriaal is er echter gestreefd om een zo volledig mogelijk beeld te bekomen voor de stort- en afvalverwerkingslocaties, specifiek voor deze onderzoeksperiode.

Het vertrekpunt voor die inventarisatie was een ingediende vraag bij de OVAM voor een bevraging van de databank. Als te hanteren zoekperiode werd 1955-1980 doorgegeven, de geografische afbakening lag op Gent en de Kanaalzone. Het resultaat van deze bevraging waren 15 verschillende dossiernummers en dus locaties.

De volgende stap was om de OVAM-data aan te vullen met locaties uit divers bronnenmateriaal. Het bronnenmateriaal, hoger reeds besproken, bevindt zich in het Stadsarchief van Gent, het Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen, het Rijksarchief te Gent en het Amsab-ISG. Telkens is getracht om zoveel en zo precies mogelijke data te verzamelen om de stortplaatsen te kunnen lokaliseren. Hiervoor zijn zowel volledige adressen als straatnamen alleen, kadastrumnummers, de OVAM-dossiernummers etc. gebruikt. In totaal zijn uit het diverse bronnenmateriaal 51 locaties van stortplaatsen en afvalverwerkingsinstallaties in Gent en (ruimere) omgeving gelokaliseerd, die in gebruik waren tijdens de onderzoeksperiode. Van de 51 individuele locaties is voor 50 ook een locatie op kaart gezet. De enige uitzondering hiertoe is de laatste in dienst zijnde stortplaats van Gent te Gentbrugge. Voor deze stortplaats, die de deuren sloot op 31 december 1984, zou het mogelijk zijn dat deze met een van de andere locaties in Gentbrugge overeen komt. Maar aangezien dit louter een hypothese is, is er aan deze stortplaats geen locatie op de kaart toegekend.

Voor de andere stort- en verwerkingsplaatsen is er dus wel een specifieke locatie gevonden. Meermaals zijn deze locaties ook in meerdere bronnenreeksen teruggevonden. Ook de locaties uit de OVAM-data zijn grotendeels gedekt door vermeldingen in ander bronnenmateriaal. Deze dubbelcheck heeft dus voor een grotere zekerheid gezorgd over 11 van de 15 locaties die door OVAM zijn doorgegeven. Over de overige zijn dus wel exacte locaties gekend, maar verder geen uitgebreidere temporele dateringen. vier stortplaatsen uit de OVAM-data zijn dan ook op de kaarten voorgesteld als stortplaatsen waarvan geen datering bekend is. Aan deze locaties zijn ook geen andere labels (gemeentelijk, privaat/ industrieel) toegekend, aangezien dit niet uit andere bronnen kon worden afgeleid.

4.2.3 De locaties: tracering en onderverdeling

Om de diverse stortplaatsen en andere locaties van afvalverwerking uiteindelijk als punt op de kaart te zetten, moesten deze eerst op de basiskaart worden getraceerd. Voor het overgrote deel was dit geen groot probleem. Om ze juist te traceren heb ik doorgaans gebruik gemaakt van *Google Maps*, de Geoloketten van de OVAM in combinatie met dossiernummers indien gekend, de primitieve kadasterplannen, andere kaarten via Geopunt (onder meer de kaart van Philip-Christian Popp) of het online kadaster via *cadGIS*.

De meeste locaties waren eenvoudig terug te vinden door kaarten die bij het bronnenmateriaal zitten of door het overeenkomen van adressen en/of kadasternummers. Voor enkele locaties was dit niet eenvoudig. Een voorbeeld was bijvoorbeeld een locatie waarvan zowel de straatnaam als de gemeente veranderd waren, van Zwijnaarde naar Merelbeke. De Popp-kaarten brachten hierbij de oplossing, waardoor deze locatie alsnog tot op het perceel juist getraceerd kon worden.

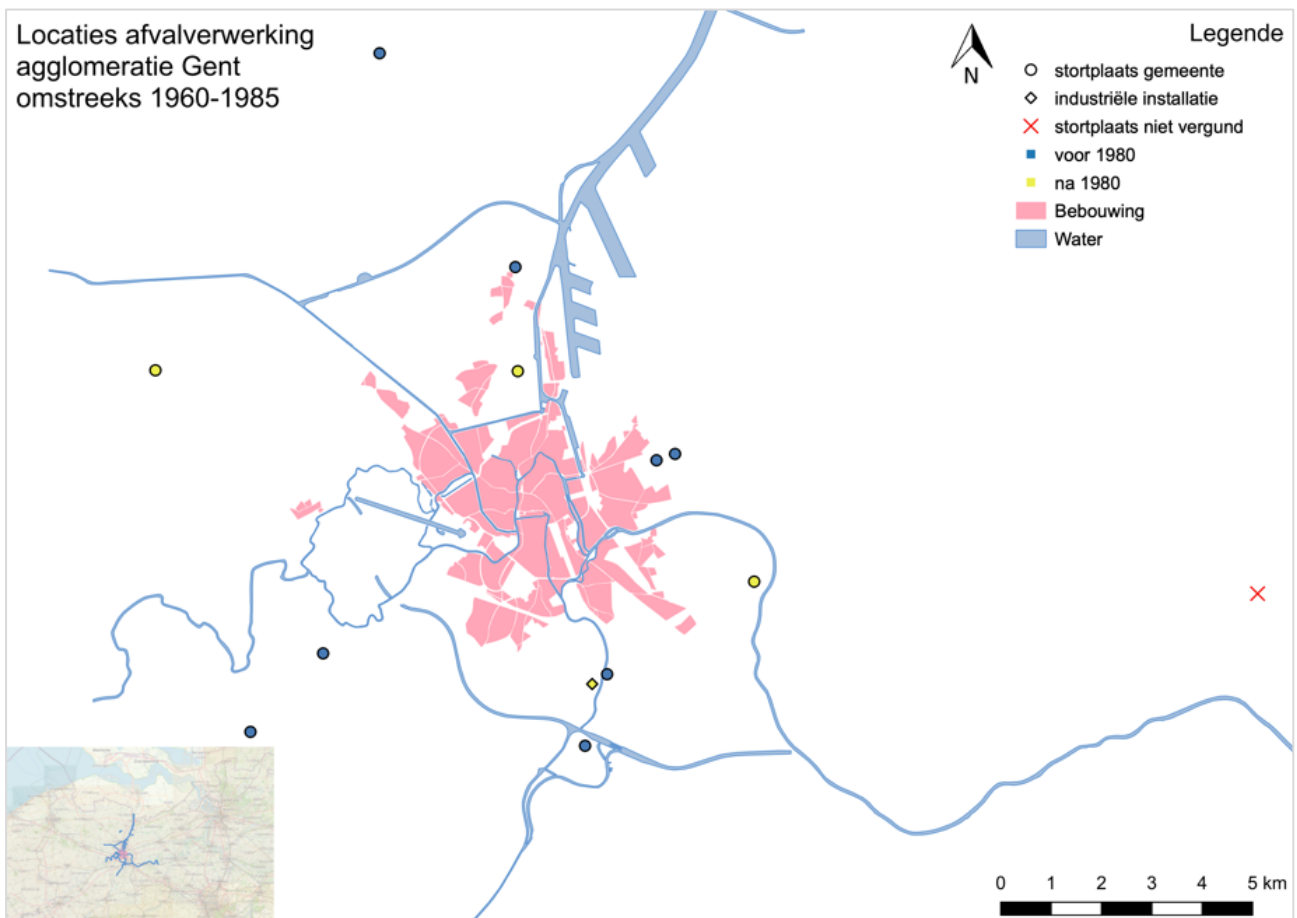
Eens getraceerd werden de diverse locaties in enkele categorieën onderverdeeld. In eerste instantie is er gekozen om privé-stortplaatsen te onderscheiden van stortplaatsen die door gemeentelijke diensten gebruikt zijn geweest, al dan niet in combinatie met privé-vergunningen. Zoals gezegd is dit voor zowat alle locaties gelukt, op de 4 locaties uit de OVAM-data na. Naast de privé- en gemeente-stortplaatsen zijn ook de industriële afvalverwerkingsinstallaties aangeduid met een apart symbool. Als laatste zijn ook de twee niet-vergunde locaties voor stortplaatsen aangeduid met een eigen symbool.

Naast het gebruik van symbolen is er ook een temporele onderverdeling in de locaties opgenomen. Hiervoor is gekozen om de stortplaatsen in gebruik voor en na 1980 van elkaar te onderscheiden. Deze onderverdeling is zo genomen vanwege een duidelijk contrast tussen de enkele stortplaatsen die in de jaren '80 nog door verschillende gemeentelijke diensten werden gebruikt en de vele stortplaatsen die nog in gebruik waren in de jaren '70 en naar het einde van dat decennium werden gesloten. Deze onderverdeling is dan ook vooral gemaakt op basis van de stortplaatsen die door de gemeenten werden gebruikt en minder op basis van de private stortplaatsen. Deze keuze sluit vanzelfsprekend aan bij de keuze van de casussen, zoals eerder besproken werd.

4.3 Keuze van de casussen

Uit de beschikbare bronnen die ik heb kunnen raadplegen zijn de belangrijkste locaties geselecteerd om verder in dit onderzoek meer in detail uit te werken. Deze selectie gebeurde logischerwijs vooral in het licht van de opgestelde onderzoeksvraag.

Ondanks dat er bij de inventarisatie van de stortplaatsen naar volledigheid gestreefd is door ook private (industriële) stortplaatsen op te nemen in het overzicht, beperkt dit onderzoek zich in hoofdzaak tot de stortplaatsen en verwerkingsinstallaties die door gemeentelijke diensten in gebruik waren. Vanwege de focus van dit onderzoek op het stedelijk metabolisme wordt er verder specifiek gefocust op gemeentelijke stortplaatsen en afvalverwerkingslocaties die door Gent zelf en haar latere deelgemeenten in gebruik waren. Vanzelfsprekend met de temporele afbakening in acht genomen. Er wordt dus ook ingegaan op locaties die met Sint-Amandsberg of Drongen verbonden zijn. Deze locaties zijn weergegeven in figuur 3 al worden niet al deze stortplaatsen behandeld. In het licht van de behandelde thema's in de hoofdstukken en paragrafen hierna worden ook verschillende niet-gemeentelijke stortplaatsen aangehaald. Vooral in het deel over verzet tegen stortplaatsen in Gent worden diverse private stortplaatsen besproken. Er is dus getracht om in het licht van de behandelde thema's de interessantste casussen te bespreken, al ligt de belangrijkste focus op de gemeentelijke stortplaatsen vooral in het overkoepelende, afsluitende hoofdstuk.

Figuur 3 - Locaties afvalverwerking 1960-1985 van de Gentse agglomeratie (zoals deze eruit zag na de fusie van 1977). Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, <https://xyz.michelstuyts.be/>. (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).

5. Ruimte voor afval rond Gent

5.1 Afval rond Gent

31 december 1984 verliep de vergunning van de afvalstortplaats voor huis- en wegenafval te Gentbrugge.⁶⁹ Daarmee sloot de laatste vuilnisbelt die door Gent en haar deelgemeenten in gebruik was, de poorten.⁷⁰ De verwerking van het (rest)afval uit de stedelijke agglomeratie gebeurde vanaf dan – en tot op vandaag – uitsluitend op industriële wijze, tot 1990 ook met compostering en erna alleen via afvalverbranding met energieopwekking. Maar tot slechts enkele jaren voor de sluiting van de laatste stortplaats die door Gent gebruikt werd, waren er nog verschillende actief. Niet alleen Gent had stortplaatsen in gebruik tot in de jaren '80. In heel Oost-Vlaanderen werd er nog gebruik gemaakt van stortplaatsen. Met de Wet inzake stedenbouw en ruimtelijke ordening van 1962 kwamen de provinciebesturen aan het roer van de institutionele zijde van de afvalverwerking te zitten. Niet alleen aanvragen voor vergunningen maar ook klachten bereikten dus de Bestendige Deputatie. Om een antwoord te bieden aan de ongeorganiseerde omgang met het huishoudelijk afval trok de Bestendige Deputatie van de provincie Oost-Vlaanderen zich vanaf 1971 de huisvuilproblematiek binnen haar werkgebied aan.⁷¹

Enkele jaren later, in 1977 werd vanuit de BD O.-VI. een bevraging naar de steden en gemeenten uitgestuurd om de aanwezige stort- en verwerkingslocaties voor afval in kaart te brengen. Gezien Gent op 1 januari 1977 was gefuseerd met een aantal van haar huidige deelgemeenten breidde de reikwijdte van de stad 'op papier' plots sterk uit. Op het moment van schrijven van het Gents stadsbestuur aan de BD O.-VI. op 11 augustus 1977, waren er op het grondgebied van de Gentse agglomeratie 11 gekende stortplaatsen voor huishoudelijk of industrieel afval in gebruik. Een 12^e stortplaats te Wondelgem had in mei eerder dat jaar de deuren gesloten. De nog in werking zijnde stortplaatsen lagen in Drogenen, Gent, Gentbrugge en Zwijnaarde.⁷² Naast de stortplaatsen op eigen grondgebied exploiteerde Gent (deelgemeente Ledeborg) ook nog een stortplaats in Merelbeke tot 1978.⁷³

Uit het vervolg van de onderzoeken door de BD O.-VI. blijkt dat er in 1981 op het Gents grondgebied nog maar één stortplaats voor huishoudelijk afval en één voor aal in dienst waren. De stortplaats voor huishoudelijk afval was een stortplaats te Gentbrugge, gebruikt voor huisvuil, tuinafval en resten van wegenismateriaal. Daarnaast waren er echter ook nog verschillende stortplaatsen voor industrieel afval op het Gents grondgebied in gebruik.⁷⁴

Tijdens mijn onderzoek heb ik 50 verschillende locaties van stort- of afvalverwerkingslocaties in de (ruime) omgeving van Gent kunnen achterhalen. Een eerste opvallende waarneming nadat deze op kaart gezet

⁶⁹ Provincieraad Oost-Vlaanderen, "Gegevens stortplaatsen in Oost-Vlaanderen, 1979-1981," z.d., 8/35-3820, Provinciaal Archief.

⁷⁰ De Vos, *Technische uitleg*, 8.

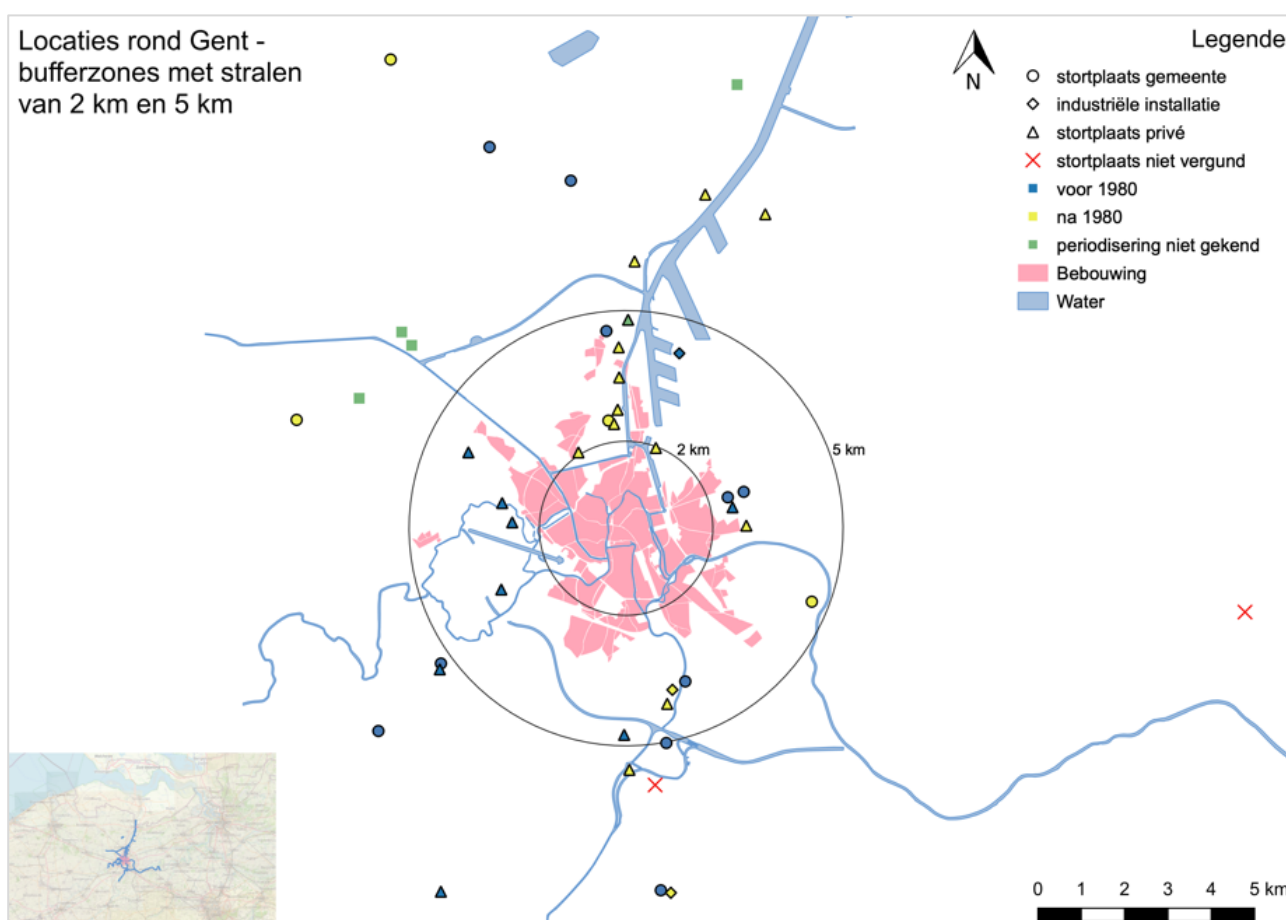
⁷¹ Beyer en Van Steenberge, "Verslag aan de Provincieraad."

⁷² Stadssecretaris Gent, "Brief aan de Heer Gouverneur. Betreft: rondschrijven 8°Afd. N°1.022/GDM/MW - stortplaatsen," 11 augustus 1977, 8/35-3818, Provinciaal Archief.

⁷³ L. Eloot, "Brief aan de Heer Gouverneur der Provincie Oost-Vlaanderen. Betreft: stortplaatsen," 1 augustus 1977, 8/35-3818, Provinciaal Archief.

⁷⁴ Provincieraad Oost-Vlaanderen, "Gegevens stortplaatsen in Oost-Vlaanderen, 1979-1981."

waren, is dat verschillende van de locaties relatief dicht bij de dichtbebouwde, stedelijke zones van Gent liggen. Op figuur 4 is bijvoorbeeld te zien dat aan de noordkant van Gent verschillende private stortterreinen relatief dicht bij de bebouwing liggen. Aangezien dit havengebied is, kan het parallel lopen van bebouwing en ruimte voor industrie niet echt verbazen. Het merendeel van de stortplaatsen in dit gebied zijn dan ook private stortplaatsen, waar doorgaans ook industrieel afval op terecht kwam. Voorbeelden van bedrijven met een eigen stortplaats in dit gebied zijn een textielbedrijf als U.C.O. Galveston, de betonfabriek De Clercq of het zoutbedrijf Salines Gantoises.⁷⁵ Een andere aanvraag voor het storten van industrieel afval kwam vanuit de N.V. Papierfabrieken van België. Zij vroegen een vergunning aan voor het exploiteren van een stortplaats voor hun eigen afval: houtschors.⁷⁶ Ook aan de westkant van Gent zijn verschillende private stortplaatsen naast bebouwde zones te situeren. Vanzelfsprekend gaf dit in sommige gevallen ook aanleiding tot conflicten met omwonenden, waarop in hoofdstuk 6 verder wordt ingegaan.

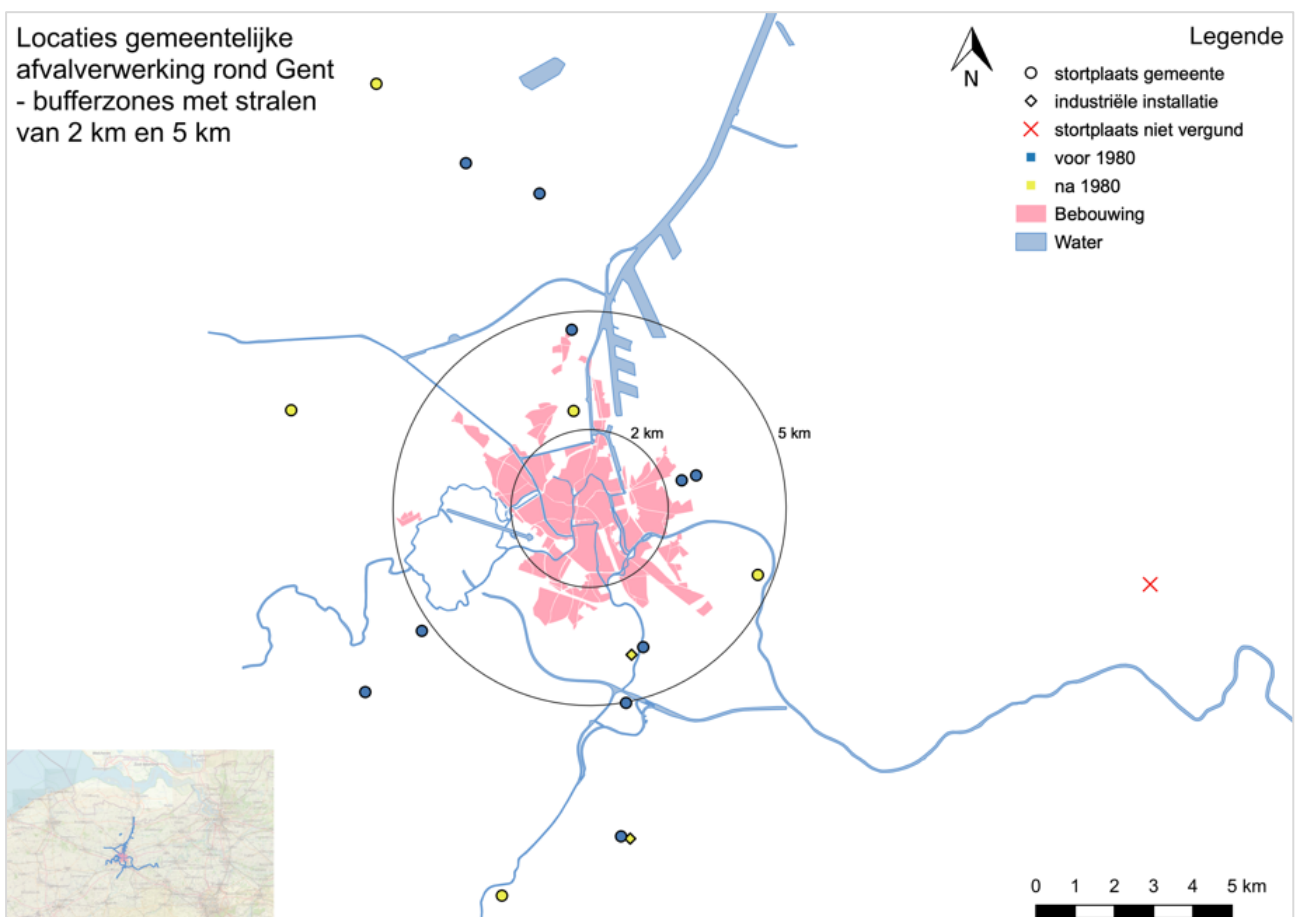

Figuur 4 - Locaties van afvalverwerking rond Gent, met bufferzones van 2 km en 5 km. Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, <https://xyz.michelstuyts.be/>. (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).

⁷⁵ W. Ronsse, "Brief aan de Heer G. Munck - Provinciebestuur Oost-Vlaanderen door de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij voor Oost-Vlaanderen," 22 januari 1980, 8/35-3820, Provinciaal Archief.; Provincieraad Oost-Vlaanderen, "Gegevens stortplaatsen in Oost-Vlaanderen, 1979-1981."

⁷⁶ G. De Paepe en R. Vandewege, "Bouwvergunning met betrekking tot het verder exploiteren van een stortplaats voor industriële afval (boomschors)," 20 mei 1975, Stedebouw O-VL. 0000_1_10524, Rijksarchief Gent.

De verwerking van huishoudelijk afval was echter een moeilijker vraagstuk, aangezien de verwerking hiervan in mindere mate aan een specifieke plaats gebonden was. Het is dan ook interessant om te kijken naar de lokalisering van de gemeentelijke stortterreinen. Om te kijken of er ook algemenere tendensen inzake ruimtelijkheid van stortplaatsen te onderscheiden zijn. Op figuur 5 – waarop de gemeentelijke stortplaatsen gevisualiseerd zijn die door de agglomeratie Gent, Merelbeke en Evergem gebruikt werden – is te zien dat deze stortplaatsen meer verspreid waren. Er zijn nog steeds enkele locaties dichtbij de stedelijke zones gelegen, maar verschillende locaties liggen ook verder weg. Deze visualisering toont duidelijker voorbeelden van de werking van een lineair, stedelijk metabolisme. De natuur werd in zekere zin gekoloniseerd ('verstedelijkt') door de verplaatsing van afval naar de stedelijke periferie. Tegelijk werd het stedelijke afval deel van de natuurlijke omgeving – zoals Heike Weber het omschrijft.⁷⁷ Duidelijke voorbeelden hiervan zijn de casus Kalken (uiterst rechts op figuur 5) of de stortplaats in de Poekstraat (uiterst links op figuur 5). Beide locaties zijn een duidelijke illustratie van een ruimtelijke oplossing en worden uitgebreid besproken in hoofdstuk 7.

Figuur 5 - Gemeentelijke stortplaatsen rond Gent, met buffers van 2 km en 5 km. Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, <https://xyz.michelstuyts.be/>. (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).

⁷⁷ Weber, "Twentieth-century wastescapes," 263.

5.2 Niemandland

Het vinden van voldoende gronden om die ruimtelijke oplossingen uit te werken was echter de moeilijkste oefening. Overal werden steden en gemeenten steeds vaker geconfronteerd met de uitdaging om voldoende ruimte voor het storten van afval te vinden. In Vlaanderen was deze oefening eens zo groot, gezien de grote ruimtelijke concurrentie om de schaars beschikbare grond.⁷⁸ Zoals ook op figuur 4 en 5 te zien is, was het een uitdaging om de locaties voor de afvalbelten zo ver mogelijk van de bebouwde zones te krijgen. Een uitdaging waar zowat alle steden voor stonden. Met de groei van steden verplaatsten de stortlocaties zich steeds verder richting buitengebied.⁷⁹ Vaak werden de gronden die voor het storten van afval in aanmerking kwamen beschouwd als een niemandland.⁸⁰ In het verkavelde Vlaanderen was het echter vaak juist zoeken naar eigenaars die het toelieten om hun gronden een tijdlang als stortplaats te gebruiken, een belangrijke uitdaging waarvoor de besturen stonden.⁸¹ Niet alleen werd het vinden van gronden bemoeilijkt door de ruimtelijke concurrentiestrijd die er in Vlaanderen was en nog steeds (en verder versterkt) is. Ook verzet van omwonenden of milieubewegingen was een uitdaging waar particulieren en besturen mee te maken kregen. Tenslotte moest in Vlaanderen ook de Provincie nog haar goedkeuring geven voor het gebruik van gronden als stortplaats. Een realiteit die de zoektocht nog verder bemoeilijkte, zelfs als er reeds overeenkomsten met eigenaars bestonden – zoals een voorbeeld uit hoofdstuk 7 zal tonen.

Niet alleen met betrekking tot de zoektocht naar voldoende gronden bestonden er internationale gelijkenissen, ook inzake het soort gronden dat gebruikt werd om afval te storten zijn er overeenkomsten. Over het algemeen werd er vooral gezocht naar ‘minderwaardige’ gronden, putten die door bijvoorbeeld klei of grindwinning waren ontstaan, of onbewerkt land.⁸² Ook in lager gelegen gronden (vaak nattere moerasgronden) werd vaak potentieel gezien, om ze door afval te storten op te hogen en droog te leggen. Dat deze gronden tegenwoordig meer en meer als uiterst waardevol worden beschouwd, toont alvast aan dat er tot zeer recent nog geen overkoepelend milieubeleid werd gevoerd.⁸³ Door afval op dat type gronden te storten werd niet alleen een oplossing ‘gevonden’ voor het afvalprobleem, de gronden konden erna ook opnieuw worden geïntegreerd in de omgeving als (nieuwe) groene ruimte, als (nieuwe) landbouwgrond worden gebruikt (vooral van toepassing op voorheen natte gebieden als meersen) of zelfs worden bebouwd. De stad (in de vorm van haar afval) ging de natuur koloniseren en natuur ‘vergroende’ de stad, of vergroende toch haar reststromen.⁸⁴

Deze beweging is dus niets minder dan het zoeken naar ruimtelijke oplossingen voor de alsmaar uitbreidende stedelijke afvalfrontier. Niet alleen is die tendens van het zoeken naar ‘restgronden’ in het buitenland te onderscheiden, ook rond Gent zijn er verschillende voorbeelden die dit duidelijk aantonen. Een van de bekendste voorbeelden voor Gent van voormalig storten in meersgebieden situeert zich in de Gentbrugse

⁷⁸ Lammens en Van der Sluys, *Afval en ruimte af te stemmen*, 21.

⁷⁹ Weber, "Twentieth-century wastescapes," 262.

⁸⁰ Barles, "History of waste management," 215.

⁸¹ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 17-8.

⁸² Weber, "Twentieth-century wastescapes," 265.

⁸³ Martin V. Melosi, "Futile protests," in *Fresh kills. A History of consuming and discarding in New York City*, eds. Martin V. Melosi (New York: Columbia University Press, 2020), 174-5.

⁸⁴ Weber, "Twentieth-century wastescapes," 278-81.

Meersen. Op figuur 5 is deze site gelokaliseerd als gemeentelijke stortplaats (na 1980), net binnen de 5 km buffer aan de rechterkant, langsheen de Schelde. De vervuiling op deze site ontstond enerzijds na het rechttrekken van de Schelde aan het einde van de 19de eeuw, waarbij een oude arm geleidelijk werd volgestort met afval. Anderzijds kwam deze voort uit de zand- en kleiwinning in het gebied waarbij de ontstane putten werden opgevuld met afval. Na een bodemonderzoek door de OVAM bleek echter maar 1 perceel zodanig vervuild dat het moest worden gesaneerd. In het volledige gebied wordt momenteel gewerkt aan het herstel van het historisch landschap van onder meer moerassen en graslanden.⁸⁵ Ingrepen waar dus nog niet zo lang belang aan wordt gehecht.

De Gentbrugse meersen waren niet de enige plaats waar men nabij Gent in putten wou storten. Met de aanleg van de E17 (tot halverwege de jaren '80 de 'E3') ontstonden verschillende grote putten. In een van deze putten bij Hoenderhoek, Destelbergen wou de firma Van Gansewinkel haar industrieel afval dumpen. Door het Groen- en Natuurbeschermingskomitee Destelbergen (GNKD) werd tegen deze plannen echter een bezwaarschrift ingediend bij de Bestendig Gedeputeerde van de provincie. In hun verzet beklemtonen ze zeer duidelijk de mogelijke milieuvervuiling die dit storten teweeg zou kunnen brengen: "Voortdurend wijst het GNKD op het bestendig en onomkeerbaar gevaar van het ondoordacht storten van industriële afval en zware metalen in oplossing, in niet aangepaste terreinen. Grondwaterbezoedeling, vergiftiging van het bodemwater en bodemschade aan landbouwbedrijven, aanslag op de volksgezondheid zijn sinistere gevolgen van dergelijke ondoordachte ingrepen."⁸⁶ In weinig mis te verstane woorden verwezen ze ook naar enkele grote milieuschandalen van die tijd, lokaal de vervuiling in de Gentse haven en de Gentse rivieren, breder ook de loodvervuiling door het huidige Umicore in Hoboken en het grote afvalschandaal van het Nederlandse Seveso.⁸⁷

Ook in casussen verderop komt de voorkeur van laaggelegen, 'minder waardevolle gronden' naar voren. Dit wordt onder meer aangehaald in sectie 6.3.2, bij de casus rond de aanvraag tot storten door Transcobel uit 1969. Ook in de casus rond de Poekstraat in Drongen die in hoofdstuk 7 wordt besproken, komt dit expliciet naar voren: "Het enige deel van dit grondgebied waar zou kunnen gestort worden waren de laaggelegen meersen, met toegang tot de Pouckestraat, nabij de grens met de vroegere gemeente Vinderhoute."⁸⁸

Gent moest dus, net als zoveel steden waar de moderne consumptiemaatschappij zich onttolde, op zoek naar manieren om haar stedelijk afval kwijt te geraken, op zoek naar voldoende ruimte om de reststromen uit het stedelijk metabolisme een plaats te kunnen geven. Om de hinder voor de stad zo veel mogelijk te beperken werd het afval telkens zo ver mogelijk van de stad verwijderd. Op figuur 5 is dit ook te zien: verschillende gemeentelijke stortplaatsen liggen verder van de dichtbebouwde wijken van de stad af, al valt niet te ontkennen dat enkele locaties wel nabij de stad liggen.

⁸⁵ "Gent, Gentbrugse Meersen," *OVAM*, geraadpleegd 23 mei 2020, <https://www.ovam.be/>.

⁸⁶ J. Deheegher, J. de Staercke, en G. Piens, "Brief aan de Heer W. De Groote - Bestendig Gedeputeerde. Betreffende het storten van industrieel afval door Van Gansewinkel," 20 februari 1980, 303.00112, Amsab ISG.

⁸⁷ Deheegher, de Staercke, en Piens, "Brief aan de Heer W. De Groote - Bestendig Gedeputeerde. Betreffende het storten van industrieel afval door Van Gansewinkel."

⁸⁸ K. Vereecke, "Ontwerpverslag profileringswerken Pouckestraat Gent/Drongen," 30 januari 1979, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

Waar de Stad dan wel kon storten zijn eveneens internationale tendensen te herkennen – die grotendeels gelijk liepen met de ligging van private storten. Het waren vaak gronden die minderwaardig werden geacht en niet als landbouwgrond of voor bewoning werden gebruikt. Desondanks waren ook deze niet onbeperkt aanwezig. Voor het dichtbebouwde Vlaanderen bleek ruimte meer en meer een probleem te vormen. De overstap naar andere methoden van afvalverwerking werd dan ook geleidelijk ingezet vanaf de jaren '50-'60.

6. Een veranderend milieubewustzijn

6.1 Een kantelperiode voor afvalverwerking

Binnen de temporele afbakening werd de ogenschijnlijke tegenstelling tussen het openen van moderne afvalverwerkingsinstallaties en het blijvend in gebruik houden van vuilnisbelten aangehaald. De eerste composteringsinstallatie voor Gent werd namelijk in 1964 geopend, maar de laatste stortplaats in de Gentse agglomeratie sloot pas 20 jaar later. Een composteringsinstallatie, waarbij afval verwerkt wordt tot een nieuwe grondstof (en de niet-composteerbare fracties werden gestort of later verbrand) staat daarbij tegenover het in de grond 'doen verdwijnen' en het latere verbranden van afval.⁸⁹

Een antwoord op de tegenstelling is echter niet ver te zoeken. Ir. G. Mortier was in de jaren 1950-1960 voor de Stad Gent verbonden aan de oprichting en inrichting van de composteringsinstallatie.⁹⁰ In zijn latere thesisverhandeling uit 1972 over de keuze voor de composteringsinstallatie haalt hij deze tegenstelling ook aan. De keuze voor dat type verwerking past volgens hem binnen een circulair metabolisme: "Composteren is a.h.w. een recuperatie- en recirculatie methode met de hoofdzakelijke bedoeling aan het milieu in het algemeen en aan de bodem in het bijzonder zoveel als mogelijk terug te geven wat de samenleving hieraan onttrokken heeft."⁹¹

Hij linkt het composteren van afval dus uitdrukkelijk aan milieugebonden argumenten. In essentie slaagt compostering er volgens Mortier dus in om een kringloop van grondstoffen te herstellen. In de jaren '60-'70 zette zich echter een tendens door die het composteren van afval steeds meer bemoeilijkte: "De wijziging in de samenstelling van het huisvuil in de richting van meer papier, plastic, glas en blik en minder kolenas, heeft wel voor gevolg dat de oncomposteerbare fractie van het huisvuil de jongste jaren stijgt."⁹² Een uitdaging waar niet alleen Vlaanderen voor stond, maar die in heel Europa en bij uitbreiding binnen alle op consumptie-gerichte samenlevingen opdook.⁹³ Vanaf ongeveer halverwege de jaren '60 rezen er dan ook geleidelijk meer en meer kritieken vanuit groeiende milieubewegingen, maar ook vanuit wetenschappelijke hoek op de steeds groeiende consumptiemaatschappij. Afval werd – naast een gezondheidsprobleem – meer en meer aanzien als een ecologische uitdaging.⁹⁴

Het composteren van afval werd dus door maatschappelijke tendensen tegengewerkt: de toename van anorganische afvalstoffen. Door die groeiende diversificatie van de reststromen werd er geleidelijk meer en meer ingezet op de verbranding ervan, toont ook de opening van de afvalverbrandingsinstallatie van Gent in 1979. Desondanks werd volgens cijfers van Bond Beter Leefmilieu in 1983 in Vlaanderen nog steeds 46% van het huishoudelijk afval rechtstreeks gestort en 17% gestort na verkleining. Daarnaast werden ook restfracties van composterings- en verbrandingsinstallaties gestort.⁹⁵ De ogenschijnlijke tegenstelling tussen enerzijds de verwerking van afval door compostering (een circulaire vorm van afvalverwerking) en anderzijds

⁸⁹ Weber, "Twentieth-century wastescapes," 256.

⁹⁰ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 2.

⁹¹ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 10.

⁹² Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 11.

⁹³ Finn Arne Jørgensen, "Green citizenship at the recycling junction: consumers and infrastructures of the recycling of packaging in twentieth-century Norway," *Contemporary European History* 22, nr. 3 (2013): 507.

⁹⁴ Oldenziel en Weber, "Introduction: reconsidering recycling," 350.

⁹⁵ Bond Beter Leefmilieu, "Nota's betreffende afval," z.d., 293.B.1.3.1.1.00315, Amsab ISG.

het blijvend storten van huishoudelijk afval (een sterk milieubelastende wijze) lijkt dus in zekere mate te verklaren vanuit veranderende huishoudelijke reststromen. Net zoals de toename in hoeveelheid, eveneens gelinkt aan de meer gediversifieerde afvalstromen, ook bijdraagt aan de gemengde verwerking en de nood aan meer verwerkingscapaciteit. Het afvalstoffendecreet van 2 juli 1981 en verschillende daaropvolgende afvalstoffenplannen stelden dan ook alles in het werk om enerzijds de toename van de afvalstromen te beperken en anderzijds in te zetten op een optimale verwerking van het afval. De Gentse keuze om in te zetten op afvalverbranding en grotendeels weg te stappen van het storten van afval was dus onderdeel van die optimale verwerking.⁹⁶

Juist omwille van de opkomst van de consumptiemaatschappij, de groeiende en meer gediversifieerde afvalstromen en ermee gepaard gaande confrontaties met afval in de naoorlogse periode, groeide geleidelijk een groter bewustzijn omtrent en verzet tegen deze tendensen.⁹⁷ Veel lokaal verzet werd ondersteund door nieuwe, moderne milieubewegingen. Het is dan ook vooral de periode na de Tweede Wereldoorlog die als kantelperiode bekend is komen te staan. Zij het dat de milieubeweging als geheel een verre oorsprong kent halverwege de 19de eeuw, met reeds dan al lokaal verzet tegen vervuiling en de latere hygiënistenbeweging die vooral streefde naar een grotere stedelijke hygiëne. Het was toch de strijd tegen vervuiling, onder meer ten gevolge van de toenemende industrialisering en consumptie, die een van de strijdpunten van de groeiende moderne milieubewegingen werd.⁹⁸

Zoals gezegd werd er als reactie op stortproblematieken in Vlaanderen in de loop van de jaren '80 vooral ingezet op een industriële verwerking van afval, met de verbranding op kop. Waar bij ons er pas later aandacht kwam voor industriële vormen van afvalverwerking, werd elders al eerder geëxperimenteerd met onder meer afvalverbranding. Het verbranden van afval en dit proces gebruiken om energie op te wekken kent haar oorsprong in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. In de eerste decennia van de twintigste eeuw namen de verbrandingsinstallaties daar gestaag toe, al moesten deze installaties concurreren met het storten van afval dat zeker aanvankelijk goedkoper en eenvoudiger was.⁹⁹

Bij ons kwamen deze installaties dus pas vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw op, juist als alternatief voor het storten van afval. Verzet tegen luchtvervuiling als gevolg van de verbranding was zeker de eerste jaren bij ons nog niet aanwezig.¹⁰⁰ Door de langere ervaringen met afvalverbranding elders – de Verenigde Staten zijn het meest sprekende voorbeeld – was verzet tegen die vorm van verwerking al vroeger aanwezig: "Het verbranden van afval veranderde de ene vorm van vervuiling in een andere – van afval- naar luchtvervuiling."¹⁰¹ In combinatie met de hogere kostprijs van het verbranden van afval, lieten veel besturen in de VS het idee van afvalverbranding varen.¹⁰² Naarmate de twintigste eeuw vorderde en voornamelijk vanaf de jaren 1950-1960 kwam er ook in de VS, net als hier, meer en meer kritiek op gekende vormen van

⁹⁶ Lammens en Van der Sluys, *Afval en ruimte af te stemmen*, 7.

⁹⁷ Barles, "History of waste management," 216.

⁹⁸ Feys, *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief*, 30-8.

⁹⁹ Matthew Gandy, *Recycling and the politics of urban waste* (Londen: Earthscan Publications Ltd, 1994), 6-8.

¹⁰⁰ Feys, *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief*, 139-42.

¹⁰¹ Martin V. Melosi, "The Fresno sanitary landfill in an American cultural context," *The Public Historian* 24, nr. 3 (2002): 23.

¹⁰² Andrew Fairbanks, Jennifer Wunderlich en Christopher Meidl, "Talking Trash: A short history of solid waste management in Florida," *The Florida Historical Quarterly* 91, nr. 4 (2013): 533.

afvalverwerking. Wegens de groeiende kritiek werden pleidooien gehouden voor nieuwe, properdere, vormen van afvalverwerking, waaronder opnieuw voor verbrandingsinstallaties met gecombineerde energiewinning. Desondanks verloor de verbranding van afval toch in belang en wonnen de zogenaamde 'sanitary landfills' terrein, ondanks dat ook deze geconfronteerd werden met de zoektocht naar ruimte voor voldoende capaciteit.¹⁰³

Het idee achter de 'propere afvalbelt' is simpel. Afval wordt in lagen gestort, al dan niet op een verlaagd terrein. Eens een laag volgestort is wordt deze samengeperst en afgedekt om vervolgens de volgende laag hierop te storten. Het voorkomen van milieuschade is een essentieel onderdeel van de *sanitary landfill*, onder meer door de afdekkende lagen maar ook door de bodem af te dekken om vervuiling van het grondwater door het afval tegen te gaan. Eens een belt is volgestort wordt deze bovendien voorzien van een systeem om de gassen op te vangen die ontstaan bij het (beperkt) afbreken van het afval.¹⁰⁴ Het bijzondere van deze manier van afvalverwerking is dat het in hoofdzaak om een Noord-Amerikaans fenomeen gaat. De reden hiervoor is eenvoudig. Door meer mogelijkheden op ruimtelijk niveau waren en zijn de VS maar ook Canada toegankelijker voor deze vorm van een *spatial fix*. Afval wordt ver buiten de steden verplaatst en op de gigantische belten gestort.¹⁰⁵ Vaak werd het afval niet alleen uit de stad gebracht, maar overschreed het afval zelfs grenzen van staten, zodat het lineair stedelijk metabolisme zich over nog grotere afstanden uitstreckte. De Noord-Amerikaanse afvalfrontiers konden zich dus uitstrekken over zeer grote afstanden.¹⁰⁶

Bij ons is de ruimte simpelweg te beperkt en de ruimtelijke concurrentie tussen verschillende doeleinden – wonen, natuur, landbouw, ... – te groot, waardoor deze vorm nooit écht van de grond is gekomen. Het verschillende ruimtelijke karakter tussen de veel sterker uitgestrekte Verenigde Staten en het volgebouwde Vlaanderen, verklaart vanzelfsprekend het verschil in aanpak wat de afvalverwerking betreft. De VS is dus maar zeer beperkt vergelijkbaar met Vlaanderen of zelfs Gent. Al zijn er ook gelijklopende trends. Het geleidelijke verzet tegen de consumptiemaatschappij en het afval dat deze voortbracht was zowel aan de andere kant van de Atlantische Oceaan als bij ons te zien. Ook kritiek op gekende vormen van verwerking van stedelijke reststromen was een eerder breed westers gegeven in de naoorlogse periode en tijdens mijn afgebakende onderzoeksperiode. De kritiek nam in Vlaanderen en bij uitbreiding Europa een andere richting dan in Noord-Amerika. In de VS was het de *sanitary landfill* die vanaf de jaren '30 van de twintigste eeuw opkwam en gestaag terrein op de afvalverwerkingsmarkten veroverde.¹⁰⁷ Bij ons waren het vanaf de jaren '70 en verder vooral industriële verwerkingsmethoden die aan het langste eind trokken. Desondanks bleven ook in Vlaanderen en Gent nog lange tijd ook afvalbelten in werking, om terug te komen op de ogenschijnlijke tegenstelling aan het begin van deze sectie.

¹⁰³ Martin V. Melosi, "An environmental turn," in *Fresh kills. A History of consuming and discarding in New York City*, eds. Martin V. Melosi (New York: Columbia University Press, 2020), 258-62.

¹⁰⁴ Barles, "History of waste management," 215.

¹⁰⁵ Sarah Hill, "Making garbage, making land, making cities: A global history of waste in and out of place," *Global Environment* 9, nr. 1 (2016): 166-8.

¹⁰⁶ Cody Ferguson, "Dumping in Tennessee," in *This is our land. Grassroots environmentalism in the late twentieth century*, eds. Cody Ferguson (New Brunswick: Rutgers University Press, 2015), 143.

¹⁰⁷ Fairbanks, Wunderlich en Meidl, "Talking Trash," 534.

6.2 beheer van stortplaatsen

De afgebakende onderzoeksperiode van dit onderzoek was dus ook belangrijk voor een kentering in de omgang met afval. Geleidelijk werd er over gegaan tot industriële methoden om afval te verwerken en werd de stortcapaciteit afgebouwd, al duurde de zogenaamde 'vuilnisbelteeuw' voor Europa wel nog tot 2005.¹⁰⁸ Toch werd er al na de Tweede Wereldoorlog ook aandacht besteed aan het beperken van de milieuhygiënische impact van de afvalstorten. Een besluit uit 1946 betekende een langzame start van het gecontroleerd storten (een vroege, Vlaamse evenknie voor de *sanitary landfill*). Desalniettemin duurde het tot 1969 vooraleer de controlebevoegdheid bij het departement volksgezondheid kwam te liggen, al bestond er vanuit de Belgische overheden weinig animo voor een doordacht beleid inzake milieuverontreiniging: "De overtuiging heerste dat economische groei en bestrijding van milieuvervuiling onverzoenbaar waren."¹⁰⁹

Ondanks een volwaardig milieubeleid lang op zich liet wachten, werden er wel al vroeg voorwaarden verbonden aan stortplaatsen om de potentiële hinder zoveel mogelijk tegen te gaan. In een brief uit 1914 beklemtoont dr. Holemans, Gezondheidsopziener van den Staat, enkele voorwaarden waaraan een stortplaats in 1914 moest voldoen vooraleer ze een vergunning kon krijgen. Logischerwijs moest de stortplaats worden afgescheiden van de omliggende gebieden, zij dat dit slechts met ijzerdraad en struikgewas diende te gebeuren. Het afval dat er gestort werd, moest ook ten allen tijde 2 meter van deze afsluiting vandaan worden gehouden. Het afval zelf moest worden open gespreid en worden afgedekt met "eene laag goeden grond van ten minste 0.10 m."¹¹⁰ Om zoveel mogelijk (geur)hinder tegen te gaan moest het afval – naast de bedekking door aarde – ook met gebluste kalk of kalkmelk worden bestrooid. Ook het verbod op het verbranden van afval staat uitdrukkelijk in de voorwaarden vermeld. Deze laatste was een voorwaarde die blijkbaar regelmatig werd genegeerd, zo merkte dr. Holemans ook bij een bezoek aan de site: "Ten anderen bij mijn bezoek bestatigde ik dat er vuur gemaakt wordt met het strooi en andere voorwerpen die alzo grooten rook in de gebuurte veroorzaaken."¹¹¹

Dit voorbeeld is logischerwijs slechts exemplarisch, maar het toont wel aan dat er in de voorwaarden voor een vergunning slechts werd gestreefd naar het beperken van de hygiënische hinder voor de omwonenden. Geen van de voorwaarden besteedt aandacht aan milieuhinder. Het zou nog decennia lang duren vooraleer de aandacht voor afvalverwerking ook een probleem van milieuverontreiniging zou worden.¹¹² Een vergunning uit 1933 toont dit ook aan. De zes bijkomende voorwaarden die aan de 'vergunning voor vuilnis te mogen storten' vasthangen, zijn identiek aan diegene uit 1914.¹¹³

Wanneer de heer Charles d'Anvers – De Schepper in 1959 een stortplaats in de Bijlokestraat, Destelbergen naast de Rozebroekbeek wilt openen, wordt hij met sterk uitgebreide voorwaarden geconfronteerd. Niet

¹⁰⁸ Weber, "Twentieth-century wastescapes," 261-2.

¹⁰⁹ Feys, *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief*, 29.

¹¹⁰ Holemans, "Antwoord aan de heere Gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen te Gent door dr. Holemans, de Gezondheidsopziener van de Staat," 14 april 1914, 8/35-90/2, Provinciaal Archief.

¹¹¹ Holemans, "Antwoord aan de heere Gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen te Gent door dr. Holemans, de Gezondheidsopziener van de Staat."

¹¹² Oldenziel en Weber, "Introduction: reconsidering recycling," 350.

¹¹³ De Bestendige Deputatie van den Provincieraad, "Vergunning voor het storten van vuilnis door het Stadsbestuur van Gent," 10 augustus 1933, 8/35-402/10, Provinciaal Archief.

alleen moest de vuilnisbelt nog steeds worden afgesloten, het gestorte vuil moest ook nog steeds worden overgoten met kalkmelk en het verbranden van afval bleef logischerwijs verboden.¹¹⁴ In 1959 waren het vooral de voorwaarden voor het onderhoud die gepreciseerd waren. Afval mocht niet worden bovengehaald, nivellering van het stort was verplicht en ook de flanken van de stortplaatsen moesten worden afgedekt.¹¹⁵

Uit de exploitatievoorwaarden blijkt nog overwegend een focus op het beperken van hygiënische hinder. Naast de directe afdekking van het gedumpte vuilnis moest "een voorraad DDT (...) steeds voorhanden zijn en de vuilnisbelt (...) hiermede (...) besproeid worden."¹¹⁶ De enige beperking met betrekking tot de natuurlijke omgeving bestond erin de omliggende grachten niet te mogen belemmeren, al had dit mogelijk ook te maken met het beperken van hinder door potentieel vervuild water.¹¹⁷ DDT was in 1959 alleszins nog niet in de grote controverse geraakt, waarin het zou terecht komen na Rachel Carsons '*Silent Spring*.'¹¹⁸

Eerder werd al het scriptieonderzoek van G. Mortier aangehaald waarin hij de afvalverwerking in Gent behandelt en daarbij ook een sterk milieugebonden verhaal vertelt. Door toenemende en veranderende afvalstromen werd de uitdaging voor een volwaardige afvalverwerking steeds groter. Aan de – in 1972 – drie gekende verwerkingsmethoden (storten, composteren, verbranden) koppelt hij eisen van bedrijfszekerheid en economische verantwoording. Maar hij koppelt er ook expliciet hygiëne-eisen voor mens én milieu aan.¹¹⁹

De exploitatievoorwaarden waaraan de stortplaats in de Poekstraat in Drongen moest voldoen om in 1975 een verlenging van haar vergunning te krijgen, bestaan grofweg uit twee pijlers. Enerzijds een pijler rond het voorkomen van hinder: ongevallen door bv. scherpe voorwerpen vermijden, brand voorkomen, hinder door ongedierte moest vermeden worden. De tweede belangrijke pijler gaat gedetailleerd in op de opbouw van de stortplaats. De belt moet bestaan uit droge lagen van maximaal 3 meter dikte per laag, alle afvalstoffen moesten binnen de 24u worden afgedekt en elke laag moest door een laag aarde van minimaal 25 cm van de andere lagen worden gescheiden.¹²⁰ Zo benaderen deze voorwaarden degene die ook aan de *sanitary landfills* in de VS verbonden zijn, zij het zonder het afvangen van gassen.

Ondanks dat ik de voorwaarden in grofweg twee pijlers onderverdeel, lijken beide pijlers er wel op gericht om zoveel mogelijk hinder voor de omwonenden te voorkomen. Op vlak van het voorkomen van milieuvervuiling is er slechts 1 bepaling uitdrukkelijk opgenomen: "Alle maatregelen moeten ook worden getroffen om verontreiniging van greppels en beken alsook van het grondwater te voorkomen."¹²¹ Het voorkomen van contaminatie van open- en grondwater was dus wel een uitdrukkelijke voorwaarde, al is er niet geëxpliciteerd hoe dit diende te gebeuren.

¹¹⁴J. Cardon, "Bekendmaking van machtiging een vuilnisbelt te exploiteren door Mijnheer D'Anvers," 13 maart 1959, 2007/36/SA/TD/5015, Stadsarchief Gent.

¹¹⁵ Cardon, "Bekendmaking van machtiging een vuilnisbelt te exploiteren door Mijnheer D'Anvers."

¹¹⁶ Cardon, "Bekendmaking van machtiging een vuilnisbelt te exploiteren door Mijnheer D'Anvers."

¹¹⁷ Cardon, "Bekendmaking van machtiging een vuilnisbelt te exploiteren door Mijnheer D'Anvers."

¹¹⁸ Feys, *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief*, 39.

¹¹⁹ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 7.

¹²⁰ G. De Munck, "Vergunning voor het verder exploiteren van een stortplaats voor huisvuil te Drongen, Pouckestraat," 26 oktober 1975, 2007/36/SA/TD/5015, Stadsarchief Gent.

¹²¹ De Munck, "Vergunning voor het verder exploiteren van een stortplaats voor huisvuil te Drongen, Pouckestraat."

Op basis van de exploitatievoorwaarden verbonden aan de drie exemplarische voorbeelden, kan vooral gesteld worden dat het voorkomen van hygiënische hinder voor omwonenden het voornaamste doel was van de opgelegde voorwaarden. Zeer expliciete voorwaarden waren er niet om milieuvervuiling tegen te gaan, al was er zowel bij het voorbeeld van 1959 als bij de exploitatiebepalingen uit 1975 wel aandacht voor het tegengaan van contaminatie van het omliggende water. In 1975 werd ook het tegengaan van grondwatervervuiling specifiek benoemd, zij het zonder opgelegde maatregelen. Op basis van de drie voorbeelden is het dus moeilijk om te stellen dat er zich in het beheer van Vlaamse stortplaatsen een omwenteling heeft plaats gevonden, in de richting van meer aandacht voor milieuvervuiling. De maatregelen bestonden er vooral in om de hinder voor de buurt en omwonenden zoveel mogelijk te vermijden. De belangrijkste omslag in relatie tot een groter milieubewustzijn in de afvalverwerking lijkt zich eerder te laten merken door de overschakeling op meer afvalverbranding met energieopwekking, waarmee dit hoofdstuk begon.

6.3 'Not In My Backyard' en verzet tegen stortplaatsen in Gent

6.3.1 NIMBY

Ondanks de heer Charles d'Anvers-De Schepper de vergunning kreeg voor het exploiteren van een vuilnisbelt langs de Rozebroekbeek in de Bijlokestraat in Destelbergen (Sectie A nr. 20) nabij het huidige Rozebroekenpark, kreeg hij wel te maken verzet van de omliggende bewoners: "In verband met een onderzoek van bezwaren door de gemeente bekend gemaakt met betrekking op een aanvraag gedaan door de heer d'Anvers-De Schepper tot het oprichten van een vuilnisbelt in de onmiddellijke omgeving van de woonhuizen Bijlokestraat alhier, verzetten alle ondergetekenden zich krachtdadig, uit reden der ongezondheid en hinderlijkheid dezer inrichting."¹²² Het is een representatief voorbeeld voor wat bekend is komen te staan als het 'NIMBY-syndroom'. In veel beschouwingen over verzet tegen vervuilende installaties in de begindagen van de moderne milieubewegingen staat deze vorm van protest centraal. Het acroniem staat voor het 'Not In My Backyard'-verzet, voornamelijk tegen vervuilende sites.¹²³

NIMBY is echter niet altijd hetzelfde bekeken. Léa Sébastien bijvoorbeeld, ziet in de literatuur over het NIMBY-syndroom 3 grote stromingen. Een eerste in de jaren '80 waarbij deze vorm van verzet vooral als negatief en egoïstisch wordt afgedaan. In een tweede fase tijdens de jaren '90 gingen academici NIMBY vooral bekijken als een vorm van publiek verzet, waarbij NIMBY vooral als een geleider voor een publiek debat gaat dienen. NIMBY wordt binnen deze visie in de bredere stroming van de 'milieu-rechtvaardigheid' (*environmental justice*) geplaatst. Binnen de derde stroming die Léa Sébastien onderscheidt wordt vooral nagedacht over het verlaten van de term NIMBY. Auteurs binnen deze stroming waarschuwen ervoor dat NIMBY te gemakkelijk gereduceerd zou kunnen worden tot een conflict tussen 'rationele ontwikkelaars' en 'egoïstische critici' van projecten. Zelf nuanceert Sébastien vooral een te nauwe kijk. Ze stelt dat lokaal verzet tegen vuilnisbelten de mogelijkheid heeft om van een lokaal gegeven uit te groeien tot bredere, politieke

¹²² François Audaer et al., "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Destelbergen in verband met een onderzoek van bezwaren," 23 maart 1959, 2007/36/SA/TD/5015, Stadsarchief Gent.

¹²³ Feys, *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief*, 32.

vormen van verzet. Waarbij het categoriseren van verzet als het NIMBY-syndroom slechts één stap in het proces is.¹²⁴

Lokale kritiek die in eerste instantie dus als NIMBY zou worden gecategoriseerd, heeft volgens Sébastien dus de mogelijkheid om uit te groeien tot een bredere beweging van politiek verzet. Dat NIMBY-kritiek vaak als hinderlijk werd gezien blijkt ook uit de beschrijving ervan in 'Afval en ruimte af te stemmen?': "Zowel voor de stortplaatsen als voor de verbrandingsovens worden we bij de ruimtelijke locatievragen geconfronteerd met het NIMBY-syndroom. Dit fenomeen is een actueel psychologisch effect dat de afvalverwerking en afvalberging heeft. De vele vaak dramatische verhalen over verontreiniging hebben tot gevolg dat de bevolking de afvalproblematiek, cq. het ganse milieubeleid, in zijn verschillende gedaanten met wantrouwen aanziet, niet geheel ten onrechte. In de sfeer van de planologische regeling betekent dit vooral dat het zoeken naar locaties en het vinden van instemming daarmee steeds moeilijker wordt."¹²⁵

Dat Lammens en Van der Sluys (in 1990) expliciet spreken over het 'syndroom' als 'actueel psychologisch effect' toont alleszins aan dat de meer genuanceerde benadering die Léa Sébastien voorstelt, niet uit de lucht gegrepen is. In essentie is NIMBY een vorm van ruimtelijk conflict. Individuen of groepen willen geen vervuilende site – stortplaatsen als centrale casussen in dit onderzoek – in hun buurt en komen ertegen in protest. Als vorm van ruimtelijk conflict kan dit onlosmakelijk verbonden worden aan een *urban frontier*-beweging: een stad en al haar aspecten breiden uit, waartegen protest ontstaat. Protest als gevolg van spanningen die als inherent verbonden met een frontier worden gezien.

Wanneer we bijvoorbeeld naar de afvalfrontier kijken is de meest eenvoudige oplossing voor een beperkte stortcapaciteit het zoeken naar ruimtelijke oplossingen – een nieuwe stortplaats. Tegen die ruimtelijke oplossingen kwam vaak kritiek. Het zoeken naar een technologische oplossing kan dan een volgende stap zijn. Beide oplossingen zijn echter maar tijdelijk van aard. Vroeg of laat zullen ze op hun limieten botsen, wat eigen is aan een (stedelijke) frontier. De meest voor de hand liggende oplossing op lange termijn zou natuurlijk het beperken van de afvalstroom zijn, al is dat natuurlijk geen eenvoudig verhaal. Zo heeft lokaal NIMBY-verzet de mogelijkheid om uit te groeien tot een bredere beweging die tegen de grond van het probleem in opstand komt.

De hele kantelperiode in de afvalverwerking, van stortplaatsen richting industriële afvalverwerking kan dus ook worden bekeken als een geleidelijke evolutie in de richting van een aanpak van de grond van het probleem: de ongebreidelde toename van afval als gevolg van de consumptiemaatschappij. Lokaal protest tegen stortplaatsen zou dus kunnen worden bekeken als een stap in die geleidelijke evolutie. Dat het ook vandaag de dag nog een veelbesproken concept is blijkt ook uit de moeizame zoektocht naar nieuwe gronden voor asbeststortplaatsen: "Zeg vooral niet dat de strijd in Balegem een probleem is dat te herleiden valt tot nimby, *not in my backyard*. De actievoerders willen niet alleen geen nieuw asbeststort in hun achtertuin, ze willen het nergens."¹²⁶

¹²⁴ Léa Sébastien, "From NIMBY to enlightened resistance: A framework proposal to decrypt land-use disputes based on a landfill opposition case in France," *Local Environment* 22, nr. 4 (2017): 461–77.

¹²⁵ Lammens en Van der Sluys, *Afval en ruimte af te stemmen*, 12.

¹²⁶ Stijn Cools, "Een probleem oplossen door het te begraven," *De Standaard*, 15 juni 2020.

6.3.2 Verzet in Gent

Zoals blijkt uit de voorbeeldcasus rond de stortplaats van de heer d'Anvers, zijn afvalverwerkingsprojecten rondom Gent niet van kritiek gespaard gebleven. Sébastien geeft in haar analyse van het NIMBY-fenomeen een pleidooi voor het bekijken van deze vormen van protest als onderdeel van een breder geheel. Zou deze gedachte echter breder toepasbaar zijn, in dit geval op bijvoorbeeld de omgang met afval en de afvalverwerking in Gent? En kan deze vraag worden gestaafd met voorbeelden uit het verzamelde bronnenmateriaal? Of is het toch eigenbelang dat het meest naar de voorgrond komt in het bronnenmateriaal, waarvan de gewoonlijke definitie van het 'NIMBY-syndroom' uitgaat?

Een eerste voorbeeld om deze vraag te bekijken, komt van protest tegen een aanvraag om een stortplaats te exploiteren in de Scheldestraat in Zwijnaarde (de huidige Zwijnaardsesteenweg te Merelbeke). Op 30 mei 1969 kreeg de Directeur van het bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening – Directie Oost-Vlaanderen de vraag voorgelegd om een advies te geven op de aanvraag van P.V.B.A. Transcobel om een vuilnisbelt te exploiteren. Een verplichte handeling sinds een besluit dat in voege trad op 7 juli 1949.¹²⁷ Er werd een negatief advies gegeven: "Het is ongewenst dat een inrichting waarvan de hinderlijke en onhygiënische aard niet kan betwist worden, zou worden gevestigd langs een rijksweg en in de onmiddellijke omgeving van een bewoonde wijk."¹²⁸

Een aanleiding voor het negatief advies was onder meer een klacht vanwege enkele omwonenden van de potentiële stortplaats. Ze halen een aantal argumenten aan om protest aan te tekenen tegen de vergunningsaanvraag. Eerst en vooral de eerder 'klassieke' argumenten, de verwachte hinder die de stortplaats zou brengen door luchtvervuiling ("luchtbezoedeling") en de potentiële hinder van ongedierte. Ook het vermelden van potentieel brandgevaar dat verbonden is aan het storten van "plastische stoffen" wordt aangehaald. Dit zijn vooral argumenten die sterk voortkomen uit de persoonlijke sfeer van de omwonenden. Ook het potentieel van waardevermindering van hun woningen wordt door hen aangehaald, valt eerder in de persoonlijke hindersfeer te situeren.¹²⁹

Interessanter is echter dat de auteurs van de brief ook de ruimtelijke gevoeligheid van de aangevraagde stortlocatie aanhalen. De terreinen (kadastraal toen gekend als Zwijnaarde Sector B nr. 614a, 619 en 620a; momenteel als Merelbeke Sector D nr. 614a, 619 en 620) zouden overstromingsgevoelig zijn gelegen. Eerdere gevallen van wateroverlast bij die specifieke percelen waren blijkbaar gekend. Het risico op nieuwe gevallen van wateroverlast op een stortplaats zou volgens de auteurs kunnen leiden tot problemen als het wegdrijven of wegzakken van het gestorte afval. Dat door Transcobel juist deze gronden waren uitgekozen lijkt in lijn te liggen met wat in sectie 5.2 is besproken. De gronden die zeker in de eerste decennia van de twintigste eeuw de voorkeur genoten om als stortgebied dienst te doen waren juist natte, laaggelegen gronden. Dat de gronden in kwestie overstromingsgevoelig waren wijst daar mee op. Ten slotte wordt ook de conversie van de percelen tot 'groene ruimte' aangehaald als argument om de vergunning te weigeren:

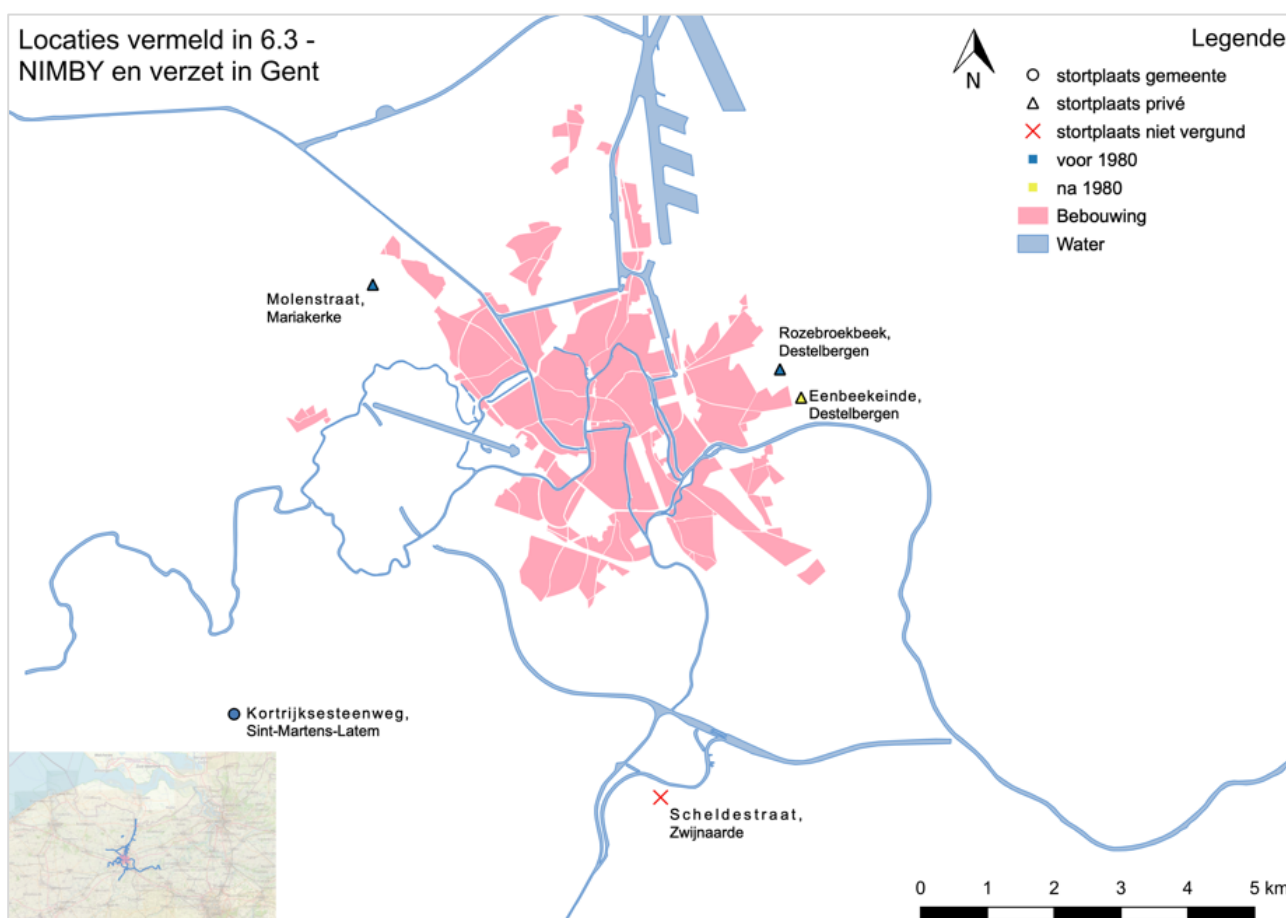
¹²⁷M. Moeremans, "Advies nr. 297.1626/29 op de aanvraag van P.V.B.A. Transcobel betreffende aanleggen vuilnisbelt," 25 juni 1969, Stedebouw O-VL. 0000_1_12321, Rijksarchief Gent.

¹²⁸ Moeremans, "Advies nr. 297.1626/29 op de aanvraag van P.V.B.A. Transcobel betreffende aanleggen vuilnisbelt."

¹²⁹ A. Van Der Haegen et al., "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Zwijnaarde. Betreft gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen," 22 april 1969, Stedebouw O-VL. 0000_1_12321, Rijksarchief Gent.

“Het zou derhalve ongehoord zijn een vuilnisbelt aan te brengen, daar waar het optrekken van woningen op die plaats verboden werd.”¹³⁰

Een aantal argumenten die worden aangehaald zijn nog steeds gericht op het voorkomen van persoonlijke hinder voor de omwonenden. Dit is in zekere zin ook de meest vanzelfsprekende reden om verzet aan te tekenen. Ook het aanhalen van de ruimtelijke argumenten, de overstromingsgevoeligheid en de ‘groene zone’, lijkt vanzelfsprekend te gebeuren om hun bezwaar te onderbouwen. Al werd dit niet meegenomen in het advies vanuit het Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. Desondanks is het wel interessant om te zien dat ruimte-gebonden argumentatie een centrale plaats kreeg in het bezwaarschrift. In zekere zin lijkt dit wel aan te tonen dat er een zeker besef bestond over de ruimtelijke gevoeligheid van de beoogde percelen. Al kan dit uiteindelijk ook moeilijk volledig los van het functioneel gebruik worden gezien: het doel voor de auteurs van het bezwaarschrift blijft het verhinderen van een stortplaats vlakbij hun woningen.

Figuur 6 - De vermelde stortplaatsen uit deel 6.3. Stortplaatsen waartegen allen verzet is gekomen. Op basis van kaart 'Map Belgium in 1969', NGI © IGN 2018, <https://xyz.michelstuyts.be/>. (Oppuurs: Kobe Tilley, 2020).

¹³⁰ Van Der Haegen et al., "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Zwijnaarde. Betreft gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen."

Net als vandaag de dag¹³¹ kwam er vanuit burgers maar ook de milieubewegingen ook verzet tegen illegale stortplaatsen, naast verzet tegen aangevraagde stortvergunningen. Een voorbeeld is het verzet tegen een stortplaats in de wijk Eenbeekeinde in Destelbergen. Op 13 mei 1980 ging vanuit het GNKD een schrijven uit naar de Federatie voor Milieubescherming van het Gewest Gent (FMGG).¹³² Het betrof een klacht die bij hen was binnengekomen met betrekking tot een stortplaats die midden in een woonwijk was ontstaan.¹³³ Door de firma De Ronne was eerder “een vergunningsaanvraag ingediend tot het opslaan, lossen, sorteren en herladen van containers, gevuld met steengruis, brandhout, tuinafval, tuinafval of verwezen inboedel.”¹³⁴ Maar volgens een artikel in *De Gentenaar* zou De Ronne op het moment dat er al gestort werd, echter nog niet over een vergunning hebben beschikt. Nadat een klacht was ingediend bij het gemeentebestuur, maar er weinig gehoor aan was gegeven, werden het GNKD en de FMGG betrokken bij de zaak.¹³⁵

Het was dus pas nadat de lokale milieubewegingen zich deze problematiek gingen aantrekken dat vanuit de gemeente echt actie werd ondernomen. Een veroordeling wegens “onregelmatige stortingen” door de Politierechtbank Gent was het (tot zover bekende) resultaat van de acties van de milieubewegingen.¹³⁶ Deze casus toont vooral dat de lokale milieubewegingen zich ook actief inzetten om deze lokale klachten op te lossen. Dit verzet zou eenvoudig als NIMBY worden bestempeld, maar de casus toont daarnaast vooral aan dat de strijd tegen lokale milieuvervuiling voor de bewegingen logischerwijs ook belangrijk was.

Een andere casus situeert zich nabij de Molenstraat in Mariakerke, aanpalend aan een sociale woonwijk ‘de Volkshaard’. In de zomer van 1976 werd bij de politie een klacht ingediend wegens overlast van de illegale stortplaats. Naast sluikstortvuil dat er doorheen de jaren was beland, werden de terreinen tussen 1958 en 1960 verhuurd aan Shell. Zij lieten er in de periode waarin de gronden werden gehuurd afval van een petroleumraffinaderij dumpen: “Op een stuk braakliggend terrein tussen de Mariakerkse Molenstraat en het natuurgebied Bourgoyen borrelt, bij erg warm weer, de olie uit de grond.”¹³⁷ Doorheen de jaren had de lokale politie al verscheidene processen-verbaal uitgeschreven wegens sluikstort en werden verscheidene branden op de teermassa door de Rijkswacht gerapporteerd.¹³⁸

Het was echter met het verhuizen van een familie vanuit Gent naar de Molenstraat dat er ook een klacht werd ingediend. Door de eerdere omwonenden werden deze terreinen vooral als privé-stortplaats gebruikt, waartegen niet eerder was geprotesteerd. Dat er in de jaren dat het teerafval er gestort werd geen

¹³¹ An Van Bost, "Meer meldingen van sluikstort in Gent door coronacrisis," *VRT NWS*, geraadpleegd 16 mei 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/>.

¹³² G. Piens en F. Leemans, "Brief aan professor dr. F. Snacken, voorzitter van de Federatie voor milieubescherming van het gewest Gent over een geval van milieuhinder te Destelbergen," 13 mei 1980, 303.00119, Amsab ISG.

¹³³ F. Snacken, "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Destelbergen betreffende het stort van de firma De Ronne - Eenbeekeinde te Destelbergen," 23 mei 1980, 303.00119, Amsab ISG.

¹³⁴ Gouverneur van Oost-Vlaanderen, "Brief aan de v.z.w. Federatie voor Milieubescherming van het Gewest Gent. Betreft: ingedeelde inrichtingen," 4 juni 1980, 303.00119, Amsab ISG.

¹³⁵ "Vuilnisbelt groeit langzaam in achtertuin," *De Gentenaar*, 8 mei 1980.

¹³⁶ G. Piens, "Brief aan Bart Behaeghe, secretaris F.M.G.," 29 december 1980, 303.00119, Amsab ISG.

¹³⁷ "In Mariakerke borrelt de olie soms uit de grond," *De Gentenaar*, 25 november 1976.

¹³⁸ F. Bral, "Brief aan de Gouverneur der provincie over de toestand van het terrein achter de Volkshaard in de molenstraat," 31 december 1976, 8/35-3795, Provinciaal Archief.

protest kwam, wordt in het artikel in De Gentenaar gelinkt aan een geringer belang dat werd gehecht aan milieuvervuiling: "Daarna deed men er letterlijk zand over en klaar was kees. Aktiegroepen en publikaties over milieubehoud en natuurbescherming waren in die dagen nog zeldzaam. De wetgeving was ook nog niet wat ze is en wat ze nu aan 't worden is. Maar de gevolgen van toen zijn gebleven."¹³⁹ Dit laatste citaat toont alleszins duidelijk dat er tussen 1960 en halverwege het midden van de jaren '70 veel is veranderd op vlak van bewustzijn. Voorbeelden zijn, zoals deze casus toont, letterlijk in de pers te vinden. Maar verwijzingen naar de schade voor de natuurlijke omgeving werden ook vermeld in het schrijven van het gemeentebestuur van Mariakerke aan de Oost-Vlaamse gouverneur: "Hierdoor is het terrein verder volledig onbruikbaar, zeer gevaarlijk wegens de dikke brei met korstlaag welke zich op het terrein heeft gevormd, en het geeft verder aanleiding tot bezoedeling van de waterloop "De Rietgracht" in de onmiddellijke nabijheid, dit vooral bij zomerweer als de brei vloeibaar wordt."¹⁴⁰

Of van een volledig doordacht milieubeleid al sprake was, kan vanuit de bronnen echter worden betwijfeld. Wanneer de arrondissementscommissaris de situatie op 13 december 1976 ging bekijken trof hij een vuilnisbelt "in behoorlijke staat van onderhoud" aan: "Het terrein is volledig geëffend en alle vuilnis is ondergedolven. Wel heb ik verder op het terrein een plek ontdekt waar alle vegetatie ontbreekt en vermoedelijk is dit de plaats waar vroeger de afvalproducten van de firma Shell werden gestort."¹⁴¹ Ook in het artikel in De Gentenaar werd kritiek geuit op het weinig doordachte milieubeleid: "Intussen wordt overwogen om de teerlaag nog eens met zand te bedekken, er gras op te zaaien en er paarden los te laten. Zand, gras en paarden bovenop de vieze brij, da's maar een tijdelijke oplossing beweren anderen. Het is dus zeer de vraag of er niemand moet uitkijken naar een duurzamer oplossing."¹⁴²

Het was pas met de oprichting van de OVAM begin jaren '80 dat er ook geleidelijk aandacht kwam voor de gevolgen van stortplaatsen voor de onderliggende bodem. Pas dan kwamen er geleidelijk strengere voorschriften voor de uitbating van stortplaatsen, waaronder het voorzien in degelijke afdeklagen om het grondwater af te schermen.¹⁴³ Hoe dit in de jaren ervoor diende te gebeuren, werd dus niet vermeld in de exploitatievoorwaarden voor stortplaatsen, zoals hoger ook al bij de exploitatievoorwaarden uit de jaren '70 werd aangehaald.¹⁴⁴

De bovenstaande voorbeelden tonen allen duidelijke vormen van lokaal protest tegen illegale stortplaatsen of tegen aanvragen om een nieuwe stortplaats in te richten. De casussen tonen ook aan dat er in deze periode, tussen het einde van de jaren '60 en 1980, geleidelijk wel vormen van milieubewustzijn opkwamen. In de casus rond de Scheldestraat in Zwijnaarde worden ruimtelijke argumenten aangehaald. Bij de klachten tegen de stortplaats in Eenbeekeinde, Destelbergen zijn het de lokale milieubewegingen die zich de klachten aantrekken. In het dossier over de teerstortplaats nabij de Bourgoyen en de Molenstraat wordt het gegroeide milieubewustzijn letterlijk vermeld in het artikel in De Gentenaar. Vanzelfsprekend kunnen deze argumenten

¹³⁹ "In Mariakerke borrelt de olie soms uit de grond."

¹⁴⁰ Bral, "Brief aan de Gouverneur der provincie over de toestand van het terrein achter de Volkshaard in de molenstraat," 31 december 1976.

¹⁴¹ Arrondissementscommissaris, "Brief aan de Heer Gouverneur der Provincie. Voorwerp Gemeente Mariakerke - stortplaats," 15 december 1976, 8/35-3795, Provinciaal Archief.

¹⁴² "In Mariakerke borrelt de olie soms uit de grond."

¹⁴³ Feys, *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief*, 90-1.

¹⁴⁴ De Munck, "Vergunning voor het verder exploiteren van een stortplaats voor huisvuil te Drogen, Pouckestraat."

niet los worden gezien van het beoogde doel. Maar in elk van deze casussen zijn wel elementen terug te vinden die kunnen wijzen op een toegenomen bewustzijn ten aanzien van de natuurlijke leefomgeving. Waarvoor deze periode ook als kantelmoment wordt gezien.

Stuk voor stuk zijn het ook voorbeelden van een stedelijk metabolisme dat zich niet langer circulair organiseerde, zoals de decennia en eeuwen ervoor. De lineaire omgang met afval kan dan ook als een frontier worden bekeken, grondstoffen of producten worden door particulieren of bedrijven gebruikt en nadien op en in de grond gedumpt, zonder dat er vooraf werd nagedacht over mogelijke gevolgen in de toekomst. De stad kan zo ook als 'frontierzone' worden bekeken. Zowel een afvalfrontier als een 'woonfrontier' zijn er aanwezig. Door stadsuitbreiding maar ook door de groeiende afvalfrontier kwamen beide vormen van ruimtegebruik steeds vaker in contact met elkaar.¹⁴⁵ En zoals uit de voorbeelden ook kan blijken, zorgt de uitbreiding van beide frontiers ook voor spanningen. Of het lokaal 'NIMBY' verzet deel is van een groter geheel van groeiend politiek verzet, zoals Léa Sébastien stelt, is moeilijk om aan de hand van deze drie voorbeelden duidelijk te stellen. Daarvoor zouden nog meer casussen van lokaal verzet en de aangehaalde argumenten moeten worden vergeleken. Wat echter suggesties biedt voor nader onderzoek.

6.3.3 Een brand wekt argwaan

Op 10 juni 1976 werd de heer Daniël Van Wassenhove door de Rechtbank van Eerste Aanleg veroordeeld tot boetes van 4.000 frank en 2.000 frank. Indien er niet tot betaling werd overgegaan zou het vonnis worden omgezet naar gevangenisstraffen van één maand (voor de boete van 4.000) frank en 15 dagen voor de andere. De gepleegde misdrijven? Het meermaals en aanzienlijk wijzigen van het bodemreliëf van gronden in zijn eigendom sinds 1964 en het in stand houden van deze wijzigingen.¹⁴⁶ Het wijzigen van het bodemreliëf is in deze casus een verhullende beschrijving voor het uitbaten van een (niet langer vergunde) stortplaats, die bovendien in landbouwgebied gelegen was.¹⁴⁷

De stortplaats was in het oog van de gerechtelijke diensten gekomen nadat de Rijkswacht op 14 mei 1975 brandend vuil op de stortplaats had aangetroffen. Een honderdtal meter verder op een zijweg van de Kortrijksesteenweg in Sint-Martens-Latem treffen ze een vuilnisbelt van enkele honderden vierkante meters aan. De brandgeur die de aandacht van de patrouille trok is afkomstig van enkele aangestoken branden op de stortplaats op het laaggelegen weiland waar "oude zetels, autobanden, zitkussen van auto's, plastic en allerhande brandbare voorwerpen" werden verbrand.¹⁴⁸

De belt, opgehoogd tot minimaal een 3-tal meter, werd door de gemeente gebruikt om 'klein vuil' en het jaarlijks opgehaalde grof vuil op te storten. Tegen het verbranden van afval om meer ruimte te maken had Van Wassenhove zelf geen probleem "zolang geen autobanden verbrand werden."¹⁴⁹ De vraag om afval

¹⁴⁵ Weber, "Twentieth-century wastescapes," 272.

¹⁴⁶ L. Vander Elstraeten, Zaak van het Openbaar Ministerie tegen Van Wassenhove Daniël, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778 Rijksarchief Gent (Rechtbank van Eerste Aanleg Gent 1976).; Voor de lokalisering van de betreffende gronden, zie onder meer figuur 3.

¹⁴⁷ M. Moeremans, "Verslag betreffende bouw misdrijf: wijziging bodemreliëf door Van Wassenhove Daniël," 28 oktober 1975, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778, Rijksarchief Gent.

¹⁴⁸ Henri Van Parys en Frans Proost, "Aanvankelijk proces-verbaal nr. 5187," 14 mei 1975, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778, Rijksarchief Gent.

¹⁴⁹ Van Parys en Proost, "Aanvankelijk proces-verbaal nr. 5187."

te mogen storten kwam van Irené Van Parys, Schepen van Openbare Werken van Sint-Martens-Latem. Buiten de gegeven opdracht om geen kunststoffen te verbranden, had Van Parys geen kritiek op het in brand steken van afval: "De gemeente aanziet deze stortplaats niet als een gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichting."¹⁵⁰ Dat het verbranden van afval expliciet moet worden voorkomen, stond blijkbaar niet zonder reden in de geldende uitbatingsvoorwaarden voor stortplaatsen.¹⁵¹ Dat Van Wassenhove voor zijn stortplaats niet over een vergunning beschikte was geweten bij het gemeentebestuur, toch werd overeengekomen dat Sint-Martens-Latem een deel van haar afval op de gronden van Van Wassenhove mocht storten. Kosteloos, al "werd overeengekomen dat het gemeentepersoneel voor afdekking met aarde en eventuele verbranding diende te zorgen."¹⁵² Het storten door Sint-Martens-Latem werd door burgemeester Raphael Van Den Abeele – ondanks een verbod – expliciet verdedigd: "Ik wil laten opmerken dat sedert het verbod van oktober 1964 vanwege de geburen geen enkele klacht is binnengekomen in verband met ongedierte of slechte geur."¹⁵³

Het eerste verbod op het exploiteren van de stortplaats ging namelijk in op 2 april 1964. Dit nadat Van Wassenhove op 16 oktober 1963 een aanvraag tot verdere exploitatie had ingediend, maar deze slechts tijdelijk kreeg: "Na 2 april dient het stort ontsmet te zijn en overdekt te worden, zodat geen hinder in de omgeving meer mogelijk is."¹⁵⁴ Op dat moment bestond de stortplaats reeds enkele jaren. Op 20 oktober 1961 werd een aanvraag om een vuilnisbelt te exploiteren namelijk ingewilligd door de Bestendige Deputatie van de Provinciale Raad voor een termijn van twee jaar. Op dat moment waren geen bezwaren tegen de oprichting van een stortplaats ingediend.¹⁵⁵ Als Van Wassenhove twee jaar later een nieuwe vergunningsaanvraag indient krijgt hij echter te maken met tegenkanting. Vanuit het Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening in de Provincie wordt er een negatief advies uitgevaardigd: "De inrichting is gelegen in de onmiddellijke nabijheid der bebouwing en geeft aanleiding door haar zeer onhygiënisch karakter tot talrijke klachten."¹⁵⁶ Het negatieve advies kwam er onder meer door drie ingediende klachten. Uiteindelijk kreeg Van Wassenhove in 1964 toch nog de tijdelijke vergunning waar eerder al sprake van was, al moest hij op zoek naar terreinen die meer geschikt waren om dienst te doen als stortplaats.¹⁵⁷ Een nieuwe aanvraag die op 27 november 1964 werd geweigerd was het (voorlopige) einde van een vergunningsslag rond de vuilnisbelt van Daniël Van Wassenhove.¹⁵⁸ Desondanks bleef het storten

¹⁵⁰ Van Parys en Proost, "Aanvankelijk proces-verbaal nr. 5187."

¹⁵¹ De Munck, "Vergunning voor het verder exploiteren van een stortplaats voor huisvuil te Drongen, Pouckestraat."

¹⁵² Henri Van Parys, "Proces-verbaal - nr. dossier 10919/75 - verhoor van Van Wassenhove Daniël, Wieme Albert, Van Den Abeele Raphael," 6 juni 1975, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778, Rijksarchief Gent.

¹⁵³ Van Parys, "Proces-verbaal - nr. dossier 10919/75 - verhoor van Van Wassenhove Daniël, Wieme Albert, Van Den Abeele Raphael."

¹⁵⁴ P. Beyer, "Vergunning voor het verder exploiteren van een vuilnisbelt op Sectie B nrs. 654-655-656-657-658-577-678," 14 februari 1964, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778, Rijksarchief Gent.

¹⁵⁵ P. Beyer, "Vergunning om een stortplaats te exploiteren op Sectie B nrs. 654-655-656-657-658-577-678," 20 oktober 1961, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778, Rijksarchief Gent.

¹⁵⁶ M. Moeremans, "Advies nr. 300 op de aanvraag van de heer Van Wassenhove Daniël een vuilnisbelt te exploiteren," 6 december 1963, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778, Rijksarchief Gent.

¹⁵⁷ Beyer, "Vergunning voor het verder exploiteren van een vuilnisbelt op Sectie B nrs. 654-655-656-657-658-577-678."

¹⁵⁸ P. Beyer, "Vergunning om een vuilnisbelt te exploiteren - niet ingewilligd," 27 november 1964, Stedebouw O-VL. 0000_1_10778, Rijksarchief Gent.

van afval dus wel voortduren op de gronden in Sint-Martens-Latem. Tot het bezoek van de Rijkswacht op 14 mei 1975, waarmee deze casus begon.

6.4 De geleidelijke transitie in Gent?

Na het uitgesproken vonnis tegenover Daniël Van Wassenhove moest Sint-Martens-Latem dus “een andere plaats vinden tot het storten van het grof huisvuil,” “omdat er nergens in of buiten ons grondgebied een plaats te vinden was waar wij met deze afval terecht konden.”¹⁵⁹ Niet alleen Sint-Martens-Latem had gebruik gemaakt van de mogelijkheid die Van Wassenhove bood om zijn gronden met afval te laten ophogen. Ook de gemeente De Pinte en Stad Gent stortten gedurende een jarenlange periode hun afval gedeeltelijk op de gronden in Sint-Martens-Latem. Gent begon in 1961 met het storten van afval op Van Wassenhove’s terreinen. In het verhoor dat van Daniël Van Wassenhove werd afgenomen naar aanleiding van de inbreuken die in 1975 werden vastgesteld, liet Van Wassenhove weten dat Gent tot het verlopen van de vergunningen om te storten bij hem afval kwam dumpen. Dit was volgens Van Wassenhove tot 1965, ondanks dat de laatste vergunning (die het dossier over deze stortplaats bevat) eind 1964 werd afgekeurd.¹⁶⁰ Of Stad Gent een tijdlang zonder vergunning afval stortte op de bewuste gronden in Sint-Martens-Latem of niet, feit is dat Gent reeds enkele jaren bezig was een andere strategie rond haar afvalverwerking uit te werken. De opening van het compostbedrijf van Stad Gent in juni 1964 was hierin een belangrijke stap.¹⁶¹

Een goede vijf jaar voor de opening, op 25 mei 1959, werd het aangepast bestek nr. 1988 opgesteld, gericht op de aanschaf van de technische uitrusting van het op te richten compostbedrijf. Samen met bestek nr. 2048 voor de oprichting van het gebouw waarin de composteringsinstallatie zou huizen (goedgekeurd op 14 november 1960), was de weg naar de opening in 1964 voorbereid.¹⁶² Het doel was om het Gentse afval te verwerken tot hoogwaardig compost die door de land- en tuinbouwsector kon worden gebruikt.¹⁶³ Zoals eerder ook aangehaald was zeer lang gebruikelijk geweest om het stedelijk afval op laaggelegen gronden te storten. De omslag naar de industriële afvalverwerking kwam er wanneer er meer en meer moeilijkheden de kop op staken om aan voldoende stortcapaciteit te komen.¹⁶⁴ Vanwege deze problemen werd er vanaf 1958 gezocht naar nieuwe methoden om het Gentse afval buiten de stadsmuren te krijgen. De keuze voor het composteren werd enerzijds vanuit economisch oogpunt genomen. Het was de meest kostenefficiënte manier van afvalverwerking (op storten na, dat echter voor andere moeilijkheden stond) waar de stad voor

¹⁵⁹ Van Parys, "Proces-verbaal - nr. dossier 10919/75 - verhoor van Van Wassenhove Daniël, Wieme Albert, Van Den Abeele Raphael."

¹⁶⁰ Van Parys, "Proces-verbaal - nr. dossier 10919/75 - verhoor van Van Wassenhove Daniël, Wieme Albert, Van Den Abeele Raphael."

¹⁶¹ "Zitting van 15 december 1969. Agendapunt 10. – openbare werken – bestekken – vaststelling. – a) stedelijk compostbedrijf – uitbreiding met een vierde bedrijfseenheid – goedkeuring," in *Gemeentebled*, Jaargang 1969 (Gent: Drukkerij NICI, 1969), 1197–98.;

Voor de lokalisering van de industriële afvalverwerkingsinstallaties van Gent, zie onder meer figuur 3.

¹⁶² "Zitting van 14 november 1960. Agendapunt 16. Openbare werken – bestekken – vaststelling. A) Composteringsinstallatie voor het verwerken van huisvuil te Gent – oprichten van het gebouw," in *Gemeentebled*, Jaargang 1960 (Gent: Samenwerkende Maatschappij N.I.C.I., 1960), 1075–78.

¹⁶³ N.V. Matepa, *Stedelijk compostbedrijf Stad Gent* ('s-Hertogenbosch: N.V. Matepa, 1964), 10.

¹⁶⁴ De Vos, *Technische uitleg*, 2.

kon kiezen. Daarnaast stelt Mortier ook dat de compostering ook de keuze was die het minst milieubelastend was, aangezien er eerst een grote afvalfractie werd gecomposteerd en slechts de niet composteerbare delen werden (verbrand en) gestort. Het storten van de verbrandingsassen en niet-brandbare fracties was in de jaren '60 dus niet te vermijden.¹⁶⁵

De bekomen compost werd gezien als manier om grondstofkringlopen te herstellen, door afval niet volledig in de anonimiteit te storten, maar deels als grondstof te gebruiken.¹⁶⁶ Na het in gebruik nemen van de composteringsinstallatie moest ook een oplossing worden gevonden om de geproduceerde compost verkocht te krijgen. Na eerder een bestek uit gestuurd te hebben, werd met het Nederlandse N.V. Centraal Slib-Compost Verkoopkantoor (C.S.C.V.) in zee gegaan. Zij stuurden als enige een uitgewerkt voorstel voor de afname in, wat niet verbaasde aangezien ze gelieerd zijn aan de N.V. Matepa die technische uitrusting van de compostinstallatie leverde. Na een geslaagd proefproject dat liep tot 31 december 1965 werd de samenwerking bij contract verlengd voor vijf jaar met een bijkomende vijf jaar indien geen van de partijen zich uit het contract trok. Gent zag zo een gegarandeerde inkomst van 75 frank per ton compost verzekerd voor minimaal de eerste 5 jaren.¹⁶⁷ De compost die uit het Gentse stedelijk afval voortkwam werd door C.S.C.V. verder verkocht. Deze werd volgens de cijfers die Mortier voor 1971 vermeldde over heel Vlaanderen uitgevoerd, maar voornamelijk naar Klein-Brabant (Willebroek), Oost- en West-Vlaanderen en in kleinere mate richting de streken rond Mechelen en Overijse. Ondanks dat aanvankelijk naar de tuinbouwcultuur rond Gent werd gekeken bij de oprichting van de installatie, werd het eindproduct dus veel breder over Vlaanderen uitgevoerd. Mortier vermeldt als reden hiervoor vooral het reeds bestaande compostgebruik in de belangrijkste afzetregio's.¹⁶⁸ Een deel van de reststromen van Gents stedelijk metabolisme werd dus op een circulaire manier verwerkt, al deed dat de afvalfrontier (in de vorm van compost) nog steeds ruimtelijk uitbreiden.

Aanvankelijk werden er binnen het Compostbedrijf drie eenheden opgericht, die samen jaarlijks tot 210 ton Gents afval konden verwerken.¹⁶⁹ Het volume afval nam geleidelijk echter toe, de aankoop van nieuwe voertuigen voor de vuilnisophaling toont dit met een simpel maar illustratief voorbeeld aan: "Rekening houdend met het feit dat de aangeboden vuilnis steeds volumineuzer wordt, is het aangewezen de voorkeur te geven aan het aanschaffen van een perswagen."¹⁷⁰ Het groeiende volume dat de composteringsinstallatie moest verwerken kwam niet alleen van veranderende afvalstromen. De grootte van het Gents stedelijk metabolisme breidde ook uit, door toegenomen bebouwing maar ook door de uitbreiding van het grondgebied van Gent. Ook de mogelijkheid tot koppeling van de afvalverwerking van randgemeenten aan de Gentse installatie, kon zorgen voor een toename aan te verwerken afval. Vanwege deze verschillende redenen werd de toevoeging van een vierde eenheid aan het Compostbedrijf op 15

¹⁶⁵ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 22-3.

¹⁶⁶ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 10-1.

¹⁶⁷ "Zitting van 20 december 1965. Agendapunt 15 – compostbedrijf. – contract voor het afnemen van de compost geproduceerd door het stedelijk compostbedrijf – goedkeuring," in *Gemeentebld*, Jaargang 1965 (Gent: Drukkerij NICI, 1965), 1591-5.

¹⁶⁸ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 78-9.

¹⁶⁹ "Zitting van 15 december 1969. Agendapunt 10. – openbare werken – bestekken – vaststelling. – a) stedelijk compostbedrijf – uitbreiding met een vierde bedrijfseenheid – goedkeuring," 1197.

¹⁷⁰ "Zitting van 18 december 1967. Agendapunt 16. – stadsreiniging – Aankoop van een wagenonderstel en een collector, bestemd voor de constructie van een vuilnisophaalwagen – goedkeuring," in *Gemeentebld*, Jaargang 1967 (Gent: Drukkerij NICI, 1967), 1326.

december 1969 goedgekeurd door de Gentse Gemeenteraad, die eind 1972 in werking trad.¹⁷¹ Naast de uitbreiding met deze vierde eenheid, besloot de Gemeenteraad op 15 december 1969 ook om het Compostbedrijf uit te breiden met een verbrandingsinstallatie. Deze beslissing kwam er voornamelijk omdat de reststoffen van het compostingsproces nog steeds moesten worden gestort, en zoals gezegd kwam de omschakeling naar compostering er juist omdat het storten van afval steeds moeilijker werd. Gent kon dus hoe langer hoe minder gebruik maken van ruimtelijke oplossingen om haar afvalfrontier te ondersteunen. De nood aan technologische oplossingen werd dus steeds groter.¹⁷²

Niet alleen de toenemende hoeveelheid te verwerken afval deed aanzetten tot het zoeken van nieuwe manieren om het stedelijk afval te verwerken. Eerder werd al aangehaald dat de samenstelling van het afval veranderde, met steeds meer anorganisch materiaal. Op het moment van Mortiers schrijven was dit blijkbaar nog geen onoverkomelijk probleem – zij het dat reeds 40% tot 45% van het gewicht van het eindmateriaal niet als compost gebruikt kon worden.¹⁷³ Ook vanuit de wetgevende macht werden obstakels opgelegd die vooral de verkoop van de geproduceerde compost bemoeilijkten. Per 6 oktober 1977 trad namelijk een Koninklijk Besluit in voege dat de aanwezigheid van zware metalen in compost voor voedings- en voedergrassen moest terugdringen. Door de aanwezigheid van deze metalen in het huisvuil zelf werden dus wettelijke barrières opgelegd die de verkoop van de Gentse compost bemoeilijkten. De opening van de verbrandingsinstallatie in 1979 kan dus worden bekeken in het licht van veranderende en uitbreidende afvalstromen.¹⁷⁴

Desondanks bleven drie composteringseenheden tot halverwege de jaren '80 nog draaien en de vierde en laatst toegevoegde eenheid tot aan de sluiting van het compostbedrijf eind mei 1990. De uitsluitende verwerking van vuilnis uit het Gentse stedelijk metabolisme door compostering bleek doorheen de decennia waarin de installaties draaiden dus niet voldoende. Bovendien werd ook de afname van compost door wetgevende initiatieven verder bemoeilijkt, al bracht een groeiende gescheiden inzameling van organisch afvalmateriaal wel nieuwe kansen.¹⁷⁵

6.5 Een periode van evoluties

Het is al bij al duidelijk dat de verwerking van reststromen in de jaren '60 en '70 sterk samenhangt met bredere maatschappelijke evoluties. Er werd in deze periode geleidelijk afgestapt van het storten van afval en industriële afvalverwerkingsmethoden vonden hun ingang – afhankelijk naar waar regionaal gekeken wordt, gelijklopend met internationale tendensen of juist tegengesteld eraan. Bij de overstap naar eerst de compostering voor het Gentse afval speelden verschillende redenen een rol. Het steeds moeilijker vinden van gronden om vuilnis te storten komt zeer vaak terug als reden van de overstap. Bij de initiële keuze voor

¹⁷¹ "Zitting van 15 december 1969. Agendapunt 10. – openbare werken – bestekken – vaststelling. – a) stedelijk compostbedrijf – uitbreiding met een vierde bedrijfseenheid – goedkeuring," 1197-8.

¹⁷² "Zitting van 15 december 1969. Agendapunt 10. – openbare werken – bestekken – vaststelling. – b) stedelijk compostbedrijf - verbrandingsinstallatie: mechanische en elektrische uitrusting," in *Gemeentebld*, Jaargang 1969 (Gent: Drukkerij NICI, 1969), 1198–1200.

¹⁷³ Mortier, "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen," 11.

¹⁷⁴ De Vos, *Technische uitleg*, 3.

¹⁷⁵ De Vos, *Technische uitleg*, 2-3.

een deels circulaire afvalverwerking komen verder ook economische redenen kijken, dit was voor een stad als Gent eenvoudigweg de meest kostenefficiënte oplossing.

Aanvankelijk konden er aan de compostering van afval ook ecologische redenen worden gekoppeld, de afvalkringloop kon opnieuw deels worden gesloten. Al werden ecologische redenen in de beslissingsfase echter nooit heel duidelijk naar voren geschoven. Dat het verwerken van de reststromen tot compost later zou worden genekt door het veranderende stedelijke afval, was eind jaren '50 begin jaren '60 natuurlijk niet geweten. Het zijn dan ook die veranderende stromen die de aanvankelijke tegenstelling tussen het storten van afval en de opkomende industriële verwerkingsmethoden mee verklaren.

Een groeiend milieubewustzijn vanaf ongeveer het midden van de onderzoeksperiode hangt sterk samen met de veranderende tendensen. Meer confrontaties met afval- en milieuproblematieken deden het verzet hiertegen groeien. Het beheer van stortplaatsen groeide mee met de confrontaties die er mee kwamen, onder meer door een groeiend tekort aan ruimte. Dat in veel verzet ook elementen van NIMBY zaten is ook getoond in enkele besproken casussen, al hangt dat natuurlijk onlosmakelijk vast aan elementen als groeiende afvalstromen waartegen verzet kwam.

De groei en diversificatie van afvalstromen, nieuwe afvalverwerkingsmethoden, verzet tegen oude vormen en een groeiend milieubewustzijn. Het zijn verschillende aspecten die hand in hand evolueerden vanaf eind jaren '60 en tijdens de jaren '70 een periode van geleidelijke transitie en een veranderend milieubewustzijn inluidden.

Het voorbeeld van de voormalige stortplaats van Shell toont aan dat ruimtelijke oplossingen die een tijdlang dienst konden doen ook later nog voor problemen konden zorgen. Net zoals dat bij de illegale stortplaats te Eenbeekeinde (een deel van Destelbergen, maar op de grens met het stedelijke gebied van Gent) de nabijheid van bewoning de oorzaak van verzet was. Ook bij de casus rond Transcobel in Zwijnaarde waren klachten van omwonenden belangrijk bij de weigering van een vergunning.

Niet alleen bij 'industriële spelers' zoals Transcobel, Shell en de firma De Ronne zorgden (potentiële) stortplaatsen voor spanningen met omwonenden. De casus rond de Kortrijksesteenweg in Sint-Martens-Latem toont aan dat ook stortplaatsen voor huishoudelijk afval voor spanningen zorgden. Dat Gent zelf ook afval stortte in Sint-Martens-Latem toont duidelijk aan dat een afvalfrontier niet beperkt is tot de stad zelf, maar zich – samen met de ruimtelijke oplossingen – ook uitstrekt tot haar bredere omgeving. Die omgeving is vaak zelfs de zone waarin de frontier voor de meeste spanningen kan zorgen. Moeilijkheden zoals bij de casus in de Kortrijksesteenweg zorgden ervoor dat Gent zelf vanaf de jaren '60 meer en meer inzette op technologische oplossingen in plaats van ruimtelijke.

Gent zelf wist aan het einde van de jaren '50 de keuze te maken om af te stappen van die ruimtelijke oplossingen, (grotendeels) weg van het storten van afval. Veel andere gemeenten konden dit echter niet. Ook gemeenten in de directe agglomeratie van Gent bleven nog lange tijd sterk afhankelijk van ruimtelijke oplossingen binnen hun afvalfrontier, Sint-Martens-Latem is zo'n voorbeeld uit het voorbije hoofdstuk. In de omliggende gemeenten van een stad werd vaak als eerste gezocht naar ruimtelijke oplossingen. Zelf stonden ze ook voor de taak een oplossing te vinden om met hun afvalproblematiek om te gaan. De bredere, 'verenigde' afvalfrontiers namen zo steeds meer ruimte in beslag, ook steeds verder van de 'centra' vandaan. De tegenstelling tussen 'kern' en 'periferie' vervalt zo nog sterker. In het volgend hoofdstuk wordt deze uitbreidende frontier voor de gemeenten Destelbergen en Sint-Amandsberg bekeken.

7. Burus

In de Poekstraat te Drongen liggen een aantal gronden die in het geoloket van de OVAM gekend zijn onder dossiernummer 20457. Deze gronden, gelegen in de wijk 'Burus' langs de beek de Oude Kale worden momenteel gebruikt als weiden en akkerland. Sinds 1972 werd er gedurende een decennium echter een stortplaats uitgebaat door onder meer Sint-Amandsberg en Destelbergen.¹⁷⁶ Al is van die stortplaats vandaag de dag niet meer dan een verhoging in het landschap zichtbaar, wat hiernaast op figuur 7 te zien is.

Op 4 augustus 1972 kreeg de gemeente Drongen de toelating van de BD O.-VI. om op deze gronden in de Poekstraat een vuilnisbelt te exploiteren. Op 25 september van dat jaar stemde vervolgens ook de gemeenteraad van Drongen om de exploitatie van de stortplaats van start te laten gaan.¹⁷⁷ Op 29 september werd ook door de Gemeenteraad van Sint-Amandsberg de goedkeuring gegeven. Het was een samenwerking tussen Drongen en Sint-Amandsberg, maar ook met Destelbergen was een overeenkomst gesloten om op de terreinen in de Poekstraat haar opgehaalde huisvuil te storten.¹⁷⁸ Deze samenwerking kwam echter ook voor kritiek te staan. Onder meer het Aktiekomitee Leefmilieu Landegem – Merendree (ALLM) nam een zeer duidelijke positie in met betrekking tot de gemeentelijke samenwerking in Drongen: "Ofwel zijn er gemeentelijke grenzen en dan slikken de gemeenten hun eigen vuil; ofwel schaft men de gemeenten af en dan hebben wij er niets tegen dat Drongen een vuilnisbelt wordt ten dienste van het gemeenschappelijk Belgisch belang, op voorwaarde dat men de bevolking van uw en onze gemeenten eerst op een comfortabele wijze laat vertrekken."¹⁷⁹

Het zoeken van voldoende ruimte om de afvalfrontier te laten uitbreiden was dus niet eenvoudig. Geconfronteerd met de groeiende afvalstromen ontstonden milieubewegingen die zich zeer uitgesproken tegen potentiële lokale vervuiling kantten, zoals bovenstaand citaat aantoont en eerder al aan bod kwam. Voorbeelden van NIMBY waar Destelbergen en Sint-Amandsberg dus ook op botsten bij de zoektocht naar een ruimtelijke oplossing voor hun afvalfrontier, een oplossing die ze uiteindelijk aan de andere kant van Gent vonden. De afvalfrontier van de stedelijke agglomeratie breidde nog meer en verder dan ervoor uit naar nieuwe gebieden.

¹⁷⁶ "Gent (Drongen) Oude Kale," *OVAM*, geraadpleegd 25 mei 2020, <https://www.ovam.be/>.

¹⁷⁷ P. Vlaeminck, "Uitbreiding van de vuilnisbelt Burus in samenwerking met gemeente Sint-Amandsberg," 25 september 1972, 2007/36/SA/TD/5015, Stadsarchief Gent.

¹⁷⁸ J. Cardon, "Uitbreiding van de vuilnisbelt Burus in samenwerking met gemeente Sint-Amandsberg," 29 september 1972, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

¹⁷⁹ L. Standaert et al., "Brief van het Aktiekomitee Leefmilieu - Landegem - Merendree aan de Heer Burgemeester, de Heren Schepenen en de Heren Gemeenteraadsleden van de gemeente Drongen," 22 oktober 1972, 349.00013, Amsab ISG.

Figuur 7 - De voormalige stortplaats in de Poekstraat, Drongen. (Drongen: Kobe Tilley, 2020).

7.1 Een bevochten ruimtelijke oplossing

7.1.1 De njet in Kalken

De zoektocht naar nieuwe stortterreinen die leidde naar de Drongense Poekstraat, begon voor Sint-Amandsberg en Destelbergen toen hun stortplaats in de Bijlokestraat in Destelbergen¹⁸⁰ verzadigd dreigde te geraken. Om de afvalverwerking in beide gemeenten niet in het gedrang te laten komen, moesten er dus alternatieven gevonden worden voor de gronden in de Bijlokestraat.¹⁸¹ Een eerste oplossing werd eind 1971 door Sint-Amandsberg aangedragen, de blik werd naar het oosten gericht. In een brief aan de samenwerkende gemeente Destelbergen van 4 november 1971 wisten ze mee te delen dat er op 13 oktober reeds een contract was afgesloten voor de huur van twee percelen in de Uitbergestraat in Kalken. Over nog eens twee aanpalende percelen waren de onderhandelingen lopende.¹⁸² Nadat eerder dus een huurovereenkomst was afgesloten met de heer Gerardus De Bock – Verstraeten, werd op 10 november 1971 een huurovereenkomst ondertekend voor het verhuren van twee percelen door mevrouw Alice Verstraeten aan de gemeente Sint-Amandsberg.¹⁸³ Met de verschillende percelen in de Uitbergsestraat in Kalken bij

¹⁸⁰ Dit is niet dezelfde stortplaats die in sectie 6.2 en 6.3 aan bod kwam. De stortplaats hier in kwestie is gekend onder het hedendaags kadastrummer Sectie A128b en als OVAM-dossier 18613.

¹⁸¹ J. Cardon, "Uittreksel uit de notulen van de gemeenteraad van Sint-Amandsberg. Openbare zitting van 26 november 1971 - huur gronden voor vuilnisbelt," 26 november 1971, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

¹⁸² J. Cardon, "Brief aan het gemeentebestuur van en te Destelbergen - betreft: stortplaats," 4 november 1971, 2007/36/SA/TD/5015, Stadsarchief Gent.

¹⁸³ J. Cardon en Alice Verstraeten, "Huurovereenkomst tussen Sint-Amandsberg en mvr. Alice Verstraeten - percelen Uitbergsestraat Kalken, Sectie C nr. 240-241," 10 november 1971, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

elkaar, had de gemeente zicht op een oppervlakte van 93 a 90 ca aan nieuwe gronden om haar afval op kwijt te kunnen. De gemeente zou voor deze gronden een jaarlijkse huurprijs van 25.000 fr. aan dhr. De Bock – Verstraeten en 17.500 fr. aan mevr. Verstraeten betalen. Na de goedkeuring op de zitting van 26 november 1971 van de gemeenteraad restte er Sint-Amandsberg nog 1 stap vooraleer ze met hun nieuwe ruimtelijke oplossing hun huisvuilophaling konden laten draaien: een goedgekeurde vergunning door de BD O.-VI.¹⁸⁴

Destelbergen liet op 31 december 1971 – een jaar voor de sluiting van de stortplaats in de Bijlokestraat – aan Sint-Amandsberg weten dat een bedrag van 64.000 fr. in de begroting van 1972 was opgenomen om “proportioneel bij te dragen in de kosten van uitbating van het stort te Kalken, gemeenschappelijk met uw gemeente.”¹⁸⁵ Met de goedkeuring van de huurovereenkomst door de gemeenteraad en de bevestigde samenwerking met Destelbergen, werd door Sint-Amandsberg op 19 januari 1972 een vergunningsaanvraag ingediend voor het uitbaten van een vuilnisbelt.¹⁸⁶ Het antwoord op de vergunningsaanvraag kwam er 7 maand later, op 11 augustus: “Overwegende dat de geplande stortplaats zou komen te liggen in een landschappelijk waardevol gebied en een bestendig gevaar zou betekenen voor bezoedeling van het grondwater; de vergunning om op de volgende percelen, Sectie C, nrs. 240, 241, 242 en 243 een vuilnisbelt te exploiteren wordt geweigerd.”¹⁸⁷

Met deze weigering lag een ruimtelijke oplossing voor het bijna verzadigde stort in de Bijlokestraat weer verderaf. Wat vooral opvalt is dat er in dit dossier expliciet wordt gewezen op het waardevolle landschappelijke karakter van de percelen waar er potentieel op zou gestort worden. In de hoger besproken casus van de geweigerde stortplaats in de Scheldestraat, Zwijnaarde werden landschappelijke elementen wel vermeld in het bezwaarschrift van de omwonenden. Het was echter het potentieel onhygiënische karakter van de stortplaats dat doorslaggevend bleek voor de weigering, na het negatief advies van de Directeur van het Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke ordening. Het is dan ook opvallend dat er in het geval van de geweigerde vergunning voor de belt te Kalken wel uitdrukkelijk op die natuurlijke omgevingsfactoren wordt gewezen. De motivatie die de BD O.-VI. gaf was voor Destelbergen en Sint-Amandsberg echter van minder belang, zij moesten nog steeds een oplossing vinden voor de stortplaats in Destelbergen die vanaf 31 december 1972 definitief gesloten zou worden.¹⁸⁸

7.1.2 Naar het westen

Niet alleen ten oosten van Gent kampten gemeenten met stortplaatsen die verzadigd dreigden te geraken. Ook Drongen, westelijk van Gent gelegen moest aan het begin van de jaren '70 op zoek naar nieuwe terreinen

¹⁸⁴ Cardon, "Uittreksel uit de notulen van de gemeenteraad van Sint-Amandsberg. Openbare zitting van 26 november 1971 - huur gronden voor vuilnisbelt."

¹⁸⁵ Daniël Van Durme, "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Sint-Amandsberg. Betreft: stortplaats Kalken - financiering uitgaven," 31 december 1971, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

¹⁸⁶ J. Monsaert, "Vergunningsaanvraag voor inrichting van 1e klasse," 19 januari 1972, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

¹⁸⁷ P. Beyer, "Vergunning tot het oprichten te Kalken, Uitbergsestraat van een vuilnisbelt - geweigerd," 11 augustus 1972, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

¹⁸⁸ J. Verlinde, "Uittreksel van de gemeenteraad van Sint-Amandsberg. Openbare zitting van 17 augustus 1973. 11e onderwerp - planeren, nivelleren en geschiktmakingswerken vuilnisbelt," 17 september 1973, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

om het gemeentelijk huisvuil op kwijt te kunnen. Tot 21 januari 1972 konden ze ermee terecht op een stortplaats langs de E5 (de huidige E40). Daarnaast moest ook Drongen op zoek naar oplossingen.¹⁸⁹ Om het wegvallen van de locatie langs de E5 op te vangen werden nieuwe gronden gevonden in de Poekstraat, waarvoor de vergunning op 4 augustus 1972 verkregen werd.¹⁹⁰ Voor Sint-Amandsberg en Destelbergen betekende dit goed nieuws. Met de vergunning vanuit de BD O.-VI. op zak werd de samenwerking met Sint-Amandsberg en Destelbergen door de gemeenteraad van Drongen goedgekeurd: "Overwegende dat een onderlinge samenwerking van enkele gemeentebesturen de mogelijkheid biedt enerzijds het aantal vuilnisbelten te beperken wat de volksgezondheid ten goede komt en anderzijds in de meest gunstige omstandigheden aan de exploitatievoorwaarden te voldoen door het voorhanden zijn van een grotere mankracht en technische hulpmiddelen."¹⁹¹

De samenwerking die Destelbergen en Sint-Amandsberg reeds hadden in de Bijlokestraat kon dus worden uitgebreid naar Drongen. Voor Drongen was het een opportuniteit om de exploitatie van de stortplaats economisch interessanter te maken. Voor Destelbergen en Sint-Amandsberg was het echter een noodzakelijke samenwerking, zeker nadat de potentiële vuilnisbelt in Kalken geen vergunning had gekregen: "In de onmogelijkheid nog stortgronden te vinden in het oostelijk deel van de Gentse agglomeratie was het voor beide gemeenten een oplossing (...) een overeenkomst te kunnen treffen op de terreinen aan de Pouckestraat te mogen storten."¹⁹² Voor de twee gemeenten ten oosten van Gent was dit dus een noodzakelijke ruimtelijke oplossing voor hun afvalfrontier. Het verzadigd geraken van de stortplaats in de Bijlokestraat toont duidelijk het gevaar van de interne spanningen binnen de afvalfrontier, een stortplaats is dus slechts een tijdelijke oplossing. Op zoek naar ruimtelijke oplossingen stootte de afvalfrontier van Sint-Amandsberg en Destelbergen op ruimtelijk-ecologische spanningen in Kalken. Dat een ruimtelijke oplossing ten westen van Gent werd gevonden, toont duidelijk aan dat afvalverwerking als een frontier gezien kan worden, altijd op zoek naar nieuwe gronden om zichzelf in stand te houden.

De machtiging die Drongen aan Sint-Amandsberg en (uitzonderlijk) Destelbergen gaf, werd op 29 september '72 door de gemeenteraad goedgekeurd, niet lang na de weigering van de aangevraagde belt in Kalken: "Overwegende dat deze onderlinge samenwerking een gelukkige oplossing brengt aan het probleem van de huisvuilverwerking."¹⁹³ Met de overeenkomst tussen de drie gemeenten bezegeld, werd er vanaf 5 oktober 1972 gestart met het storten van vuilnis op de nieuwe belt in de Poekstraat. Slechts een drietal maanden voor sluiten van de stortlocatie in de Bijlokestraat was dus een ruimtelijke oplossing gevonden.¹⁹⁴

¹⁸⁹ De exacte locatie van deze stortplaats is niet gevonden in het bronnenmateriaal dat voor handen was voor dit onderzoek.

¹⁹⁰ Vereecke, "Ontwerpverslag profileringswerken Pouckestraat Gent/Drongen."

¹⁹¹ Vlaeminck, "Uittekst uit de notulen van de gemeenteraad Drongen. Zitting van 25 september 1972. Punt 12: exploitatie gemeentelijke vuilnisbelt Burus in samenwerking met gemeentebestuur van Sint-Amandsberg."

¹⁹² Vereecke, "Ontwerpverslag profileringswerken Pouckestraat Gent/Drongen."

¹⁹³ Cardon, "Uittekst uit de notulen van de gemeenteraad van Sint-Amandsberg. Openbare zitting van 29 september 1972 - ingebruikneming vuilnisbelt."

¹⁹⁴ J. Cardon, "Brief aan de Heren M. Mortier en J. Rooms - Reinigingsdienst - nieuw vuilnisbelt," 3 oktober 1972, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

7.1.3 Een ruimtelijke oplossing onder spanning

Zoals bij de inleiding van dit hoofdstuk reeds kort aan bod kwam, ging het opstarten van de nieuwe stortplaats in Drongen echter niet zonder kritiek gepaard. Het Aktiecomitee Leefmilieu Landegem – Merendree (ALLM) had kritiek op de intergemeentelijke samenwerking. Maar dit was niet hun enige bezwaar: “Wat is tenslotte heden ten dage meer waard: een nog vrij ongeschonden natuurgebied of een industrie-rijp gebied? Of zijt u bezig het natuurgebied in kwestie te ‘promoveren’ door het eerst te verpesten? Het zou de eerste keer niet zijn.” zo stellen ze provocatief.¹⁹⁵ Het ALLM was bovendien ook niet de eerste en de enige organisatie die met kritiek kwam tegenover het project.

Op 9 oktober – enkele dagen nadat de gemeenteraad van Drongen de stortplaats in de Poekstraat het finale groene licht had gegeven – werd vanuit het Groencomitee Drongen ter bescherming van het leefmilieu (GDBL) een brief gestuurd naar de heer P. Hendrickx, Directeur Generaal van de Stedebouw en Ruimtelijke ordening. In hun brief haalt het GDBL verschillende redenen aan voor de strijdigheid tussen de vergunde stortplaats en de ‘principes van de ruimtelijke ordening’. Eerst en vooral wijzen ze op de bestemming als te beschermen groengebied, die de percelen in de Poekstraat hadden gekregen volgens het Voorontwerp Gewestplan Gentse en Kanaalzone. Vervolgens wijzen ze op de mogelijkheid om de aan de stortplaats palende Oude Kale te gebruiken als zone voor drinkwaterwinning. Een stortplaats die in dit gebied gelegen is zou die mogelijkheid teniet doen volgens het Groencomitee. Naast de niet gewenste ligging wordt ook gewezen op de potentiële luchtvervuiling in de ruime omgeving van de belt. Twee scholen en een woonwijk op een kleine kilometer van de stortplaats vandaan zouden daarmee te maken kunnen krijgen, “rekening houdend met de overheersende west- tot zuidwestenwinden.”¹⁹⁶

Naast deze milieu-gerelateerde bezwaren, berekenden ze ook de gebruikstermijn van de stortplaats: “Daar de gemiddelde hoeveelheid huisvuil per inwoner en per jaar geraamd mag worden op circa 1m³, komt men, na een kleine omrekening tot de constatacie dat reeds na 3 jaar de ganse oppervlakte een vuilnisbelt zal zijn van één meter hoogte. Wat dan op lange termijn? Uitbreiding van de bestaande of een nieuwe stortplaats in een ander landschappelijk te beschermen site?”¹⁹⁷ Ze wijzen hiermee vooral op de economisch ongunstige uitgangspositie, al toont dit argument ook de tijdelijkheid van ruimtelijke oplossingen voor een frontier aan. Ook bij een laatste argument vertrekken ze vanuit een economisch ongunstige uitgangspositie: “Trouwens vanuit het standpunt van de kosten is de keuze van de vestingsplaats ongunstig. De afstand van St. Amandsberg tot deze stortplaats bedraagt inderdaad dertien km (13 km); een afstand die overbrugt dient te worden doorheen de agglomeratie Gent.”¹⁹⁸ De argumenten vanuit economisch standpunt tonen dus zeer duidelijk de repercussies van een uitbreidende afvalfrontier. Het metabolisme van Sint-Amandsberg neemt in fysieke reikwijdte toe. Dit brengt hogere (transport)kosten met zich mee, aangezien het nog steeds een lineair stedelijk metabolisme betrof. Bovendien moesten ook gronden worden aangesneden die als groene

¹⁹⁵ Standaert et al., "Brief van het Aktiecomitee Leefmilieu - Landegem - Merendree aan de Heer Burgemeester, de Heren Schepenen en de Heren Gemeenteraadsleden van de gemeente Drongen," 22 oktober 1972.

¹⁹⁶ O. De Strooper en G. Colle, "Brief aan de Heer P. Hendrickx, Directeur Generaal van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. Betreft: vuilnisbelt Drongen," 9 oktober 1972, 349.00013, Amsab ISG.

¹⁹⁷ De Strooper en Colle, "Brief aan de Heer P. Hendrickx, Directeur Generaal van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. Betreft: vuilnisbelt Drongen."

¹⁹⁸ De Strooper en Colle, "Brief aan de Heer P. Hendrickx, Directeur Generaal van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. Betreft: vuilnisbelt Drongen."

zone konden worden beschermd. De berekening van de gebruiksduur door het GDBL toont bovendien ook duidelijk aan dat een ruimtelijke oplossing slechts een tijdelijke oplossing is, want wat eens de vuilnisbelt volgestort is?

Het Groenkomitee Drongen stuurde haar bezwaren niet alleen naar de hogere instanties, maar ook naar het gemeentebestuur van Drongen. In hun bezwaarschrift wijzen ze eveneens op de (relatieve) nabijheid van twee scholen en een woonwijk bij de stortplaats en op het "prachtig uitgestrekt en ongerept landschap (...) langs het gebied van de Oude Kale-vallei."¹⁹⁹ In tegenstelling tot de aard van de bezwaren die het GDBL naar de Directeur Generaal van de Stedebouw en Ruimtelijke ordening stuurde, klagen ze in hun brief aan het gemeentebestuur echter ook sterk het ontbreken van transparantie aan. In de brief wordt gevraagd naar de redenen die het gemeentebestuur juist heeft om in de Poekstraat de vuilnisbelt te exploiteren, er vanuit gaande dat deze er zouden zijn. Bovendien wordt ook gebrek aan luisterbereidheid vanuit de gemeente ten aanzien van lokale milieuverenigingen aangeklaagd: "Het is u nochtans bekend dat het Groenkomitee Drongen o.m. bestaat uit mensen die beroepshalve nauw betrokken zijn met de problemen omtrent natuur en leefmilieu. U weet tevens dat onze vereniging niet tot stand is gekomen alleen maar om jaarlijks enkele wandelingen en voordrachten te organiseren, maar hoofdzakelijk om, ten bate van de ganse bevolking, het behoud van een gezond leefmilieu en natuurschoon, als een kostbaar en onvervangbaar gemeenschappelijk patrimonium, te verzekeren."²⁰⁰

Al bij al toont dit aan dat de stortplaats in de Poekstraat voor Drongen, Sint-Amandsberg en Destelbergen geen vanzelfsprekendheid was. Voor de drie gemeenten, waarvan er twee in de latere Gentse agglomeratie werden opgenomen, was het een belangrijke ruimtelijke oplossing, voor hun lineair georganiseerd metabolisme. Voor Sint-Amandsberg en Destelbergen was de samenwerking met Drongen zelfs essentieel, aangezien ze er niet in waren geslaagd een ruimtelijke oplossing te vinden in Kalken.

Dat als gevolg daarvan de afvalfrontier van deze twee gemeenten moest worden verlegd van het oosten naar het westen van de Gentse agglomeratie, toont aan dat het storten van afval als een frontier kan worden bekeken. Deze casus toont aan dat afval zowel een stroom als een frontier vormt. Er werd eerst getracht de afvalstroom vanuit het metabolisme van Destelbergen en Sint-Amandsberg naar Kalken te verleggen. Door het botsen op verzet werd de stroom vervolgens naar het westen af gebogen. Dat deze stroom tegelijk een frontier is, blijkt duidelijk uit de spanningen die de stroom oproept. Bovendien maakt deze casus duidelijk dat ruimtelijke oplossingen slechts een tijdelijke oplossing vormen. Eens volgestort moet worden gezocht naar een nieuwe stortlocatie, alles behalve een duurzame oplossing.

7.2 De afvalcrisis komt bovendrijven

Uit de bovenstaande zoektocht naar ruimtelijke oplossingen blijkt dat aan de uitbreiding van een frontier vaak spanningen verbonden zijn. Die spanningen zijn inherent aan een frontier gebonden, als het

¹⁹⁹ G. Steuperaert et al., "Brief aan de Heer Burgemeester, Heren Schepenen, Mevrouwen en Heren Raadsleden van Drongen. Betreft: vuilnisbelt Borisbracht," 11 oktober 1972, 349.00013, Amsab ISG.

²⁰⁰ Steuperaert et al., "Brief aan de Heer Burgemeester, Heren Schepenen, Mevrouwen en Heren Raadsleden van Drongen. Betreft: vuilnisbelt Borisbracht."

conceptuele aspect van een tweeledig concept. Als reactie op spanningen werd de frontier ook het terrein van een zoektocht naar oplossingen voor de interne spanningen. Zolang er echter geen duurzamere oplossing voor de afvalfrontier werd bereikt, bleef het zoeken naar ruimtelijke oplossingen. Nochtans bleek uit hoofdstuk 6 reeds dat de hier onderzochte periode er een van evoluties was. Enerzijds zorgde een trend richting een steeds grotere wegwerpmaatschappij voor meer druk op de afvalfrontier. Anderzijds ontstond uit die grotere confrontatie met afval ook geleidelijk een groter milieubewustzijn. Het vinden van de juiste oplossingen was echter niet altijd eenvoudig. Er werd vanuit Gent bijvoorbeeld wel ingezet op het composteren van afval, maar de maatschappelijke (afval-)realiteit bemoeilijkte dit proces mee. Het waren dus vooral ook geleidelijke evoluties.

7.2.1 Een schijnbaar tegenstrijdig vergunningsbeleid

“Deze bemerkingen zijn in feite een aanklacht op het verlenen van prioriteit aan een stortplaats (...) boven een aantal belangrijke facetten in het perspectief van de Ruimtelijke Ordening (...); facetten welke hoe langer hoe meer in een crisisperiode komen en in feite prioriteit zouden moeten krijgen. Zo lang men voort gaat met het verlenen van vergunningen voor het oprichten en inrichten van stortplaatsen van huisvuil zal men nooit en nergens in België het vuilverwerkingsprobleem ernstig aanpakken.”²⁰¹ Deze niet mis te verstane woorden komen uit het besluit van het bezwaarschrift van het GDBL aan de Directeur Generaal van de Stedebouw en Ruimtelijke ordening dat eerder is besproken. Het zijn woorden die rechtstreeks kritiek uitten op het vergunningsbeleid dat werd gevoerd ten aanzien van stortplaatsen.

Niet alleen het GDBL had kritiek op het vergunningsbeleid in het dossier van de Poekstraat, ook de Koninklijke Vereniging Natuur & Stedenschoon (afdeling Oost-Vlaanderen; KVNS O.-VI.) uitte bijvoorbeeld kritiek. De KVNS O.-VI. vraagt zich in haar brief aan de Provincie Oost-Vlaanderen expliciet af waarom er nog vergunningen voor stortplaatsen worden verleend, als alternatieven zoals composteren of verbranden meer en meer voorhanden zijn. Dat Sint-Amandsberg en Destelbergen hun eerdere aanvraag in Kalken geweigerd zagen vanwege landschappelijke elementen, stelt het GDBL lijnrecht tegenover de verkregen vergunning voor de belt in de Poekstraat. Dit bovendien ondanks hevig protest van lokale milieuverenigingen die juist expliciet op het waardevolle natuurlijke karakter van de site daar wezen: “Met zeer veel genoegen hebben wij enkele weken geleden kennis genomen van uw voornemen alle vuilnisbelten in Oost-Vlaanderen te doen verdwijnen. (...) Wij vernemen echter thans met ontsteltenis dat de Bestendige Deputatie aan Drongen de toelating tot storten wel verleende.”²⁰² Zeker bij dit laatste lijkt een schijnbare inconsequentie vanuit de BD O.-VI. naar voren te komen: de stortplaats in Kalken werd geweigerd op grond van landschappelijke argumenten, maar in Drongen werd hier ogenschijnlijk geen rekening mee gehouden. In de vroege jaren '70 leek er dus nog geen eenduidig vergunningsbeleid vanuit de Provincie te bestaan. Die inconsequentie werd door de KVNS O.-VI. zeer expliciet naar voren geschoven.

Dat deze kritiek werd geuit, hoeft niet te verbazen. Vanaf 1971 was de Provincie zich namelijk een heroriëntering van de Oost-Vlaamse afvalverwerking gaan aantrekken: “Tot voor enkele jaren waren vuilnisbelten legio in de provincie Oost-Vlaanderen (ruim 300). Zowel bij particulieren als gemeentelijke

²⁰¹ De Strooper en Colle, "Brief aan de Heer P. Hendrickx, Directeur Generaal van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. Betreft: vuilnisbelt Drongen," 9 oktober 1972.

²⁰² L. Reynaerts, "Brief aan de Heer Gouverneur van de Provincie Oost-Vlaanderen - Vuilnisbelt Drongen," 21 oktober 1972, 349.00013, Amsab ISG.

stortplaatsen, bleek men niet bij machte te zijn stortplaatsen op een efficiënte wijze te exploiteren. (...) Dit alles had tot gevolg dat het letterlijk klachten regende tegen de hinder veroorzaakt door die stortplaatsen. En dan nog terecht ook. Gevolg: het provinciebestuur is zich met dit probleem gaan moeien om er een oplossing op provinciaal vlak aan te geven.”²⁰³ Dat op 11 augustus 1972 de stortplaats te Kalken werd geweigerd vanwege omgevingsfactoren, maar Drongen op 4 augustus 1972 wel een vergunning had gekregen ondanks protest wegens de ligging in waardevol gebied, doet dan ook terecht vragen oprijzen.

7.2.2 Een besluit brengt de stortplaats in gevaar

De BD O.-VI. had echter wel oor naar de klachten die ze aan haar adres kreeg. Van de door haar gegeven vergunning kon de Deputatie niet afstappen, maar op een zitting van de Deputatie op 29 december 1972 werden wel bijkomende voorwaarden opgelegd aan de stortplaats in de Poekstraat. Als motivering van de bijkomende voorwaarden worden expliciet de ingediende bezwaren van de milieuverenigingen aangehaald: “Gelet op de ingediende bezwaren tegen de verontreiniging van de waterloop ‘De Cale’ gelegen in onmiddellijke nabijheid van de belt en gelet op de bestemming van dit water voor drinkwatervoorziening; overwegende dat die bezwaren gegrond bevonden worden en dat het aldus gewenst ware in vermeld besluit de opgelegde exploitatievoorwaarden aan te vullen.”²⁰⁴ Om tegemoet te komen aan de ingediende bezwaren moesten de gemeentebesturen van Drongen en Sint-Amandsberg in eerste instantie voorzien in een extra versterking van de oever van de nabijgelegen Borisgracht. De omliggende waterlopen en gronden moesten ook ten allen tijde vrij van afval worden gehouden, weggewaaid afval moest worden opgekuist. Naast deze maatregelen om verontreiniging van de omgeving te voorkomen zou het water van de Oude Kale en de Borisgracht ook maandelijks gecontroleerd worden om te onderzoeken of de aangelegde vuilnisbelt voor watervervuiling zorgt, waarvoor in de bezwaarschriften werd gewaarschuwd. Ten slotte werd meegedeeld dat het storten van afval ten allen tijde kon worden verboden, indien dit voor milieuvervuiling zou zorgen.²⁰⁵

Deze bijkomende maatregelen sloten dus nauw aan bij de ingediende bezwaarschriften door milieuverenigingen en waren bovendien niet uit de lucht gegrepen. Een degelijk beheer van de stortplaats was noodzakelijk om deze te kunnen behouden. De gemeente Drongen stond zoals afgesproken in voor de afsluiting van de gehuurde percelen. Sint-Amandsberg zou instaan voor het praktische onderhoud van de vuilnisbelt, waaronder het uitdiepen van de terreinen en het afdekken van volgestorte percelen. Bovendien zou Sint-Amandsberg ook een werkkraft ter beschikking stellen om toe te zien op de stortwerkzaamheden en in te staan voor het vermijden van vervuiling rondom de belt.²⁰⁶

Als op 29 november 1972, een maand voor de bijkomende voorwaarden vanuit de BD O.-VI., de stortplaats in een vuile staat en zonder werkman werd aangetroffen, kreeg het bestuur van Sint-Amandsberg dit dan ook duidelijk te horen: “Gezien de hevige wind van de laatste dagen lag hierdoor papier verspreid, niet alleen op het stort zelf, doch ook in de omgeving. Mogen wij u vragen, Mijne Heren, maatregelen te

²⁰³ "Bespreking te Kruishoutem," z.d., 8/35-3818, Provinciaal Archief.

²⁰⁴ J. De Graeve en E. De Wilde, "Besluit van zitting 29 december 1972 - voorwerp: vergunningsplichtige inrichtingen," 29 december 1972, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²⁰⁵ De Graeve en De Wilde, "Besluit van zitting 29 december 1972 - voorwerp: vergunningsplichtige inrichtingen."

²⁰⁶ Vlaeminck, "Uitreksel uit de notulen van de gemeenteraad Drongen. Zitting van 25 september 1972. Punt 12: exploitatie gemeentelijke vuilnisbelt Burus in samenwerking met gemeentebestuur van Sint-Amandsberg."

treffen indien de werkmán afwezig is (...), teneinde de stortplaats rein te houden en dit elke dag van de week, teneinde geen reclamaties te moeten ontvangen van de omwonenden.”²⁰⁷ Ook een goed jaar later, begin februari ’74, werd het gemeentebestuur van Sint-Amándsberg door Drongen opnieuw aangemaand om de stortplaats in een propere staat te houden: “De laatste weken laat de reinheid van de vuilnisbelt te Drongen, Pouckestraat, veel te wensen over. De vuilnis wordt opengespreid over de taluds zodat het in de gracht langsheen het stort terecht komt en het water aldaar bezoedelt. Verder wordt het hoogdringend dat nieuwe taluds worden gemaakt, gezien het vuil reeds erbuiten wordt gestort.”²⁰⁸

Het was dus een blijvende uitdaging om de stortplaats in een propere staat te houden, om verzet ertegen van omwonenden te vermijden en nieuwe vergunningen nog steeds toegewezen te krijgen. Al na het eerste jaar weigerde de BD O.-VI. een nieuwe vergunning, waar Drongen echter beroep tegen aantekende. In hun beroep aan Koning Boudewijn van 23 oktober 1973 tegen de weigering trachtten ze deze te weerleggen. In het beroep wordt gewezen op de tegenstrijdigheden tussen de verleende vergunning van 4 augustus ’72 en de weigering van 5 oktober ’73. In het weigeringsbesluit uit ’73 haalt de Deputatie een onvermijdelijke verontreiniging van de omliggende waterlopen als grond van weigering aan. Daardoor zou de functie van de waterlopen als drinkwatervoorziening in het gedrang komen. Drongen wijst er echter op dat in de vergunning van augustus ’72 stond dat een nauwkeurige naleving van opgelegde voorwaarden, waterverontreiniging zouden kunnen voorkomen. Bovendien waren reeds bijkomende voorwaarden opgelegd om de waterverontreiniging te voorkomen. Onder meer uit de opgelegde watercontroles zou tot dan toe zijn gebleken dat de stortplaats geen (aanzienlijke) vervuiling van de omliggende stromen veroorzaakte. Ook de ligging in niet-bewoond gebied en het feit dat er nog geen bezwaren waren ingediend over de exploitatie van de stortplaats zelf, werden door Drongen in het beroepsschrift vermeld. Tenslotte werd er ook gewezen op de noodzaak van de stortplaats, om de afvalstroom vanuit de gemeenten de baas te kunnen: “Dat alle vuilnisbelten in de onmiddellijke aanpalende gemeenten werden gesloten, zodat op dit ogenblik reeds 4 gemeenten voor de verwijdering van hun huisvuil zijn aangewezen op deze stortplaats. Het betreft in het bijzonder de gemeente St. Amándsberg, Destelbergen, Mariakerke en Drongen, met een gezamenlijke bevolking van 53.000 inwoners, waarvoor op het ogenblik geen andere oplossing voorhanden is.”²⁰⁹

Of de BD O.-VI. met haar weigering van 5 oktober 1973 vooral wou inspelen op de ingediende bezwaren vanuit milieuorganisaties en de redenen voor de weigering niet gegrond waren – zoals Drongen in haar bezwaarschrift beweerde – was niet in het beschikbare bronnenmateriaal terug te vinden. Feit is wel dat de stortplaats tot in de vroege jaren ’80 in dienst was. Desondanks werden ook bij verlengingen in de jaren ’70 bezwaarschriften ingediend, zoals uit de verlenging van de vergunning uit 1975 ook blijkt: “Overwegende dat het ingediend bezwaar betrekking heeft op lucht- en waterbezoedeling door de stortplaats alsook op het gebrekkig onderhoud ervan; overwegende dat uit het ingesteld onderzoek gebleken is dat de belt behoorlijk wordt onderhouden en dat een dam werd aangelegd, teneinde elke bevuiling van de aanpalende percelen en waterlopen te voorkomen; dat het bezwaar als ongegrond kan beschouwd

²⁰⁷ P. Vlaeminck en J. Vercruyse, "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amándsberg - betreft: rein houden stortplaats," 7 december 1972, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²⁰⁸ P. Vlaeminck en J. Vercruyse, "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amándsberg - betreft: vuilnisbelt Drongen," 8 februari 1974, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²⁰⁹ P. Vlaeminck en J. Vercruyse, "Brief aan Zijne Majesteit Boudewijn I Koning der Belgen - voorwerp: beroep weigeringsbesluit uitbaten stortplaats," 23 oktober 1973, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

worden.”²¹⁰ De stortplaats in de Poekstraat in Drongen bleek dus een plaats waar verschillende belangen zeer regelmatig met elkaar in conflict gingen. Bezwaren tegen de stortplaats werden ingediend, wijzend op de gevaren voor het leefmilieu. Tegelijk was de stortplaats echter ook een noodzakelijke ruimtelijke oplossing voor de afvalverwerking van de betrokken gemeenten. De afvalfrontier die een ruimtelijke oplossing had gevonden in Drongen bleek dus ook daar blijvend voor spanningen te zorgen.

7.2.3 Uitbreiding legt chaos bloot

Naast Drongen, Destelbergen en Sint-Amandsberg – die de samenwerking rond afvalverwerking in de Poekstraat eerst waren gestart – stapten geleidelijk ook andere gemeenten mee in de samenwerking, zoals ook blijkt uit het beroepsschrift van Drongen aan de Belgische koning uit 1973. Zo kreeg de gemeente Sleidinge op 21 juni 1973 bijvoorbeeld bevestigd dat ze op de stortplaats in Drongen terecht konden, indien dat noodzakelijk zou blijken.²¹¹ Ook aan de gemeente Mariakerke werd vanaf 23 augustus 1973 toegang verleend om afval te storten op de terreinen in de Poekstraat. Het samenwerkingsverband breidde dus gestaag uit.²¹² Om afval kwijt te kunnen moest echter wel een vergunning hiertoe worden verkregen. Voor inwoners van Drongen was de gemeente Drongen zelf verantwoordelijk, voor alle andere aanvragers zouden vergunningen worden uitgereikt door Sint-Amandsberg. In 1972 was echter nog niet vastgelegd wie allemaal in aanmerking zou komen voor een vergunning. Om een eenduidige situatie te scheppen werd op 19 juni 1974 vastgelegd dat vanaf dan alleen nog gemeentebesturen een vergunning zouden kunnen bemachtigen. De exploitatiekosten zouden daarbij verdeeld worden onder de deelnemende gemeenten, naargelang het aantal inwoners ingeschreven in de gemeente. De verschillende gemeentebesturen moesten er bovendien op toezien dat alleen huisvuil, grof huisvuil of bedrijfsvuil zou worden gestort. Waarbij de volgende definities golden: “Gewoon huisvuil: afvalstoffen voortkomende van de gezinshuishouding en die in een standaardvuilnisemmer, vuilniszak of in een gemeenschappelijke vuilnisbak van een flat- of appartementsgebouw kunnen worden geborgen; Grof huisvuil: afvalstoffen voortkomende van de gezinshuishouding en die door hun aard, hoeveelheid of volume niet door de gewone ophaaldienst kunnen worden medegenomen; Bedrijfsvuil: afvalstoffen voortkomende van bedrijven en die in papieren zakken of in containers kunnen worden geborgen.”²¹³

Deze aanpassingen bracht voor sommige gemeenten echter problemen mee. Met de aanpassingen van 19 juni 1974 konden private personen geen vergunning meer aanvragen. Zo kreeg de heer Fr. Thienpont te horen dat hij vanaf deze datum geen toegang meer zou krijgen om afval te storten op de belt in de Poekstraat. Aangezien hij de huisvuilophaling van Ouwegem verzorgde, moest vanuit de gemeente zelf een

²¹⁰ De Munck, "Vergunning voor het verder exploiteren van een stortplaats voor huisvuil te Drongen, Pouckestraat."

²¹¹ F. Bruyneel, "Brief aan het gemeentebestuur van en te Sleidinge - stortplaats Drongen," 21 juni 1973, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²¹² F. Bral, "Uittreksel uit de notulen van de gemeenteraad van Mariakerke. Zitting van 23 augustus 1973. Machtiging afsluiten overeenkomst met Sint-Amandsberg nopens uitbatingskosten stortplaats te Drongen," 23 augustus 1973, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²¹³ F. Bruyneel, "Uittreksel uit de notulen van het college van Burgemeester en Schepenen - vergadering van 19 juni 1974. Betreft: vuilnisbelt - vergunningen tot storten," 19 juni 1974, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

aanvraag worden ingediend.²¹⁴ Na eerder een voorlopige vergunning verkregen te hebben, verkreeg de gemeente Ouwegem op 11 september 1974 de toelating om te storten, welke op 28 februari 1975 werd goedgekeurd.²¹⁵

Ook de gemeente Merendree kwam voor hetzelfde probleem te staan en kreeg na een aanvraag voor een vergunning – tegelijk met Ouwegem – op 11 september de toelating om gebruik te maken van de stortplaats in de Poekstraat. Op 25 oktober 1974 liet Merendree per brief aan Sint-Amandsberg weten akkoord te gaan met de opgelegde bepalingen.²¹⁶ Zoals op 10 juni 1974 was bepaald en waar Merendree mee akkoord ging, zou iedere afval stortende gemeente bijdragen aan de exploitatiekosten van de stortplaats in Drongen. Na het aanvankelijke akkoord vroeg Merendree in december '74 echter een uitzondering op de toelatingsvoorwaarden aan. Volgens de voorwaarden zou Merendree namelijk jaarlijks 60 fr. per inwoner van de gemeente moeten bijdragen.²¹⁷ Dat zorgde echter voor problemen voor Merendree: "In onze gemeente bestaat er geen belasting op het huisvuil, doch wel een retributie op huisvuilafhaling. Hieruit volgt dat slechts deze die van de ophaaldienst gebruik maken belastingen betalen. Ongeveer 250 huizen zijn op deze dienst aangesloten, dit is 40 minder dan de helft. Het is dus zo, dat slechts de helft van de inwoners van de ophaaldienst gebruik maken, en derhalve slechts de helft van het huisvuil wordt gestort dan in uw berekening."²¹⁸

Op deze vraag werd echter negatief geantwoord, er werd op het reeds gegeven akkoord gewezen. Uit het antwoord op deze vraag blijkt echter vooral dat ophaling van afval in het midden van de jaren '70 nog niet eenduidig georganiseerd was: "De wijze van ophaling van de vuilnis, die in de vijf aangesloten gemeenten op een vrije manier en daardoor totaal verschillend geschiedt, laat ons niet toe een juistere verdeelsleutel der kosten toe te passen dan de huidige, gesteund op het aantal inwoners van deze gemeenten."²¹⁹ De ongeorganiseerde omgang met afval zorgde niet alleen voor verschillen binnen gemeenten (Waar bleef de andere helft van Merendree bijvoorbeeld met haar afval?), maar deed ook spanningen tussen gemeenten ontstaan – zoals hier bleek. Dat dit tot een onoverzichtelijke situatie leidde hoeft niet te verbazen. Dat dit vervolgens vanuit de Provincie werd aangepakt evenmin.

7.3 Een provinciale weg doorheen de afvalcrisis

Dat de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen vanaf 1971 een antwoord trachtte te zoeken op de steeds verder groeiende afvalcrisis, werd al vermeld. Door de groeiende consumptiemaatschappij en ermee

²¹⁴ J. Verlinde, "Brief aan de Heer Fr. Thienpont - Vuilnisbelt te Drongen," 19 juli 1974, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²¹⁵ J. Martens, "Uittreksel van de notulen van de gemeenteraad van Ouwegem. Zitting van 28 februari 1975 - ingebruikneming vuilnisbelt te Drongen," 28 februari 1975, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²¹⁶ P. Raman en R. H. Claeys, "Brief aan het kollege van Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amandsberg. Betreft: gebruik van de vuilnisbelt te Drongen," 25 oktober 1974, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²¹⁷ F. Bruyneel, "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Merendree. Betreft: gebruik van de vuilnisbelt te Drongen," 4 november 1974, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²¹⁸ P. Raman en R. H. Claeys, "Brief aan de Heren Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amandsberg. Betreft: vuilnisbelt te drongen - verdeling der uitbatingskosten," 13 december 1974, 2007/36/SA/TD/5016, Stadsarchief Gent.

²¹⁹ Bruyneel, "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Merendree. Betreft: gebruik van de vuilnisbelt te Drongen," 4 november 1974.

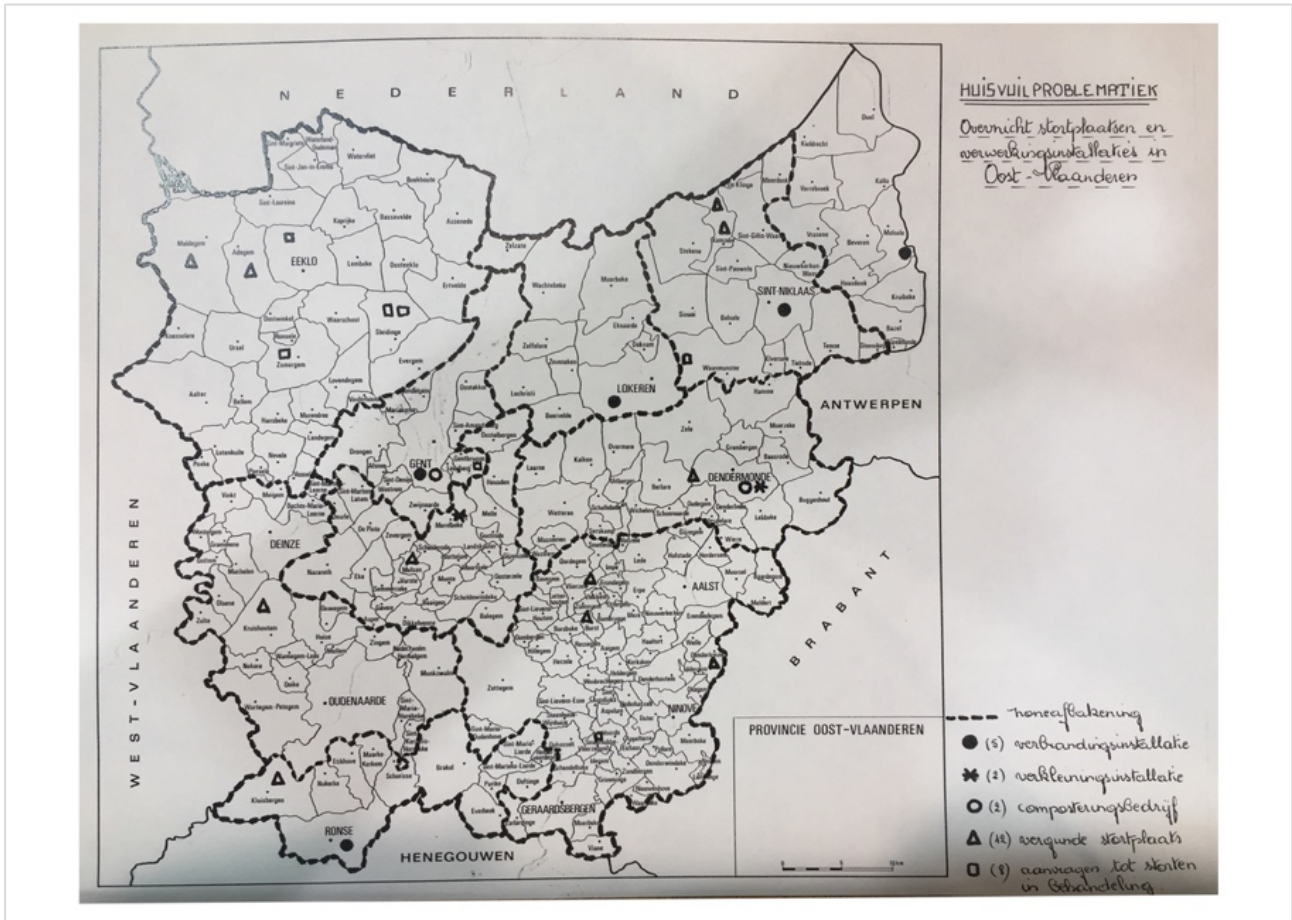
gekoppeld nieuwe afvalstoffen namen de afvalstromen gestaag toe. Zoals uit de casus Burus reeds is gebleken, was de afvalverwerking tot in de jaren '70 nog sterk op gemeentelijk vlak georganiseerd. Dat een intercommunale afvalverwerking niet zonder problemen van de grond kwam bleek ook uit de kritiek die het Aktiecomitee Leefmilieu Landegem – Merendree uitte tegen de samenwerking van gemeenten op de stortplaats in Drongen. Om de wildgroei aan vuilnisbelten die de versplinterde afvalverwerking veroorzaakte tegen te gaan, om een gestructureerde weg uit die crisis te bieden, trok de BD O.-VI. het initiatief naar zich toe.

Uit een opgezet onderzoek begin jaren '70 naar het aantal stortplaatsen in Oost-Vlaanderen bleek dat er nog 64 belten zonder vergunning in werking waren over de gehele provincie, ongeveer een derde van de toen geïnventariseerde stortten. Een deel van deze stortplaatsen zou uit gebruik worden genomen, voor een ander deel zouden de betrokken gemeenten een vergunning aanvragen. Het storten van afval werd geleidelijk echter als de minst te verkiezen verwerkingsmethode gezien. Industriële verwerkingsmethoden genoten de voorkeur, al werd beseft dat dit een proces van langere duur zou zijn. In tussentijd moest worden toegezien op een strikte naleving van de exploitatievoorwaarden van de stortplaatsen. Het gebruik van een stortplaats voor meerdere gemeenten moest bovendien worden aangemoedigd – waardoor het aantal locaties stelselmatig beperkt zou worden. Vanaf de geleidelijke opening van verwerkingsinstallaties zouden stortplaatsen gelegen in die regio's bovendien ook geen vergunningen meer mogen krijgen.²²⁰ Dat de stortplaats in de Poekstraat dus wel een vergunning kreeg, ondanks de bezwaren die ertegen werden ingediend, past dus in deze vroege provinciale strategie. De intercommunale samenwerking werd eerder al benoemd en vormde dus ook een van de sterktes van het project.

Een volgende fase in de provinciale strategie bestond erin Oost-Vlaanderen in verschillende sectoren te verdelen, om de implementatie van industriële verwerkingsinstallaties te stroomlijnen. In eerste instantie werden 14 sectoren opgericht. De Stad Gent vormde daarbij een eigen sector, met de reeds in 1964 in werking gestelde composteringsinstallatie. Enkele van de latere deelgemeenten van Gent (Gentbrugge, Ledeberg en Sint-Amandsberg) vormden samen met Destelbergen en Oostakker de sector 'Gentbrugge'. Gemeenten zoals Afsnee of Drongen die vanaf 1977 de oostelijke Gentse agglomeratie zouden vormen, werden aanvankelijk echter ingedeeld in de sector 'Deinze'. Ook Merendree, dat in 1974 toetrad tot de stortplaats in de Poekstraat, zat mee in sector Deinze opgedeeld. Mariakerke, eveneens samenwerkend in de Poekstraat en een latere deelgemeente van Gent zat daarentegen in sector 'Evergem', Ouwegem zat ingedeeld bij de sector 'Oudenaarde'. Met samenwerking in de praktijk werd dus weinig rekening gehouden bij het opstellen van de sectoren. Dat van intercommunale samenwerking nog niet echt sprake was – ondanks bijvoorbeeld de samenwerking rond de Poekstraat – werd erkend: "Alhoewel van een daadwerkelijke aaneensluiting nog geen sprake is, hebben, op enkele uitzonderingen na, de gemeentebesturen principieel beslist hun medewerking te verlenen aan de 'pilotgemeenten' van hun sector om later dan toe te treden of aan te sluiten bij de vereniging of bestuur dat de verwerkingsinstallatie zal exploiteren."²²¹

²²⁰ G. De Meester en P. Beyer, "Verslag vergadering dd. 26 juni 1972 met betrekking tot de huisvuilverwijdering en -verwerking in Oost-Vlaanderen," 26 juni 1972, 8/35-3818, Provinciaal Archief.

²²¹ Dienstchef, "Nota aan de Heer Depute H. Van Steenberge. Voorwerp: huisvuilverwerking," 19 augustus 1974, 8/35-3818, Provinciaal Archief.

Figuur 8 - De sectoren na de bijsturing in 1976. (Huisvuilproblematiek - Overzicht stortplaatsen en verwerkingsinstallaties in Oost-Vlaanderen, 8/35-3818, Provinciaal Archief).

De sturing van de afvalverwerking in de provincie volgens de sectoren leek de jaren erna efficiënt te werken. In 1976 was de installatie van de sector Lokeren reeds in werking getreden en 5 andere in opbouw. Nog eens 6 andere dossiers zaten in de aanbesteding- of ontwerpfasen. Geleidelijk werden ruimtelijke oplossingen voor de afvalfrontier dus omgezet in technologische oplossingen (in acht genomen dat deze ook ruimte innemen). Op een vergadering in januari 1976 van het Provinciaal Gouvernement stelde de voorzitter dat "het probleem van het huisvuil in Oost-Vlaanderen binnen 3 à 5 jaar tot het verleden zal behoren."²²² Gent werd hierbij als beste voorbeeld naar voren geschoven, aangezien zij vanaf 1979 afvalcompostering en afvalverbranding zouden combineren. In 1976 werd de gekende sectorindeling echter sterk aangepast met een vermindering van sectoren als gevolg. Dit kwam vooral onder invloed van betere verwerkingsmethoden, waarbij grotere sectoren voordeliger werden. Ook de reeds gekende fusieplannen van 1977 speelden echter een rol. Gezien onder meer Gentbrugge met Gent zou fuseren, zou de sector Gentbrugge dan ook bij de Gentse sector

²²² J. Herreman, "Verslag van de vergadering dd. 27 januari 1976 inzake de programmering in Oost-Vlaanderen van de vuilnisophaling en -verwerking," 27 januari 1976, 8/35-3818, Provinciaal Archief.

worden gevoegd.²²³ De nieuwe Gentse deelgemeenten Drongen, Mariakerke, Wondelgem, Oostakker, Afsnee, Sint-Denijs-Westrem, Zwijnaarde, Ledeborg, Gentbrugge en Sint-Amandsberg maakten met Gent zelf de nieuwe Gentse afvalsector uit.²²⁴

Voor de sector Gent en de ertoe behorende gemeenten betekende dit een begin van de weg uit de huisvuilcrisis. Het werd in de ruimtelijke situering van afval rond Gent al aangehaald. Eind 1977 waren er op het grondgebied van de Gentse agglomeratie nog 11 gekende stortplaatsen voor huishoudelijk en industrieel afval. Aan het begin van de jaren '80 was het aantal stortplaatsen voor huishoudelijk afval afgebouwd tot twee. Uiteindelijk sloot eind 1984 ook de laatste stortplaats die door de Gentse agglomeratie werd gebruikt voor huishoudelijk afval. Voor Gent was de eeuw van de vuilnisbelt voorbij.

7.4 Burus: een frontier die op haar grenzen botst

Casus Burus toont duidelijk dat een afvalfrontier niet louter tot een directe stedelijke ruimte beperkt was. Afvalfrontiers ontstonden ook in omliggende gebieden van stedelijke agglomeraties. Vaak ontvingen deze gemeenten bovendien ook al het afval uit de stedelijke ruimte en moesten ze daarenboven met het eigen afval ook blijf weten. Deze casus toont dan ook een afvalfrontier die op haar eigen grenzen botst.

De stortplaats in de Poekstraat in Drongen zou eenvoudig als de zoveelste stortplaats rond Gent kunnen worden bekeken. Als er echter naar de ruimere context wordt gekeken, wordt duidelijk dat de totstandkoming ervan geen uitgemaakte zaak is geweest. De gemeenschappelijke stortplaats in de Drongense wijk Burus was in eerste instantie voor Sint-Amandsberg en Destelbergen een noodzakelijke, ruimtelijke oplossing binnen hun afvalfrontier. Ook voor Drongen en later Mariakerke, Ouwegen en Merendree was deze vuilnisbelt een belangrijke locatie. Daarin schuilt een aspect dat maar zeer geleidelijk veranderde in de jaren '70: intercommunale samenwerking rond afvalverwerking. De gemeentelijke autonomie bleef nog belangrijk. Dat blijkt zowel uit het verzet dat vanuit het Aktiekomitee Leefmilieu Landegem – Merendree (ALLM) tegen de samenwerking werd geuit als uit het feit dat – ondanks het delen van de stortplaats – alle deelnemende gemeenten een eigen systeem van afvalophaling kenden. Gezien de huisvuilcrisis die dit veroorzaakte in Oost-Vlaanderen, is het niet meer dan logisch dat er vanop provinciaal niveau ook op werd ingezet. De afgebakende afvalsectoren en de bijbehorende overgang naar industriële verwerkingsmethoden voor afval betekenden een eerste stap weg van de crisis.

Dat Burus een afvalfrontier toont die op haar eigen grenzen botst, blijkt ook uit de moeizame totstandkoming van de ruimtelijke oplossing voor Destelbergen en Sint-Amandsberg. Een eerste poging om een vervanging te vinden voor de bijna verzadigde belt in de Bijlokestraat in Destelbergen botste op een geweigerde vergunning vanuit de Bestendige Deputatie. De locatie die werd overwogen, Kalken, lag enerzijds al verder van beide gemeenten. De oplossing die ze vonden aan de andere kant van Gent lag anderzijds nog verder. De meanderende afvalstroom van het lineaire (stedelijk) metabolisme van Destelbergen en Sint-Amandsberg wordt zo duidelijk. Het is niet alleen een stroom binnen een metabolisme, het is ook een frontier

²²³ Herreman, "Verslag van de vergadering dd. 27 januari 1976 inzake de programmering in Oost-Vlaanderen van de vuilnisophaling en -verwerking."

²²⁴ Bestendige Deputatie Oost-Vlaanderen, *Huisvuilproblematiek - Overzicht stortplaatsen en verwerkingsinstallaties in Oost-Vlaanderen*, z.d., 8/35-3818, Provinciaal Archief, geraadpleegd 29 mei 2020.

die onder meer zocht naar ruimtelijke oplossingen om de gekende afvalverwerkingsmethoden toch in stand te kunnen houden. Dat uit deze frontier ook spanningen voortkwamen is al benoemd, met de kritiek op de intercommunale samenwerking, maar ook een veranderend milieubewustzijn zorgde ervoor dat de stortplaats in Drongen geen vanzelfsprekendheid meer was. Eerder was de ruimtelijke oplossing in Kalken al geweigerd vanuit ruimtelijk(-ecologische) overwegingen en ook tegen de stortplaats in de Poekstraat werden vanuit milieuoverwegingen verscheidene klachten ingediend. Dat deze pas sloot aan het begin van de jaren '80 komt juist door de bekritiseerde intercommunale samenwerking, de BD O.-VI. kon zo verscheidene kleine stortplaatsen vermijden.

Uiteindelijk was het toch ook de op haar grenzen botsende afvalfrontier die in zekere zin het einde betekende voor óók deze stortplaats. In het licht van maatschappelijke veranderingen – de opkomende consumptiemaatschappij – namen ook de afvalstromen in volume toe. Stedelijke metabolismen gingen zich steeds meer lineair gedragen, wat voor groeiende kritiek zorgde. Die groeiende kritiek in onder meer Oost-Vlaanderen kwam er onder meer door de ongeorganiseerde afvalverwerking en de wildgroei aan stortplaatsen. De plannen van de Deputatie moesten hier een oplossing toe bieden. De opkomst van de industriële afvalverwerking, onder meer in het licht van de provinciale plannen, betekende dan ook het einde van de zoektocht naar ruimtelijke oplossingen voor de afvalfrontier. Er werd nu beroep gedaan op een technologische oplossing.

8. Conclusies

8.1 Ruimte voor afval

“Er bestond slechts in beperkte mate kennis over de invloed van de mens op het milieu en over het eindige karakter van onze leefomgeving. Bovendien was het toen nog de tijd van het kolonialisme: als één plek volledig ontdaan was van haar natuurlijke bronnen, kon men altijd zoeken naar een nieuwe plek. *The sky was the limit!* De grenzen van het systeem waren nog lang niet in zicht, wat een illusoir gevoel van mateloosheid veroorzaakte.”²²⁵

Hoewel Thomas Rau, de Duitse architect die pioniert binnen de circulaire architectuur, het hier over de jaren 1920 heeft, zijn deze woorden eenvoudig met de thematiek uit deze masterproef te verbinden. Het zijn woorden die een beschrijving kunnen vormen voor een groot deel van de 20ste eeuw en zelfs vandaag de dag nog tekenend blijven.

Uit recent onderzoek van de OVAM blijkt dat er in Vlaanderen 2226 stortplaatsen zijn geweest. Omgezet zou grofweg de helft van de Gentse agglomeratie zijn volgestort, mochten de stortplaatsen zijn samengevoegd tot een grote belt. Ongeveer 0,65% van de totale oppervlakte van Vlaanderen is ooit ingenomen door een stortplaats. Het lijkt misschien niet veel, maar deze stortplaatsen vorm(d)en wel degelijk een belangrijke ruimtelijke factor. Bovendien laten ze nog steeds hun sporen na in het landschap waar ze ooit werden opgericht.

Historische stortplaatsen vanuit een ruimtelijk kader onderzoeken is dan ook wat er in dit onderzoek is gebeurd. Met de titel **‘Trash tensions. Afvalverwerking als frontier in het stedelijk metabolisme van de Gentse agglomeratie in de periode 1960-1980’** is in dit onderzoek gefocust op de omgang met afval en de afvalverwerking in de periode 1960-1980. Deze periode is niet toevallig gekozen. Ze wordt gezien als vormend voor het moderne denken rond milieubewustzijn. Voor de Vlaamse afvalverwerking was dit een belangrijke aanloopperiode naar het afvaldecreet uit 1981. De consumptiegroei voorafgaand aan deze periode deed stedelijke afvalstromen toenemen in volume en diversiteit. Afval dat een weg uit de stedelijke ruimte zocht, afval dat voor groeiende spanningen zorgde.

De omgang met afval tijdens deze periode is echter nog maar nauwelijks bestudeerd met betrekking tot Vlaanderen en specifiek Gent. Studies die er zijn dateren voornamelijk uit de periode zelf en benaderen de afvalcrisis uit de jaren '70 vooral vanuit een probleemoplossend kader. Vanuit historisch oogpunt is er nog minder onderzoek gedaan naar de crisis in deze periode. De crisis vanuit een ruimtelijk-geografisch theoretisch kader bekijken, vormt dan ook een nieuwe benadering binnen het bijna onbestaande historische onderzoek dat naar afval in Vlaanderen (en Gent) voor deze periode is opgezet.

Voor die ruimtelijke benadering zijn de concepten ‘stedelijk metabolisme’ en ‘stedelijke frontier(zone)’ geïntroduceerd in relatie tot afval in de Gentse agglomeratie. Het idee? Gent en haar agglomeratie vormen een ruimtelijke zone die in stand wordt gehouden door stromen die binnen en buiten vloeien. Afval is er één van. De stromen die het Gentse metabolisme vormen zijn echter ook frontiers. Ze strekken zich uit over een

²²⁵ Rau en Oberhuber, *Material matters*, 42.

welbepaalde ruimtelijke zone, ze vormen spanningen, ze hebben oplossingen nodig voor die spanningen. De centrale onderzoeksvraag in deze masterproef was dan ook de vraag of de omgang met afval binnen het Gentse stedelijk metabolisme als een frontier kan worden bekeken. In dit onderzoek is daarvoor gekeken naar de invloed van maatschappelijke evoluties – het groeiend milieubewustzijn – tijdens de onderzoeksperiode, op de omgang met afval.

Stortplaatsen waren binnen de Gentse agglomeratie nog tot 1984 een belangrijke manier om met de groeiende afvalstromen om te gaan. Gent zelf stapte vanaf 1964 dan wel gedeeltelijk over op technologische oplossingen (eerst compostering, later ook afvalverbranding) voor haar afvalcrisis, eerder dan ruimtelijke. Binnen haar directe agglomeratie bleven ruimtelijke oplossingen – een voortdurend zoeken naar nieuwe gronden om afval te storten – essentieel. Die directe agglomeratie bestond zowel uit de uitlopers van de stedelijke ruimte, als uit meer landelijk georiënteerde gemeenten. Toch waren ze allemaal verbonden met het Gentse metabolisme. Ze vormden de meest voor de hand liggende ruimte om de Gentse frontier naar uit te breiden, maar moesten ook met het eigen afval zien af te rekenen.

Uit de casus Burus is dat laatste ook duidelijk gebleken. Verschillende afvalfrontiers beïnvloedden elkaar, vooral door een steeds verder innemen van ruimte voor vuilnisbelten. Een groeiend tekort aan ruimte voor afval was het resultaat. Een ruimtelijk nog verder uitstreckende afvalfrontier was hiervan vaak het gevolg. Die ruimtelijke uitbreiding zorgde ook voor groeiende kritiek vanuit omwonenden en milieubewegingen: spanningen tussen ruimte voor afval en ruimte voor natuur en omwonenden. Het zijn die spanningen die ervoor zorgen dat afval niet alleen een stroom is die een stedelijk metabolisme verlaat. Het is ook een complexere frontier die niet alleen op ruimtelijk vlak voor uitdagingen komt te staan. Ook op socio-ecologisch, economisch of politiek domein kunnen spanningen ontstaan binnen een frontier. De keuze tussen het storten van afval of een technologische oplossing was ook een economische keuze. Naarmate de afvalcrisis groeide, ontstonden ook politieke spanningen. De keuze van het Oost-Vlaamse provinciebestuur om afvalstortplaatsen uit te faseren zorgde bijvoorbeeld voor spanningen rond vergunningen. Tijdens de jaren 1960-1970 kwamen geleidelijk dan wel meer milieugerichte voorwaarden voor stortplaatsen op. Eens stortplaatsen er kwamen werd ook vanuit milieuoogpunt kritiek geuit op de belten. De combinatie van deze verschillende oorsprongen van spanningen tonen duidelijk aan dat een afvalstroom ook als een frontier benaderd kan worden.

8.2 Ruimte voor onderzoek

Door de concepten ‘frontier’ en ‘metabolisme’ te introduceren wordt het mogelijk om ogenschijnlijk afgebakende doch complexe onderwerpen als afval en stortplaatsen vanuit verschillende oogpunten tegelijk te bestuderen. De combinatie van perspectieven is de meerwaarde die deze combinatie van concepten biedt. Deze meerwaarde is voor ‘probleemoplossend (hedendaags) onderzoek’ al vaak aangetoond. Binnen historisch onderzoek naar een complex gegeven als afval is het gebruik van deze ruimtelijke concepten nieuw voor een Gentse en Vlaamse context. Dit onderzoek levert dan ook een bijdrage aan het historisch onderzoek.

Er valt echter nog meer onderzoek te doen naar de verschillende aspecten van afval in Gent of Vlaanderen. Eerst en vooral zijn er een aantal pistes die in dit onderzoek niet zijn uitgewerkt zoals aangehaald in de preambule – vanwege Covid-19 of vanwege het ontbreken van bronnenmateriaal. De bredere rol van de industriële afvalverwerking binnen een metabolisme – van een stad of zelfs een regio als Vlaanderen – biedt suggesties voor onderzoek. Onder meer de vraag of dit een stap richting een circulair metabolisme was, is bijvoorbeeld interessant. Binnen dit onderzoek is deze vraag kort aan bod gekomen, maar nog niet uitgebreid behandeld. Binnen de Gentse context lijkt vooral de maatschappelijke realiteit (de uitbreidende en diversifiërende afvalstroom) een hinderpaal te hebben gevormd.

Een andere piste die niet is gevolgd, is die van het industrieel afval. Deze vormt nochtans de meerderheid binnen de Vlaamse afvalfractie, keuzes moeten echter gemaakt worden. Desondanks kan de omgang met industrieel afval en hoe de verwerking zich oriënteerde (bijvoorbeeld al dan niet circulair) ook een interessant onderzoeksthema zijn. Net als het huishoudelijk afval kan ook industrieel afval aan de gebruikte ruimtelijke concepten worden gekoppeld.

Met betrekking tot NIMBY-verzet werd de vraag kort gelanceerd, maar door te weinig bronnenmateriaal deels open gelaten: kan – zoals Léa Sébastien het stelt, of zoals bij het verzet tegen de asbeststortplaats in Balegem wordt geopperd – NIMBY worden gezien als ‘een deel van een groter geheel’? Is de benadering ervan als ‘vervelend buurtprotest’ te vooringenomen? Of schuilt er wel degelijk een grond van waarheid in de categorisering ervan als ‘louter lokale kritiek’? Deze vraag kan zowel in relatie tot afval maar ook tot, zeg maar, windmolens of andere ruimte- en uitzichtbepalende inrichtingen worden onderzocht. Een onderzoeksvraag die zowel vanuit een hedendaags perspectief als vanuit een historische blik interessant kan zijn.

Daarnaast kan ook nog meer onderzoek gebeuren naar de afvalintercommunales die het uitzicht van de afvalverwerking in Vlaanderen zijn gaan bepalen. Dit kan vanuit een eerder institutioneel standpunt gebeuren, maar even goed kan het toegepaste theoretisch kader eraan getoetst worden. Daarnaast kan ook de rol van duurzaamheid binnen de Vlaamse afvalintercommunales en de bredere afvalverwerking en omgang met afval ook onderwerp van onderzoek vormen. Deze laatste suggestie is vooral interessant in het licht van de omslag naar een meer circulaire economie, zoals deze zich het laatste decennium geleidelijk heeft ingezet.

In het inleidende citaat van dit onderzoek stelt Thomas Rau dat afval ‘in de anonimiteit gestorte grondstoffen’ zijn. Veel historisch afval is inderdaad in de anonimiteit van stortplaatsen verdwenen. Onder de grond gestoken en zo schijnbaar verdwenen. Toch zijn stortplaatsen in Vlaanderen met hun opgetelde 87 km² een belangrijke ruimtelijke invulling (geweest). De anonimiteit is en was echter niet gewaarborgd. Door afval als een frontier te bekijken is getracht om de complexiteit van dit thema vanuit een nieuw – ruimtelijk – oogpunt te benaderen. Daarbij is gebleken dat er veel verhalen aan verbonden zijn. Verhalen waaraan dit onderzoek een bijdrage heeft trachten te leveren, maar waarvan de geschiedenis nog lang niet is verteld.

Bibliografie

Onuitgegeven bronnen

BELGIË

Gent

Amsab ISG

Archief Bond Beter Leefmilieu.

293.B.1.3.1.1.00315

"Nota's betreffende afval," z.d.

Archief Federatie voor Milieubescherming van het Gewest Gent

303.00112.

Deheegher, J., J. de Staercke, en G. Piens. "Brief aan de Heer W. De Grootte - Bestendig Gedeputeerde. Betreffende het storten van industrieel afval door Van Gansewinkel," 20 februari 1980.

303.00119

Piens, G. "Brief aan Bart Behaeghe, secretaris F.M.G.," 29 december 1980.

Snacken, F. "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Destelbergen betreffende het stort van de firma De Ronne - Eenbeekeinde te Destelbergen," 23 mei 1980.

Gouverneur van Oost-Vlaanderen. "Brief aan de v.z.w. Federatie voor Milieubescherming van het Gewest Gent. Betreft: ingedeelde inrichting," 4 juni 1980.

Piens, G., en F. Leemans. "Brief aan professor dr. F. Snacken, voorzitter van de Federatie voor milieubescherming van het gewest Gent over een geval van milieuhinder te Destelbergen," 13 mei 1980.

Archief Groenkomitee Drogen tot bescherming van het leefmilieu

349.00013

De Strooper, O., en G. Colle. "Brief aan de Heer P. Hendrickx, Directeur Generaal van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. Betreft: vuilnisbelt Drogen," 9 oktober 1972.

Reynaerts, L. "Brief aan de Heer Gouverneur van de Provincie Oost-Vlaanderen - Vuilnisbelt Drogen," 21 oktober 1972.

Standaert, L., A. Naudts, P. J. Luypaert, en R. Van Welden. "Brief van het Aktiekomitee Leefmilieu - Landegem - Merendree aan de Heer Burgemeester, de Heren Schepenen en de Heren Gemeenteraadsleden van de gemeente Drogen," 22 oktober 1972.

Steuperaert, G., G. Colle, O. De Strooper, D. Geysen, en M. Reynaerts. "Brief aan de Heer Burgemeester, Heren Schepenen, Mevrouwen en Heren Raadsleden van Drogen. Betreft: vuilnisbelt Borisbracht," 11 oktober 1972.

Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen

8/35-90/2.

Holemans. "Antwoord aan de heere Gouverneur van de provintie Oost-Vlaanderen te Gent door dr. Holemans, de Gezondheidsopziener van de Staat," 14 april 1914.

8/35-402/10

De Bestendige Deputatie van den Provincieraad. "Vergunning voor het storten van vuilnis door het Stadsbestuur van Gent," 10 augustus 1933.

8/35-3795

Arrondissementscommissaris. "Brief aan de Heer Gouverneur der Provincie. Voorwerp Gemeente Mariakerke – stortplaats," 15 december 1976.

Bral, F. "Brief aan de Gouverneur der provincie over de toestand van het terrein achter de Volkshaard in de molenstraat," 31 december 1976.

8/35-3818

"Bespreking te Kruishoutem," z.d..

De Meester, G., en P. Beyer. "Verslag vergadering dd. 26 juni 1972 met betrekking tot de huisvuilverwijdering en -verwerking in Oost-Vlaanderen," 26 juni 1972.

Dienstchef. "Nota aan de Heer Depute H. Van Steenberge. Voorwerp: huisvuilverwerking," 19 augustus 1974.

Eloot, L. "Brief aan de Heer Gouverneur der Provincie Oost-Vlaanderen. Betreft: stortplaatsen," 1 augustus 1977.

Herreman, J. "Verslag van de vergadering dd. 27 januari 1976 inzake de programmering in Oost-Vlaanderen van de vuilnisophaling en -verwerking," 27 januari 1976.

Stadssecretaris Gent. "Brief aan de Heer Gouverneur. Betreft: rondschrijven 8°Afd. N°1.022/GDM/MW - stortplaatsen," 11 augustus 1977.

8/35-3820

Bestendige Deputatie Oost-Vlaanderen. "Huisvuilproblematiek - Overzicht stortplaatsen en verwerkingsinstallaties in Oost-Vlaanderen." z.d. 8/35-3818. Provinciaal Archief. Geraadpleegd 29 mei 2020.

Beyer, P., en H. Van Steenberge. "Verslag aan de Provincieraad," 10 oktober 1980. 8

Provincieraad Oost-Vlaanderen. "Gegevens stortplaatsen in Oost-Vlaanderen, 1979-1981," z.d.

Ronsse, W. "Brief aan de Heer G. Munck - Provinciebestuur Oost-Vlaanderen door de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij voor Oost-Vlaanderen," 22 januari 1980.

Rijksarchief Gent

Archief van het Ministerie van Openbare Werken. Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. Provinciale Directie van Oost-Vlaanderen (1952-1975)

Stedebouw O-VL. 0000_1_10524

De Paepe, G., en R. Vandewege. "Bouwvergunning met betrekking tot het verder exploiteren van een stortplaats voor industriële afval (boomschors)," 20 mei 1975.

Stedebouw O-VL. 0000_1_10778.

Beyer, P. "Vergunning om een stortplaats te exploiteren op Sectie B nrs. 654-655-656-657-658-577-678," 20 oktober 1961.

Beyer, P. "Vergunning om een vuilnisbelt te exploiteren - niet ingewilligd," 27 november 1964.

Beyer, P. "Vergunning voor het verder exploiteren van een vuilnisbelt op Sectie B nrs. 654-655-656-657-658-577-678," 14 februari 1964.

Moeremans, M. "Advies nr. 300 op de aanvraag van de heer Van Wassenhove Daniël een vuilnisbelt te exploiteren," 6 december 1963.

Moeremans M. "Verslag betreffende bouw misdrijf: wijziging bodemreliëf door Van Wassenhove Daniël," 28 oktober 1975.

Van Parys, Henri, en Frans Proost. "Aanvankelijk proces-verbaal nr. 5187," 14 mei 1975.

Vander Elstraeten, L. Zaak van het Openbaar Ministerie tegen Van Wassenhove Daniël. (Rechtbank van Eerste Aanleg Gent 1976).

Van Parys, Henri. "Proces-verbaal - nr. dossier 10919/75 - verhoor van Van Wassenhove Daniël, Wieme Albert, Van Den Abeele Raphael," 6 juni 1975.

Stedebouw O-VL. 0000_1_12321.

Moeremans, M. , "Advies nr. 297.1626/29 op de aanvraag van P.V.B.A. Transcobel betreffende aanleggen vuilnisbelt," 25 juni 1969.

Van Der Haegen, A., Etienne Maes, Etienne Piens, R. De Wandel, Anna Elbaes, en Bloemisterij De Grove - Coolsaet. "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Zwijnaarde. Betreft gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen," 22 april 1969.

Stadsarchief Gent

Archief Sint-Amandsberg Technische Dienst

2007/36/SA/TD/5015

Audaer, François, Jean Geysen, Simonne Larivier, Benoit Jansen, G. Declercq, De Muynck, en Walter Deweert. "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Destelbergen in verband met een onderzoek van bezwaren," 23 maart 1959.

Cardon, J. "Bekendmaking van machtiging een vuilnisbelt te exploiteren door Mijnheer D'Anvers," 13 maart 1959.

Cardon, J. "Brief aan het gemeentebestuur van en te Destelbergen - betreft: stortplaats," 4 november 1971.

De Munck, G. "Vergunning voor het verder exploiteren van een stortplaats voor huisvuil te Drongen, Pouckestraat," 26 oktober 1975.

Vlaeminck, P. "Uitbreksel uit de notulen van de gemeenteraad Drongen. Zitting van 25 september 1972. Punt 12: exploitatie gemeentelijke vuilnisbelt Burus in samenwerking met gemeentebestuur van Sint-Amandsberg," 25 september 1972.

2007/36/SA/TD/5016.

Beyer, P. "Vergunning tot het oprichten te Kalken, Uitbergsestraat van een vuilnisbelt - geweigerd," 11 augustus 1972. 2007/36/SA/TD/5016.

Bral, F. "Uitbreksel uit de notulen van de gemeenteraad van Mariakerke. Zitting van 23 augustus 1973. Machtiging afsluiten overeenkomst met Sint-Amandsberg nopens uitbatingskosten stortplaats te Drongen," 23 augustus 1973.

Bruyneel, F. "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Merendree. Betreft: gebruik van de vuilnisbelt te Drongen," 4 november 1974.

Bruyneel, F. "Brief aan het gemeentebestuur van en te Sleidinge - stortplaats Drongen," 21 juni 1973.

Bruyneel, F. "Uitbreksel uit de notulen van het college van Burgemeester en Schepenen - vergadering van 19 juni 1974. Betreft: vuilnisbelt - vergunningen tot storten," 19 juni 1974.

Cardon, J. "Brief aan de Heren M. Mortier en J. Rooms - Reinigingsdienst - nieuw vuilnisbelt," 3 oktober 1972.

Cardon, J. "Uitbreksel uit de notulen van de gemeenteraad van Sint-Amandsberg. Openbare zitting van 26 november 1971 - huur gronden voor vuilnisbelt," 26 november 1971.

Cardon, J. "Uitbreksel uit de notulen van de

gemeenteraad van Sint-Amandsberg. Openbare zitting van 29 september 1972 - ingebruikneming vuilnisbelt," 29 september 1972.

Cardon, J., en Alice Verstraeten. "Huurovereenkomst tussen Sint-Amandsberg en mvr. Alice Verstraeten - percelen Uitbergsestraat Kalken, Sectie C nr. 240-241," 10 november 1971.

De Graeve, J., en E. De Wilde. "Besluit van zitting 29 december 1972 - voorwerp: vergunningsplichtige inrichtingen," 29 december 1972.

Martens, J. "Uittreksel van de notulen van de gemeenteraad van Ouwegem. Zitting van 28 februari 1975 - ingebruikneming vuilnisbelt te Drongen," 28 februari 1975.

Monsaert, J. "Vergunningsaanvraag voor inrichting van 1e klasse," 19 januari 1972.

Raman, P., en R. H. Claeys. "Brief aan de Heren Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amandsberg. Betreft: vuilnisbelt te drongen - verdeling der uitbatingskosten," 13 december 1974.

Raman, P., en R. H. Claeys. "Brief aan het kollege van Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amandsberg. Betreft: gebruik van de vuilnisbelt te Drongen," 25 oktober 1974.

Van Durme, Daniël. "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van Sint-Amandsberg. Betreft: stortplaats Kalken - financiering uitgaven," 31 december 1971.

Vereecke, K. "Ontwerpverslag profileringswerken Pouckestraat Gent/Drongen," 30 januari 1979.

Verlinde, J. "Brief aan de Heer Fr. Thienpont - Vuilnisbelt te Drongen," 19 juli 1974.

Verlinde, J. "Uittreksel van de gemeenteraad van Sint-Amandsberg. Openbare zitting van 17 augustus 1973. 11e onderwerp - planeren, nivelleren en geschiktmakingswerken vuilnisbelt," 17 september 1973.

Vlaeminck, P., en J. Vercruyse. "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amandsberg - betreft: rein houden stortplaats," 7 december 1972.

Vlaeminck, P., en J. Vercruys. "Brief aan het College van Burgemeester en Schepenen van en te Sint-Amandsberg - betreft: vuilnisbelt Drongen," 8 februari 1974.

Vlaeminck, P., en J. Vercruys. "Brief aan Zijne Majesteit Boudewijn I Koning der Belgen - voorwerp: beroep weigeringsbesluit uitbaten stortplaats," 23 oktober 1973.

Uitgegeven bronnen

"Zitting van 14 november 1960. Agendapunt 16. Openbare werken – bestekken – vaststelling. A) Composteringsinstallatie voor het verwerken van huisvuil te Gent – oprichten van het gebouw." In *Gemeenteblad*, 1075–78. Jaargang 1960. Gent: Samenwerkende Maatschappij N.I.C.I., 1960.

"Zitting van 15 december 1969. Agendapunt 10. – openbare werken – bestekken – vaststelling. – a) stedelijk compostbedrijf – uitbreiding met een vierde bedrijfseenheid – goedkeuring." In *Gemeenteblad*, 1197–98. Jaargang 1969. Gent: Drukkerij NICI, 1969.

"Zitting van 15 december 1969. Agendapunt 10. – openbare werken – bestekken – vaststelling. – b) stedelijk compostbedrijf - verbrandingsinstallatie: mechanische en elektrische uitrusting." In *Gemeenteblad*, 1198–1200. Jaargang 1969. Gent: Drukkerij NICI, 1969.

"Zitting van 18 december 1967. Agendapunt 16. – stadsreiniging – Aankoop van een wagenonderstel en een collector, bestemd voor de constructie van een vuilnisophaalwagen – goedkeuring." In *Gemeenteblad*, 1326–28. Jaargang 1967. Gent: Drukkerij NICI, 1967.

"Zitting van 20 december 1965. Agendapunt 15 – compostbedrijf. – contract voor het afnemen van de compost geproduceerd door het stedelijk compostbedrijf – goedkeuring." In *Gemeenteblad*, 1591–1601. Jaargang 1965. Gent: Drukkerij NICI, 1965.

Gedrukte en online bronnen

"Afvalstoffen in Vlaanderen." *Rechtskundig Weekblad* 1987–1988, nr. nr. 23 (6 februari 1988): 761–92.

Belga. "Vlaanderen telt meer dan 2.000 historische stortplaatsen." *Knack*, 30 november 2016.

Cools, Stijn. "Een probleem oplossen door het te begraven." *De Standaard*, 15 juni 2020.

De Vos, Paul. *Technische uitleg over de werking van het afvalverwerkingsbedrijf van de Stad Gent*. Gent: De Stadsdrukkerij Economaat, 1993.

De Vroe, Gwenny. Schriftelijke vraag aan Joke Schauvliege, Vlaams minister van omgeving, natuur en landbouw. Stortplaatsen - stand van zaken, Pub. L. No. 491, 2017 (2017).

"Gent (Drongen) Oude Kale." OVAM. Geraadpleegd 25 mei 2020. <https://www.ovam.be/>.

"Gent, Gentbrugse Meersen." OVAM. Geraadpleegd 23 mei 2020. <https://www.ovam.be/>.

"In Mariakerke borrelt de olie soms uit de grond." *De Gentenaar*, 25 november 1976.

N.V. Matepa. *Stedelijk compostbedrijf Stad Gent*. 's-Hertogenbosch: N.V. Matepa, 1964.

Raad van State. Wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw (1962). <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl>.

Van Bost, An. "Meer meldingen van sluikstort in Gent door coronacrisis." VRT NWS. Geraadpleegd 16 mei 2020. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/>.

"Vuilnisbelt groeit langzaam in achtertuin." *De Gentenaar*, 8 mei 1980.

Ysebaert, Tom. "Hoe Oosterweel putten kan dempen. De kleiputten van Terhagen: ook de sanering van oude storten roept weerstand op." *De Standaard*, 18 februari 2020.

Literatuur

Athanassiadis, Aristide. "Quo vadis, stedelijk metabolisme?" Vertaald door Griet Juwet. *Agora. Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken* 34, nr. 4 (2018): 12–14.

Barbier, Edward B. *Scarcity and frontiers. How economies have evolved through natural resource exploitation*. New York: Cambridge University Press, 2011.

Barles, Sabine. "History of waste management and the social and cultural representations of waste." In *The basic environmental history*, uitgegeven door M. Agnoletti en S. Neri Serneri, 199–226. Environmental History 4. Cham: Springer International Publishing Switzerland, 2014.

Beckert, Sven, Ulbe Bosma, Mindi Schneider, en Eric Vanhaute. "Commodity frontiers and the transformation of the global countryside: a research agenda." *Journal of global history*, 2020.

Bosma, Ulbe, en Eric Vanhaute. "Learning from history: six hundred years of capitalist transformation of the global countryside." In *The Edward Elgar Handbook of Critical Agrarian Studies*, uitgegeven door A. H. Akram-Lodhi, K. Dietz, B. Engels, en B. McKay, 1–9. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2020.

Broto, Vanesa Castán, Adriana Allen, en Elizabeth Rapoport. "Interdisciplinary perspectives on urban metabolism." *Journal of Industrial Ecology* 16, nr. 6 (2012): 851–61.

Caradonna, Jeremy L. *Sustainability. A history*. New York: Oxford University Press, 2014.

Casey, Edward S. "Boundary, place, and event in the spatiality of history." *Rethinking History* 11, nr. 4 (2007): 507–12.

Danneel, Koenraad, Griet Juwet, en Dieter Bruggeman. "Stedelijk metabolisme: van theoretisch concept naar tastbare praktijk." *Agora. Magazine voor sociaalruimtelijke vraagstukken* 34, nr. 4 (2018): 4–7.

De Bruyn, Joeri. "Ontwerpen met stromen." In *Designing the future*, uitgegeven door Joeri De Bruyn, 139–54. Brussel: Architecture Workroom Brussels, 2018.

Fairbanks, Andrew, Jennifer Wunderlich, en Christopher Meidl. "Talking Trash: A short history of solid waste management in Florida." *The Florida Historical Quarterly* 91, nr. 4 (2013): 526–57.

Ferguson, Cody. "Dumping in Tennessee." In *This is our land. Grassroots environmentalism in the late twentieth century*, uitgegeven door Cody Ferguson, 142–63. New Brunswick: Rutgers University Press, 2015.

Feys, Torsten. *De Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij in historisch perspectief*. Gent: Academia Press, 2011.

Gandy, Matthew. *Recycling and the politics of urban waste*. Londen: Earthscan Publications Ltd, 1994.

Guldi, Jo. "The spatial turn in history." Institute for Enabling Geospatial Scholarship at the Scholars' Lab. Geraadpleegd 13 april 2020. <http://spatial.scholarslab.org/>.

Harvey, David. "Globalization and the "spatial fix"." *Geographic Revue* 2 (2001): 23–30.

Hill, Sarah. "Making garbage, making land, making cities: A global history of waste in and out of place." *Global Environment* 9, nr. 1 (2016): 166–95.

Jørgensen, Finn Arne. "Green citizenship at the recycling junction: consumers and infrastructures of the recycling of packaging in twentieth-century Norway." *Contemporary European History* 22, nr. 3 (2013): 499–516.

Lammens, E., en P. Van der Sluys. *Afval en ruimte af te stemmen?* Merelbeke: Vlaamse Federatie voor Planologie, 1990.

Melosi, Martin V. "An environmental turn." In *Fresh kills. A History of consuming and discarding in New York City*, uitgegeven door Martin V. Melosi, 252–74. New York: Columbia University Press, 2020.

Melosi, Martin V. "Futile protests." In *Fresh kills. A History of consuming and discarding in New York City*, uitgegeven door Martin V. Melosi, 169–96. New York: Columbia University Press, 2020.

Melosi, Martin V. "The Fresno sanitary landfill in an American cultural context." *The Public Historian* 24, nr. 3 (2002): 17–35.

Mortier, G. "De huisvuilverwerking te Gent. Evolutie, resultaten en ervaringen." Masterproef, Rijksuniversiteit Gent, 1972. Boekentoren UGent (BIB.GTH.007457).

Newell, Joshua P., en Joshua J. Cousins. "The boundaries of urban metabolism: towards a political–industrial ecology." *Progress in Human Geography* 39, nr. 6 (2015): 702–28.

Oldenziel, Ruth, en Heike Weber. "Introduction: reconsidering recycling." *Contemporary European History* 22, nr. 3 (2013): 347–70.

Rau, Thomas, en Sabine Oberhuber. *Material matters. Het alternatief voor onze roofofbouwmaatschappij*. Haarlem: Bertram + de Leeuw Uitgevers, 2016.

Rosso, Carmen, en Carmen Van Maercke. "Dirty Antwerp. Re-engineering flows, editing the 20th century belt." De Vlaamse Scriptiebank. Geraadpleegd 1 mei 2020. <https://www.scriptiebank.be/>.

Sabin, Paul. "“The ultimate environmental dilemma”: making a place for historians in the climate change and energy debates." *Environmental History* 15 (2010): 76–93.

Sassen, Saskia. "Excavating power: in search of frontier zones and new actors." *Theory, Culture & Society* 17, nr. 1 (2000): 163–70.

Sassen, Saskia. "When the center no longer holds: Cities as frontier zones." *Cities* 34 (2013): 67–70.

Schott, Dieter. "Urban development and environment." In *The Basic Environmental History*, uitgegeven door M. Agnoletti en S. Neri Serneri. Environmental History 4. Cham: Springer International Publishing Switzerland, 2014.

Schott, Dieter. "Urban environmental history: what lessons are there to be learnt?" *Boreal Environmental Research* 9 (2004): 519–28.

Sébastien, Léa. "From NIMBY to enlightened resistance: A framework proposal to decrypt land-use disputes based on a landfill opposition case in France." *Local Environment* 22, nr. 4 (2017): 461–77.

Soens, Tim, Dieter Schott, Michael Toyka-Seid, en Bert De Munck. *Urbanizing nature. Actors and Agency (Dis)Connecting Cities and Nature Since 1500*. New York: Routledge, 2019.

Sörlin, Sverker, en Paul Warde. "The problem of environmental history: a re-reading of the field." *Environmental History* 12 (2007): 107–30.

Van Nieuwenhuysse, Liesbet. "Potentiële historische bodemverontreiniging als gevolg van industriële activiteiten in de 19de- en de 20ste-eeuwse stad: Een bronnenkritische studie over Gent, 1795 – 1926." PhD diss., Universiteit Gent, 2008.

Verbruggen, Christophe, Erik Thoen, en Isabelle Parmentier. "Environmental history in Belgian historiography." *Journal of Belgian History* 53 (2013): 173–86.

Wachsmuth, David. "Three ecologies: urban metabolism and the society-nature opposition." *The Sociological Quarterly* 53, nr. 4 (2012): 506–23.

Weber, Heike. "Twentieth-century wastescapes. Cities, consumers, and their dumping grounds." In *Urbanizing Nature. Actors and agency (dis)connecting cities and nature since 1500*, uitgegeven door Tim Soens, Dieter Schott, Michael Toyka-Seid, en Bert De Munck, 261–89. New York: Routledge, 2019.

Wright, Gwendolyn. "Cultural history: Europeans, Americans, and the meanings of space." *Journal of the Society of Architectural Historians* 64, nr. 4 (2005): 436–40.

Bijlagen

Overzicht geïnventariseerde locaties

Gemeente	Adres: straat (+ nr.)	kadaster / Dossiernummer (OVAM)	Datum sluiting // Of laatst gekende datum vergunning	Dossiernummer in Archief
Gent (Brugge)	Bosstraat / Koningsdonkstraat (Gentbrugse Meersen)	Sectie A nr 503-6; nr 510; 520 // OVAM: 23654; 30489; 20619	7/1/79; 6/5/80 (vergunning)	OVAM // 8/35-3820
Gent	Drongensesteenweg	OVAM: 7208	zeker in 1977, verlenging in aanvraag	OVAM // 8/35-3818
Gent	Mahatma Ghandistraat (Bourgoyen)	Sectie B nr 87a	15/12/1976 (laatst gekend)	8/35-3795
Gent (Mariakerke/Drongen)	Valkenhuisweg (Bourgoyen; Volkshaard)	OVAM: 963	27/12/1976 (laatst gekend)	OVAM // 8/35-3795
Gent	Bosstraat	OVAM: 34527	N.G.	OVAM
Gent (Drongen)	Poekstraat	Sectie A nr 439-48, 450-57, 457.2, 458-460a, 461a, 462-470 // OVAM: 20457	31/03/1980 (sluiting)	OVAM // 2007/36/SA/TD/5015 & 5016 // 349.00013
Gent (Wondelgem)	Uitvangstraat / Evergemsesteenweg	OVAM: 26220	Tot mei '77	OVAM // 8/35-3820
Gent (Zwijnaarde)	Klaartestraat	Sectie B nr 539g, 536a //OVAM: 914	1973 (laatst gekend)	OVAM // Stedebouw O-VL. 0000_1_8898
Gent (Sint-Amandsberg)	Rozebroekslag (site rozebroeken)	Sectie C nr 472, 473, 474, 480-485	1960 (gezondmaking)	2007/36/SA/TD/5015
Gent	Wondelgemkaai	Sectie S nr 24c - 31c, 33c, 40c e.v.	Vergunning niet gekend	Stedebouw O-VL. 0000_1_10524 // Stedebouw O-VL. 0000_1_10524
Gent	Oceaniëstraat / Koopvaardijlaan		Vergunning niet gekend	8/35-3820
Gent (Zwijnaarde)	Tussen schelde & Tijarm		14/7/78 tot 14/7/80 (vergunning)	8/35-3820
Gent	Wiedauwkaai 66		Vergunning niet gekend	8/35-3820
Gent	Wiedauwkaai 52		vergunning niet gekend	8/35-3818
Gent	Wiedauwkaai 88		vergunning niet gekend	8/35-3820
Gent	Roggestraat 82		vergunning niet gekend	8/35-3820
Gent (Sint-Denijs-Westrem)	Neststraat	Sectie D 48	voor 1980 (Verzadigd, laatst gekend);	8/35-3820

Gent (Sint-Denijs-Westrem)	Neststraat	Sectie D nr 40a - 46	voor 1980	8/35-3820
Gent	Sneppenbrugstraat	(voormalig nr. 3, langsheen spoorweg) //OVAM: 16061	tot omstreeks '72	OVAM // 8/35-3820
Gent	Zeeschipstraat 107		31/10/75 tot 30/10/05 (vergunning)	8/35-3820
Gent	Langerbruggekaai 10	Sectie A nr 15-91	3/6/77 tot 13/12/86 (vergunning)	8/35-3820
Gent	J. F. Kennedylaan		20/7/78 tot 20/7/83 (vergunning)	8/35-3820
Gent	Limbastraat		22/5/73 tot '83 (vergunning)	8/35-3820 // 303.00144
Gent	Panterschipstraat 207		N.G.	8/35-3818
Gent (Zwijnaarde)	Tussen autosnelweg E5 (=E40) en ringvaart		24/10/75 tot '78 (vergunning)	8/35-3818
Gent (Zwijnaarde)	Ottergemsesteenweg 801		10/5/74 tot 5/7/87 (vergunning)	8/35-3818
Gent	Neermeersen (nu torens Watersportbaan)	Sectie I	1933	8/35-402-10
Gent (Brugge)	GEEN EXACTE LOCATIE		21/8/81 tot 31/12/84 (vergunning)	8/35-3820
Gent (Ledebeeg)	Gentbruggestraat	Sectie C nr 1219d, 1220d	1919	8/35-90/2
Destelbergen	Bijlokestraat	OVAM: 18613	31/12/1972 (sluiting)	OVAM // 2007/36/SA/TD/5016
Destelbergen	Eenbeekeinde	Sectie A nr 72 K2 & V2	13/05/1980 (eerste klacht)	30.300.119
Destelbergen	Rozebroekbeek	Sectie A nr 20	13/3/1959 (laatst gekend)	2007/36/SA/TD/5015
De Pinte	Savaanstraat		3/11/1977 (laatst gekend)	8/35-3818
Evergem	Rabotstraat/ Durmestraat/ Nieuwe Caele	OVAM: 5137; 802741	N.G.	OVAM
Evergem	Reibroekstraat	OVAM: 9401	N.G.	OVAM
Evergem	Doornzele dries	OVAM: 15273	N.G.	OVAM
Evergem	Wittemoer	Sectie A nr 243b-e; 244e //OVAM: 3731; 19874	30/4/81 (weigering vergunning)	OVAM // 8/35-3820
Evergem	Reibroekstraat	Sectie D nr 488	29/09/66 (laatst gekend)	Stedebouw O-VL. 0000_1_11153
Evergem	Meersstraat	OVAM: 22460	16/4/78 (sluiting)	OVAM // 8/35-3820
Merelbeke (Melsen)		Sectie A nr 95b-95c	14/8/81 tot 31/12/83	8/35-3820

Merelbeke	Koestraat (naast Schelde en spoorlijn)	Sectie A nr 19b, 18b, 17b, 16d-f	31/12/78 (sluiting)	8/35-3820
Merelbeke	Hollebeekwijk	Sectie B nr 619, 619/2, 619/52-53	16/4/78 (sluiting)	8/35-3820
Zelzate	Vrijwilligers- laan	Sectie D nr 307 e.a.// OVAM: 37	1973	OVAM // Stedebouw O-VL. 0000_1_8575
Zelzate		OVAM: 626	vergunning niet gekend	8/35-3820 // https://biblio.ugent.be/publication/8504810/file/8505456.pdf
Zelzate	Terranova			http://www.terranovalzelzate.be/
Sint-Martens-Latem	Kortrijkse- steenweg	Sectie B nr 654- 58, 676-78	1963 tot 1976	Stedebouw O-VL. 0000_1_10778
Kalken	Uitbergsestraat	Sectie C nr 240- 243	11/8/72 (ongunstig advies)	2007/36/SA/TD/5016
Gent (Zwijnaarde)	overkant (nieuw)schelde straat	Sectie B nr 614a, 619, 62a	30/5/69 (ongunstig advies)	Stedebouw O-VL. 0000_1_12321
Gent (glasafval)	Farmanstraat 45		1963 (laatst gekend)	Stedebouw O-VL. 0000_1_3430
Gent (compostering/verbr anding)	Ottergemse- steenweg Zuid 705		23/12/64 tot 23/12/94 (vergunning; compostering) // 5/4/79 tot 23/12/94 (vergunning; verbranding)	
Merelbeke (verkleining)	Hundelgemse- steenweg 952		25/8/78 tot 25/8/08 (vergunning)	8/35-3820 // 8/35-3795